

**BANKACILIK KRİZLERİ, ÇÖZÜM
ÖNERİLERİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Serap YÜCEL
(Yüksek Lisans Tezi)
Eskişehir-2004

**BANKACILIK KRİZLERİ, ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

SERAP YÜCEL

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İktisat Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Sevgi GEREK**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül 2004**

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ**BANKACILIK KRİZLERİ, ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE
TÜRKİYE ÖRNEĞİ****Serap YÜCEL****İktisat Anabilim Dalı****Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2004****Danışman: Doç. Dr. Sevgi GEREK**

Son dönemlerde gerek dünyada, gerekse ülkemizde önemli boyutlarda finansal krizler yaşanmıştır. Bu krizler ekonominin en önemli ögesi olan bankacılık sektörünü önemli ölçüde etkilemiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, temel bankacılık bilgilerine yer verilmiş, bankacılık krizlerinin nedenleri ve çözüm önerileri genel olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, dünyada yaşanan finansal krizler ve bu krizlerin bankacılık sektörü üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Ayrıca ülkelerin bu krizler karşısında aldıkları önlemler açıklanmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise, Türkiye’de yaşanan ekonomik krizler, bu krizlerin bankacılık sektörü üzerinde yarattığı olumsuz etkiler analiz edilmiştir. Buna ilaveten bu bölümde Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı ve son yasal düzenlemeler açıklanmıştır.

ABSTRACT**THE BANKING CRISES, SOLUTION SUGGESTIONS
AND TURKEY EXAMPLE****Serap YÜCEL****Department of Economy****Anadolu University, The Institute of Social Sciences, September 2004****Adviser: Associate Prof. Sevgi GEREK**

After nineties we have experienced many financial crises at important dimensions both in the world and also in our country. These crises have affected the banking sector which is the most important part of the economy very much.

In the first part of the thesis, the basic banking knowledge is given, and reasons of bank crises and the solutions are tried to be explained.

In the second part, the financial crises in the world their impacts are explored and the measures that countries take are explained.

In the third and the last part, the economical crises in Turkey, and their negative impacts on banking sector are analysed. Moreover, Banking Sector Reconstruction Programme and the last arrangements are explained.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Serap YÜCEL'in "Bankacılık Krizleri, Çözüm Önerileri ve Türkiye Örneği" başlıklı tezi **01 Kasım 2004** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, **İktisat** Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza _____

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.Sevgi GEREK
Üye : Yrd.Doç.Dr.Muharrem AFŞAR
Üye : Yrd.Doç.Dr.Figen BALTA

Prof.Dr.Nurhan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖZGEÇMİŞ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL BANKACILIK BİLGİLERİ VE BANKA KRİZLERİ

1. BANKANIN TANIMI.....	2
2. BANKACILIĞIN TARİHİ GELİŞİMİ.....	3
3. BANKALARIN İŞLEVLERİ.....	4
3.1. Finansal Aracılık Fonksiyonu.....	4
3.2. Dış ticareti Fonlama ve İhracatı Teşvik Fonksiyonu.....	5
3.3. Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu.....	5
3.4. Mali Piyasalarda Risk Yönetimi Fonksiyonu.....	6
3.5. Kaynakların Etkin Kullanımını Sağlama Fonksiyonu.....	7
3.6. Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme Fonksiyonu.....	7
3.7. Ekonomiyi Yönlendirme, Enflasyonu Kontrol Altında Tutma ve Tam İstihdam Sağlanmasına Yardımcı Olma Fonksiyonu.....	8
4. BANKA SİSTEMLERİ.....	8
4.1. Küçük, Orta ve Büyük Banka.....	9
4.2. Uzmanlaşmış ve Uzmanlaşmamış Banka.....	9
4.3. Perakende ve Toptancı Bankacılık.....	10
4.4. Holding Bankacılığı.....	10
5. BANKA TÜRLERİ	
5.1. Ticaret (Mevduat) Bankaları.....	11
5.2. Ziraat Bankaları.....	12
5.3. Halk Bankaları.....	13
5.4. Kalkınma ve Yatırım Bankaları.....	14
5.5. İpotek ve Emlak Bankaları.....	17
5.6. Merkez Bankası.....	18

6.	BANKALARIN FON KAYNAKLARI	19
	6.1. Öz Sermaye.....	19
	6.2. Mevduat.....	19
	6.3. Tahvil İhracı.....	20
	6.4. Varlığa Dayalı Menkul Kıymet İhracı.....	20
	6.5. Borçlu Cari Hesapların Alacak Bakiyeleri.....	21
	6.6. Alacaklı ve Borçlu Cari Hesaplarda Faiz Ödeme Yöntemlerindeki Farklılık.....	21
	6.7. Banka Kabulleri ve Merkez Bankası Kredileri.....	21
	6.8. Yüzen Fonlar.....	22
7.	BANKALARIN FON KULLANIMI	22
	7.1. Krediler.....	22
	7.2. İştirakler.....	23
	7.3. Menkul Kıymet Plasmanları.....	24
8.	BANKA KRİZLERİ	
	8.1. Tanımı.....	25
	8.2. Banka Krizlerini Açıklamaya Yönelik Modeller.....	25
	8.2.1. Birinci Nesil Modeller.....	25
	8.2.2. İkinci Nesil Modeller.....	26
	8.3. Banka Krizlerinin Nedenleri.....	27
	8.3.1. Yabancı Yatırımın Şekli.....	27
	8.3.2. Ahlaki Riziko (Moral Hazard).....	28
	8.3.3. Hükümetlerin Uyguladığı Politikalar ve Makro Ekonomik Değişkenler.....	29
	8.3.4. Bankaların Yapısı.....	30
	8.3.5. Enformasyon Eksikliği.....	30
	8.3.5.1. Faiz Hadlerindeki Artış.....	31
	8.3.5.2. Belirsizlikteki Artış.....	31
	8.3.5.3. Varlıkların Fiyatlarındaki Değişmeler.....	31
	8.3.5.4. Bankacılık Sektöründe Problemler.....	31
	8.4. Banka Krizlerinin Aşamaları	
	8.4.1. Başlama Aşaması.....	32

8.4.2. Yeşerme Aşaması.....	32
8.4.3. İlk yardım Aşaması.....	32
8.4.4. Kurtarılacak Bankaların Seçimi ve Yeni Sermaye Aktarılması Aşaması.....	33
8.4.5. Reform ve Suçlu Arama Aşaması.....	35
8.5. Bankacılık Krizlerine Çözüm Önerileri.....	35
8.5.1. Düzenleme ve Denetim.....	36
8.5.2. Mevduat Sigorta Reformu.....	37
8.5.3. Finansal Oynaklığın Azaltılması.....	38
8.5.4. Fiyat İstikrarı.....	39
8.5.5. Hükümet Müdahalelerinin Azaltılması.....	39
8.5.6. Döviz Kuru Rejimi.....	41
8.5.7. Uluslararası Düzenlemeler.....	41
8.5.7.1. IMF.....	42
8.5.7.1.1. CCL.....	42
8.5.7.1.2. GDDS.....	42
8.5.7.1.3. SDDS.....	43
8.5.7.2. Dünya Bankası.....	43
8.5.7.3. Basle Komite.....	44

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA YAŞANMIŞ BANKA KRİZLERİ

1. DÜNYADA YAŞANMIŞ OLAN BANKACILIK KRİZLERİ.....	46
1.1. ERM Krizi.....	47
1.2. Meksika Krizi.....	49
1.2.1. Krizi Hazırlayan Faktörler.....	50
1.2.2. 1994 Krizi.....	50
1.2.3. Kriz Sonrası Bankacılıkta Alınan Önlemler.....	51
1.2.3.1. Dolar Kaynağı Sağlanması.....	52
1.2.3.2. Geri Dönmeyen Kredilerin Satın Alınması ve Sermaye	

Enjeksiyonu.....	52
1.2.3.3.Yeniden Sermayelendirme.....	53
1.2.3.4. Borçların Yeniden Yapılandırılması.....	53
1.2.4. Meksika Krizinden Çıkarılan Dersler.....	55
1.3. Güneydoğu Asya Krizi	
1.3.1. Kriz Öncesi Makroekonomik Koşullar.....	55
1.3.2. Krize Yol Açan Makroekonomik Koşullar.....	56
1.3.3. Krizin Komşu Ükelere Yayılması	
1.3.3.1.Endonezya.....	58
1.3.3.2.Malezya.....	59
1.3.3.3.Hong Kong, Çin ve Tayvan.....	61
1.3.4. Asya Krizinden Çıkarılan Dersler.....	61
1.4. Rusya Krizi.....	63
1.5. Brezilya.....	63
1.6. Arjantin.....	65
1.7. Japonya.....	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BANKACILIK KRİZLERİ

1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ	
1.1. Türk Bankacılık Sektörü Finansal Kesimin En Önemli Ögesidir....	68
1.2. Türk Bankacılık Sistemi Oligopolistik Bir Yapıya Sahiptir.....	69
1.3. Türk Bankacılık Sistemi Şube Bankacılığı Tipinden Çıkma Eğilimindedir.....	70
1.4. Türk Bankacılık Sisteminin İstihdama Katkısı Azalmaktadır.....	70
1.5. Türk Bankacılık Sisteminde Holding Bankacılığı Yaygındır.....	70
2. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TEMEL SORUNLARI	
2.1. Makro Ekonomik İstikrar Sorunu.....	72
2.2. Kamu Açıklarının Finansmanı.....	73
2.3. Düzenleyici / Denetleyici Sistemin Başarısızlığı.....	73

2.4. Kaynak Maliyetinin Yüksekliği.....	74
2.5. Kamu Bankalarının Ağırlığı.....	75
2.6. Kredi Değerleme Sistemi.....	76
2.7. Muhasebe Sorunları.....	77
2.8. Sermaye Yetersizliği Sorunu.....	77
3. 1980 SONRASI TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDEKİ YAPISAL DEĞİŞİM.....	78
4. TÜRKİYE'DE YAŞANAN KRİZLER	
4.1. 1994 Krizi.....	79
4.2. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri.....	80
4.3. Krizlerin Bankacılık Sektörüne Etkileri.....	82
5. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YENİDEN YAPILANDIRMA.....	84
5.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması.....	86
5.2. TMSF Tarafından Devralınan Bankalar ve Bu Bankaların Yeniden Yapılandırması.....	87
5.2.1. Etibank, Bank Kapital.....	87
5.2.2. Demirbank.....	87
5.2.3. Ulusal Bank.....	88
5.2.4. İktisat Bankası.....	88
5.2.5. Bayındırbank, EGS Bank, Kentbank, Tarişbank ve Sitebank.....	89
5.2.6. Toprakbank.....	89
5.3. Özel Bankacılık Kesiminin Daha Sağlıklı Bir Yapıya Kavuşturulması.....	91
5.4. Düzenleme ve Denetleme Yapısının Güçlendirilmesi.....	94
6. TÜRKİYE'DE BANKACILIK KRİZLERİNİ ÖNLEMELER İÇİN ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER.....	95
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA.....	101

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Banka Yeniden Sermayelendirilmesinin Maliyeti.....	33
Tablo 2. Başlıca Ekonomik Göstergeler.....	48
Tablo 3. Toplam ve Geri Dönmeyen Krediler.....	51
Tablo 4. Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma.....	68
Tablo 5. 1990-2003 Yılları Arasında Şube Sayısı.....	69
Tablo 6. Ticari Bankaları Kontrol Altında Tutan Holdingler.....	70
Tablo 7. Özkaynak Verimliliği ve Karlılık.....	81
Tablo 8. Özkaynaklar.....	82
Tablo 9. 1990-2003 Yılları Arasında Personel Sayısı.....	83
Tablo 10. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Maliyeti.....	85
Tablo 11. TMSF'daki Bankaların Maliyeti.....	90
Tablo 12. Bankacılık Sektöründe Devir ve Birleşmelere İlişkin Gelişmeler....	91

GİRİŞ

Mali piyasalar ve kurumlar ekonomide çok önemli bir fonksiyona sahip bulunmaktadır. Bu piyasalar ve kurumlar fonları, fon fazlası veren birimlerden verimli yatırım projeleri olan birimlere aktarırlar. Mali sistemin bu rolü gereği gibi yerine getirememesi ekonominin etkin bir şekilde çalışmamasına ve ekonomik büyümenin önemli ölçüde zarar görmesine yol açar.

1980'lerden itibaren sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, iletişim teknolojilerinin ilerleme göstermesi, çöken sabit kur rejiminin ardından kur riskinden korunmak için yapılan çalışmalar nedeniyle dünya ekonomik sistemi içinde finansal işlemlerin payı artmıştır. Öte yandan, ekonomilerde yaşanan krizlerin finansal sisteme ve özellikle bankacılık sektörüne yansiyarak, tüm finansal sistemi ve ekonomiyi etkileyebilecek sorunlar ortaya çıkarması olasılığı, düzenleyici ve denetleyici kurumları daha dikkatli davranmaya yöneltmiştir. Bankacılık krizleri, sadece bankalar ile sınırlı kalmayan bir özelliğe sahip olmaları nedeniyle önemlidir. Bu sistemde meydana gelen bir kriz yatırımların finansmanını engelleyerek yaşayabilir firmaların da iflas etmesine, tasarrufların azalmasına ve dışarıya sermaye kaçışına neden olabilir. Bu nedenlerden dolayı bankacılık sisteminde meydana gelebilecek olumsuz gelişmelerin önceden öngörülebilmesini mümkün kılan öncü göstergelerin tespit edilebilmesi ve bir kriz yaşanması durumunda doğru politikaların uygulanabilmesi hem bankacılık sistemi hem de genel ekonomi açısından büyük önem taşımaktadır.

Birinci bölümde teorik olarak bankacılık bilgileri verilmiş, genel olarak bankacılık krizlerinin nedenleri ve bu krizlere karşı çözüm önerileri analiz edilmiştir.

İkinci bölümde, dünyada yaşanmış bankacılık krizleri tartışılmıştır. Söz konusu ülkelerde yaşanmış olan krizlerin boyutları ve ülkelerin bu krizler karşısında aldıkları önlemler açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Türk Bankacılık Sisteminin genel yapısı ortaya konulmuş, sistemin sorunları tespit edilmeye çalışılmıştır. 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin bankacılık sistemine etkileri açıklanmıştır. Ayrıca Türk Bankacılık Sistemini Yeniden Yapılandırma Politikaları ana hatlarıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL BANKACILIK BİLGİLERİ VE BANKA KRZİLERİ

1- BANKANIN TANIMI

Banka terimi, Türkçe karşılığı masa, sıra veya tezgah anlamına gelen İtalyanca " Banco " kelimesinden gelmektedir. Yüzyıllardan beri birçok değişiklikler ve gelişmeler kaydederken, günümüzde en mükemmel şeklini almaya başlamış olan banka, konuyla ilgili çok sayıda yazar tarafından, değişik şekillerde tanımlanmıştır. Banka, mevduat kabul eden, bu mevduatı en verimli şekilde çeşitli kredi işlemlerinde kullanmak amacını güden veya kısaca; faaliyetlerinin esas konusu düzenli bir şekilde kredi almak yada kredi vermek olan bir ekonomik kuruluştur. Bankanın başka bir tanımı; para, kredi ve sermaye konularına giren her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen, özel veya kamusal kişilerle işletmelerin bu alandaki her türlü gereksinimlerini karşılama faaliyetlerini temel uğraş konusu olarak seçen bir ekonomik birimdir. Ancak, günümüzde bankalar o kadar çeşitli konularda faaliyet göstermektedir ki, bugünkü niteliklerini tam kapsayan bir tanım vermek zordur.¹

---

¹ Mehmet Takan, "Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetim", (Adana, Mart 2001), s.2

2- BANKACILIĞIN TARİHİ GELİŞİMİ

Hemen hemen tüm dünya dillerinde ufak tefek bazı değişikliklerle ifade edilen banka sözcüğünün yukarıda da belirtildiği üzere İtalyanca "banco" kelimesinden geldiği ve daha sonra kelimenin banka olarak kullanıldığı sanılmaktadır. İlk bankerler sayılan Lombardiyalı Yahudiler, bankacılık işlemlerini pazarlara koydukları birer masa (banco) üzerinde yaparlardı.²

Tarihte bankacılık faaliyetlerinin başlangıcı M.Ö.3500 yıllarına kadar uzanmaktadır. Mezopotamya'da Uruk kenti yakınlarındaki "Kızıl Tapınak (M.Ö.3400-3200)" bilinen en eski banka yapısıdır.³

M.Ö.1800 yıllarında Babil hükümdarı Hammurabi'nin çıkarmış olduğu ünlü Hammurabi Kanunları alacak-borç ilişkisini düzenleyen maddeleriyle kredi ve faiz konularına müdahalesinin ilk örneğini oluşturmaktadır. Eski Yunanda Parthenon ve Apollon tapınakları emanet kabul etmiş, para basmış ve ödünç vermişlerdir. M.Ö.6.yy'dan itibaren bunlar üzerindeki hükümet denetimi artarken bir yandan bankerlerin, bir yandan da kamu bankalarının ortaya çıktığı görülmüştür.⁴ Mısır'da bankacılığın gelişmesi Büyük İskender (M.Ö.356-323)'in burayı işgalinden sonra M.Ö.4.yy'da görülür. Eski Mısır'da "bileşik faiz"i yasaklayan hükümler bulunmaktaydı. Batlamyüs zamanında (M.Ö.127-51) bankacılık devletin denetimi, daha doğrusu tekeli altına girmiştir. Bu bankacılık alanında kişisel işletmelerin ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Ancak ülke Romalılara geçtikten sonra özel bankalara yeniden ortaya çıkmıştır.⁵

Modern Bankacılığın başlangıcı 1609 yılında Amsterdam Bankası'nın kurulması ile başlamış, 1694 yılında kurulan İngiltere Bankası ve 1907'de ABD'de kurulan Federal Reserve Bank ile olgunluğa ulaşarak modern banka sisteminin iskeletini oluşturmuşlardır.⁶

² İlker Parasız, "Modern Bankacılık Teori ve Uygulama", (İstanbul, 2001), s.5

³ Takan, a.g.e., s.3

⁴ Hikmet Urgancı, "Para ve Banka", Önder Matbaası, Adana, (1982), s.

⁵ Takan, a.g.e., s.3

⁶ Mikail Altan, "Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık", (Konya, 2001), s.42

3- BANKALARIN İŞLEVLERİ

Modern bankaların fonksiyonlarını yedi başlık altında toplamak mümkündür:

1. Finansal aracılık fonksiyonu
2. Dış ticareti fonlama ve ihracatı teşvik fonksiyonu
3. Kaydi para yaratma fonksiyonu
4. Mali piyasalarda risk yönetme fonksiyonu
5. Kaynakların etkin kullanımını sağlama fonksiyonu
6. Gelir ve servet dağılımını etkileme fonksiyonu
7. Ekonomiyi yönlendirme, enflasyonu kontrol altında tutma ve tam istihdam sağlanmasına yardımcı olma fonksiyonu

3.1. Finansal Aracılık Fonksiyonu

Ekonomik hayat içerisinde fertler, firmalar ve kurumlar elde ettikleri gelirlerin tamamını harcamayarak bir kısmını tasarruf edebilirler, tamamını harcayabilirler veya gelirinden daha çoğunu harcayabilirler. Eğer bu birimler gelirinden daha fazlasını harcamışlarsa menfi tasarrufta bulunmuşlar (borçlanmışlar) demektir. Bu ekonomik birimler hem tasarruflarını çalınma, kaybolma vb. risklere karşı korumak hem de bir gelir elde etmek üzere bankalara yatırırlar. Yatırılan miktar kadar fertler, firmalar, devlet alacaklı hale gelir ve ayrıca bir faiz geliri de beklemeye başlar. Banka açısından ise bir mevduat oluşmuş, kredi verebileceği bir kaynak doğmuştur.⁷

Burada bankaların fonksiyonu tasarrufların toplandığı, nemalandırıldığı ve kredi olarak tekrar ekonomiye döndürüldüğü bir havuz görevini üstlenmeleridir. Görevlerini iyi ifa ettikleri ölçüde ülke bazında optimal bir birikim fonksiyonunu yerine getirebileceklerdir. Bankalarda muhtelif amaçlarla toplanan fonlar yine bireylere, firmalara ve devlete belirli bir faiz karşılığında belirli bir sürede kullanılır. Böylece ekonominin ihtiyaç duyduğu ve bankalarda toplanmış fonlar yeniden ekonomiye pompalanır. Bu fonlar kredi alanlar tarafından tüketim ve yatırım amacıyla kullanılır.

⁷ İlker Parasız, *Makro Ekonomi, Teori ve Politika*, 5. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa:1993, s.161

Firmalar da işletme sermayesi ve sabit sermaye olarak ya da borçlarını ödemek için kullanır. Devlet ise vergi gelirleri ve giderleri arasında zaman süresindeki açığı bu fonlarla kapatır.⁸

3.2. Dış Ticareti Fonlama ve İhracatı Teşvik Fonksiyonu

Tasarruf yetersizliği ve döviz gelirlerinin ekonomik gelişmeyi takip edememesi, hedeflenen kalkınma hızına ulaşma konusunda darboğazlar oluşturur. Yatırımların yapılamaması, yatırım malları ve hammadde ithalatını artırır. Artan ithal talebini karşılamak için gerekli döviz kaynağı, ihracat ve dış borç olmak üzere iki kaynaktan sağlanır. Dış borç şeklinde sağlanan kaynak, ülkeye faiz yükü getirdiği için tercih edilmez. Döviz yetersizliğinin giderilmesi geniş ölçüde ihracat imkanlarına dayanmalıdır. İhracatın gelişmesi ise, ülkenin takip ettiği dış ticaret politikasına ve ihracat işlemlerinin hızlı, güvenli ve daha kolay yürütülmesini sağlayacak ve ihracatı finanse edecek bir sistemin bulunmasına bağlıdır. Ülkede bulunan bankacılık sistemi bu ihtiyaca cevap verir. Bankacılık sistemi içerisinde geliştirilen, belge karşılığı ödeme, peşin ödeme, alıcı firma prefinansmanı, banka teminatı, akreditif, forfaiting ve factoring gibi bankacılık işlemleri dış ticareti finanse ederek, firmaların ithalat-ihracat işlemlerinin daha kolay, hızlı ve güvenilir bir şekilde yürütülmesini sağlamakta ve ihracatı teşvik etmektedir.⁹

3.3. Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu

Bankaların, banka sistemi içerisinde en önemli faaliyetlerinden birisi de Kaydi para yaratmasıdır. Kaydi para; bankaya yatırılan mevduatın kanuni karşılık olarak verilmesidir. Kaydi para, çek vasıtasıyla mevduatın bir hesaptan diğer bir hesaba devredilmesi yoluyla tedavül eder. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki bankalarda vadesiz mevduat hesabının açılmasındaki amaç, müşterilerin paralarını güvence altına alma, ödemelerinde kolaylık sağlama isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, çoğu ülkelerde vadesiz mevduata faiz verilmez. Ülkemizde vadesiz mevduata genel olarak

⁸ Altan, a.g.e., s.67

⁹ Altan, a.g.e., s.68

%5 ile %10 arasında faiz verilmektedir. Bankalardaki vadesiz mevduatın bir ödeme aracı olarak kullanılması, bu hesap üzerine çek vasıtasıyla bir başkasına ya da kendisine ödeme yapılmasını sağlar. Böylece mevduat sahipleri bankaların sağlamış olduğu bu imkanla nakdi para olmadan satın alma gücü elde etmiş olurlar. Bu nedenle, vadesiz mevduat hesabına banka parası veya kaydi para adı verilir.¹⁰

3.4. Mali Piyasalarda Risk Yönetimi Fonksiyonu

Bankaların ilk amacı tıpkı diğer firmalarda olduğu gibi kârını maksimize etmektir. Bankaların temel sorunu daha yüksek karlara daha büyük risk maliyetine katlanıldığında ulaşılmasıdır. O halde bir bankanın kâr maksimizasyonunu riskini büyütmeden sağlaması durumunda yönetimi başarılıdır. Risklerin neler olduğunu anlamak için bankanın aktiflerinin özellikleriyle pasiflerinin özelliklerini karşılaştırmak gerekir. Çek hesabı banka pasifleri için güzel bir örnek oluşturur. Çek hesabı bir hayli likittir, istenildiği anda nakde dönüştürülebilir. Bu hesap ayrıca bir emirdir, borcun ödenmeme riski yoktur ve mevduatın değeri piyasa faiz oranları ya da döviz kurları tarafından etkilenmemektedir.

Pasiflerinden farklı olarak, banka aktiflerinin çoğu likit değildir ve belirsizdir. Temelde banka aktiflerini, kısa zamanda nakde dönüştürülmesi söz konusu olmayan krediler oluşturur. Bununla birlikte, talep edildiğinde bankanın mevduatlarını nakde dönüştürme bir onur sorunudur. Bunun böyle olmaması ya da böyle yapılmasının pahalı olması bir likidite riskidir. Banka kredileri yalnız kolayca likit hale getirilmemekte aynı zamanda borcun ödenmeme riskiyle de karşı karşıya bulunmaktadır. İşte bu riske kredi riski denilmektedir. Ödenmeme riski dışında, banka aktiflerinin değeri piyasa faiz oranlarındaki ve döviz kurlarındaki değişimlerden etkilenmektedir. Piyasa faiz oranlarındaki ve döviz kurlarındaki değişimler bir sermaye kaybına neden olacaktır. Bu şekilde meydana gelen riske de piyasa riski denir.

---

¹⁰ Takan, a.g.e., s.62

İşte bu riskleri üstlenmek bir bankanın ekonomik fonksiyonlarının bir parçasıdır. Eğer banka bu riskleri mümkün olduğunca en düşük oranda tutabilirse performansını yükseltecek ve iyi bir kâr elde edecektir.¹¹

3.5. Kaynakların Etkin Kullanımını Sağlama Fonksiyonu

Bankalar, topladıkları ve transformasyona tabi tuttıkları kaynakları ekonominin ve toplumun ihtiyaç duyduğu öncelikli alanlara aktararak kaynakların yeniden tahsise aracılık ederken, mevcut atıl fonları ekonomiye aktararak, hem mudilerin hem de kreditorlerin maksimum hasıla elde etmelerine olanak sağlarlar.¹²

Kaynakların atıl kalması, fon ihtiyacı olan ekonomik birimlerin dolayısıyla da toplam ekonominin gelişmesine önemli bir engel teşkil eder. Bankalar, fon fazlası olan birimlerden fon açığı olan birimlere kaynak aktararak atıl fonlara akıcılık kazandırır. Böylece makro düzeyde etkinlik sağlanır. Bankalar, topladığı tasarrufları kredi olarak kullanırken, kredi talep edenler arasında seçici davranarak da, kaynakların etkin kullanımını sağlarlar. Hükümetlerin takip ettiği, para, maliye ve ekonomik politikalar da kaynakların etkin kullanılmasında belirleyici rol oynar.

3.6. Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme Fonksiyonu

Servet ile tasarruf, tasarruf ile gelir seviyesi arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik alt gelir grupları için tasarrufu imkansız hale getirir. Tasarrufun olmaması da servet oluşturma imkanını ortadan kaldırır. Böylece adil olmayan gelir dağılımı; yeniden adil olmayan bir servet dağılımına yol açar. Küçük gelir grupları, ellerindeki tasarruflarını yatırıma yönlendiremeyeceklerinden, bankalara, yönlendirmek suretiyle, faiz geliri elde ederek refah seviyesini artırmaya çalışırlar. Faiz gelirleri bankalara plase edilen tasarruflara göre belirleneceğinden yüksek faiz oranlarında gelir dağılımını ve refah seviyesini

¹¹ İlker Parasız, *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, (6.Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa:1997), s.132

¹² Öztin Akgülç, *Yüz Soruda Türkiye'de Bankacılık*, (Gerçek Yayınevi, Birinci Baskı, Ankara:1987), s.5

bozucu bir etki yapar. Bankacılık sistemi, izlediği kredilendirme politikaları ile de ekonomide gelir ve servet dağılımı üzerinde etkili olabilmektedir.

3.7. Ekonomiyi Yönlendirme, Enflasyonu Kontrol Altında Tutma ve Tam İstihdam Sağlanmasına Yardımcı Olma Fonksiyonu

Ekonomik büyümenin, istikrarın ve istihdamın sağlanmasında; uygulanan para ve maliye politikasının etkisi büyüktür. Uygulanan para politikası araçları; banka faiz oranı etkisi, servet etkisi ve mali etki olmak üzere üç etki meydana getirir.

Para politikası araçlarının servet etkisi, banka sistemi içerisinde yer alan kreditorler ve borç alanlar üzerine ihdas edilen vergiler ve sübvansiyonlara bağlıdır. Eğer faiz oranları, enflasyonun altında belirlenir ise, servet sahiplerinin servetleri bir taraftan vergi, diğer taraftan yüksek enflasyon nedeniyle erozyona uğrar. Bu da ekonomik gelişmeyi önler. Faiz oranlarındaki artış ise serveti artırır. Diğer taraftan banka kredilerindeki artış ekonomide toplam çıktının artmasını sağlar. Çünkü kredi talebindeki artış sermaye stokunun kullanım kapasitesini ve yatırımları artırır. Merkez bankaları, para politikası araçlarını, fiyat istikrarı sağlamak amacıyla arz ve talep yönlü olarak kullanırlar. Çünkü para talebi, reel getirinin artmasıyla birlikte artarken, enflasyon beklentisiyle birlikte azalır. Reel faiz oranı enflasyona bağlı olarak yükselir veya düşer. Bu nedenle tasarruf sahiplerinin beklentileri reel mevduat faizlerinden çok enflasyon oranından etkilenir. Enflasyon oranının yükselmesinde para arzının genişlemesi önemli bir yer tutar. Para arzının kontrol altına alınmasında, bankalar aracılığı ile uygulanan para politikası araçları kullanılır.¹³

4. BANKA SİSTEMLERİ

Banka sistemi, farklı alanlarda çalışan bütün bankalar topluluğunun yapısal düzen ve ilişkilerini ifade eder. Bazen bu düzen ve ilişki isteğe bağlı bir şekilde, yani devletin hiçbir müdahalesi olmadan kurulur. Bazen de, devlet yasalar aracılığı ile bir banka sistemi kurar ve çeşitli bankalar arasındaki ilişkiyi düzenler. Çeşitli ülkelerdeki

---

¹³ Altan, a.g.e., s.75

banka sistemleri birbirlerinden az veya çok değişiklik gösterirler.¹⁴ Bununla birlikte bankalarla ilgili aşağıdaki oluşumlar gözlenmektedir.

4.1. Küçük, Orta ve Büyük Banka

Bazı ülkelerde çok sayıda banka vardır. Ülkeye dağınık bir şekilde yayılmış olan bu bankaların birbirleriyle ilişkileri sınırlıdır. Ünite bankacılığı da diyebileceğimiz bu tip küçük bankaların büyük bir kısmının yalnız bir faaliyet yeri vardır. Diğer taraftan, bazı ülkelerde büyük bankaların egemen olduğu bir bankacılık sistemi ortaya çıkabilir. Oligopol piyasası görünümündeki sistemde büyük bankalar aralarında anlaşarak, sistematik değişkenlerin (mevduat faiz oranı, kredi faiz oranı vb. gibi) oranlarını belirlerler.

Küçük, orta ve büyük banka tanımında ölçek kavramı ele alındığı takdirde; biri ekonomik gücün doğrudan sonucu, diğeri piyasadaki gücün kaynağı olarak iki anlamı vardır. Bununla birlikte ölçek kavramı nispidir. Örneğin, ulusal düzeyde büyük sayılabilecek bir ölçek, uluslar arası düzeyde küçük ölçek sayılabilir. Yine, ulusal düzeyde küçük sayılabilen bir banka, uluslar arası düzeyde büyük sayılabilir. Banka ölçeğinin değerlendirilmesine, sermaye ya da özsermaye, istihdam edilen personel sayısı, şube sayısı, bankanın kullandığı toplam kredi veya toplam mevduatı bazı ipuçları verebilir. Büyük bankalar yaptıkları iş hacminin çeşitliliği, şube sayısı ve güvenliği ile küçük bankalar karşısında büyük bir ayrıcalığa sahiptirler. Bundan dolayı mali piyasada belirleyicilik rolünü ellerinde tutarlar.¹⁵

4.2. Uzmanlaşmış ve Uzmanlaşmamış Banka

Ekonomik döngünün karmaşıklaşması ve artan üretim hacminin bir sonucu olarak mali piyasanın kapitalist sistem içerisindeki önemi de artmıştır. Bunu sonucunda sistemin en önemli kurumu niteliğindeki bankalar yaptıkları hizmetlerde uzmanlaşmaya gitmeye başlamışlardır. Yani Adam Smith'in sanayi sektörü için büyük önem verdiği işbölümü kavramı, bankacılık sektörü içinde geçerli hale gelmiş olmaktadır.

¹⁴ Tezer Öcal, Ömer Faruk Çolak, Selahattin Togay, Kadir Eser, **Para Banka Teori ve Politika**, Gazi Kitabevi, Birinci Baskı, (Ankara:1997), s.35

¹⁵ Takan, a.g.e., s.20

Uzmanlaşmış bankalar, bankacılık hizmetlerinin sadece bir kısmını yaparlar. Özellikle gelişmiş ülkelerin banka sistemlerinde uzmanlaşmış banka tipi yaygındır. Bu tür bankalara genel olarak yatırım ve kalkınma bankaları örnek gösterilmektedir. Bazı ülkelerde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde bankalar uzmanlaşmamışlardır.¹⁶

4.3. Perakende ve Toptancı Bankacılık

Perakende bankacılık, her köşe başında bir şube esasına dayanır. Bu bankalar geniş bir alana yayılmış küçük, orta ve büyük ölçekli firmaların yoğun kredi taleplerini karşılamak üzere kurulurlar. Perakende bankacılık, mevduat bankacılığı, şube bankacılığı ve ticari bankacılık şeklinde de adlandırılmaktadır. Perakendeci bankalar vadeli ve vadesiz mevduat hesapları, çek tahsilatı, akreditif, açık kredi kolaylıkları, kısa vadeli kredi, tüketici kredisi, kredi kartları, kambiyo işlemleri, havale, yatırım yönetimi, müşteriler adına menkul kıymet alım satımı çok geniş bir yelpazeye yayılı küçük hacimli standart işlemler yapmaktadır. Perakendeci bankalar çok nadiren bünyeleri içinde kurdukları birimlerle toptancı bankacılık işlemlerini yapmakta ve toptancı piyasalarda faaliyet göstermektedir.

Toptancı Bankacılık, genel bir ifadeyle; müşterilerinden gelen büyük tutarlı kredi taleplerini karşılamak üzere başka firmalardan ve uluslararası para ve sermaye piyasalarından büyük tutarlı fon sağlayan, çok geniş bir iş alanına sahip olan, müşterileriyle çok yakın ilişki içinde bulunan, hızlı karar alıp uygulayabilen, az sayıda şube ve uzmanla çalışan derinliğine bankacılık olarak tanımlayabiliriz. Toptancı bankalar, az sayıda şubeye sahip olmaları nedeniyle, çalışmalarını büyük ölçüde belli finansal merkezlerde sürdürmektedir. Bu arada firmaların da giderek daha büyük ölçekli duruma geçmeleri, firma yöneticiliğini ön plana çıkarmış ve firmaların sorunlarının çözümünde banka-firma işbirliğini teşvik etmiştir.¹⁷

4.4. Holding Bankacılığı

Bankacılık sektöründe diğer bir olgu da, holding bankacılığının hüküm sürmesidir. Holding bankacılığını basit olarak, doğrudan veya dolaylı olarak bir ya da

¹⁶ Öcal, Çolak, Togay, Eser, a.g.e., s.36

¹⁷ Parasız, "Para Banka ve Finansal Piyasalar", s.105

daha fazla bankaya bir bankanın sahip olması veya kontrol etmesi ya da bir bankanın, sermayenin çoğunluğunun bir holdingin kontrolünde olması şeklinde tanımlanabilir.

Holding bankacılığının iki tür sakıncası vardır:

- Firmalar arasında rekabette; bankası bulunan holdingler, bankası olmayanlara karşı finansman maliyetlerini daha ucuza mal etmektedirler. Bu da rekabet eşitsizliğine neden olmaktadır.
- Holdingin işletmeleri finansman sıkıntısına düştükleri zaman finansman ihtiyaçları holding bankaları tarafından karşılanmaktadır.¹⁸

5. BANKA TÜRLERİ

Finansal sistem içinde yer alan bankalar Merkez Bankası ve diğer bankalar ayrımı yapılarak incelenebilir.

5.1. Ticaret (Mevduat) Bankaları

XIX.yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni bankacılık kurumları oluşmaya başladı. Ticari bankacılık öz olarak para ve kredi araçları ile ilişkili olarak açıklanabilir. Ticari bankacılık terimi genel olarak mevduat kabul eden kredi kurumları olarak adlandırılır. Ticari bankalar sanayi ve ticaret işletmelerine kısa vadeli işletme kredisi açmak suretiyle para piyasasında etkinleşirler. Ticari bankaların kısa vadeli olarak verdiği işletme kredileri firmaların değişken maliyetlerini karşılamakta kullanılır. Ticaret bankalarının borç verdikleri kurumların oluşumu açısından mevduat bankaları olarak adlandırılmasının yanında, borç verme işlemlerinde özellikle geçmişte, daha çok kullandıkları yöntem bakımından iskonto bankaları olarak da isimlendirilirler.

Ticaret bankaları fon kaynaklarının büyük bölümünü oluşturan topladıkları mevduatları değişik alanlara kredi ve iştirak araçları için kullanırlar.bu gerçek ve tüzel kişilere kredi vermek, bankalar arası mevduat oluşturmak,sermaye piyasasına girerek tahvil ve hisse senedi almak ve iştiraklerde bulunmak şeklinde de olabilir.

---

¹⁸ Takan, a.g.e., s. 21

Bir taraftan vadesiz mevduat hesabı şeklinde banka parası yaratmak öte yandan ekonomik ve ticari ilişkilerde buldukları önemli yer nedeniyle ticaret bankalarına geniş yetkiler yanında bu yetkilere paralel olarak çok önemli toplumsal ve ekonomik sorumluluk da düşmektedir. Çünkü ticaret bankaları çalışmalarına verecekleri yöne göre, ülkedeki ekonomik faaliyetlerin doğru ve faydalı bir şekilde gelişmelerini sağlayabilecekleri gibi, aksine olarak enflasyonist eğilimlerin harekete geçmesine veya ekonomik faaliyetlerin zararlı bir şekilde daralmasına neden olabilirler.¹⁹

5.2. Ziraat Bankaları

Tarımsal üretimin, ticari ve sanayi faaliyetlerinden farklı bir nitelik taşıması dünyanın birçok ülkesinde hükümetleri tarımsal kredi ile uğraşan özel bankalar kurmaya ya da bu amaçla kurulan kurumlara geniş yardımlar yapmaya itmiştir. Ziraat bankaları, genellikle kamu tarafından, özel kanunlarla kurulurlar ve bu kesimin kaynak ihtiyacını karşılamayı, tarımsal faaliyetlerle ilgili teknik, ekonomik bilgi düzeyini geliştirmeyi amaçlar. Ülkenin tarımsal üretim potansiyelinin akılcı bir biçimde kullanılmasına yardımcı olmak, dolayısıyla milli gelirin artırılmasına katkıda bulunmak, sonuç olarak bu kesimde yaşayanların refah düzeylerini iyileştirmek ziraat bankalarının başlıca görevleridir.

Çiftçilerin;

- Tarımsal araç ve gereçleri satın almak, gerekli bina ile tesisleri meydana getirmek için uzun vadeli,
- Toprağı işlemek, meyve bahçeleri yetiştirmek, hayvan ve mallarını almak için orta vadeli,
- Mahsulü kaldırmak için de kısa vadeli krediye ihtiyaçları vardır.

Gerek tarımsal kredinin bu tür özellikler taşıması, gerekse diğer banka faaliyetlerinin tarım alanına uygulanmaması, çiftçilerin çoğu durumlarda düşük faizli ve tarımsal üretimin bir yıldan diğerine istikrarlı olmayan gidişine kolayca uyacak özel bir kredi kurumuna ihtiyaç duyulması, özel kurumların kurulmasına yol açmıştır. Ziraat

¹⁹ Öcal, Çolak, Togay, Eser, a.g.e., s.41

bankaları, çiftçilerin yukarıda özellikleri belirtilen tür kredi ihtiyaçlarını karşılayarak, ürünlerini daha iyi değerlendirmeleri imkanını sağlamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, borçlunun büyük bir kısmının köylü olması bu tür kurumların önemini daha da çok artırmaktadır. Kamu tarafından kurulan ziraat bankaları, verilen kredinin denetimini artırmak, riski azaltmak ve kullanılan kaynakların etkinliğini artırmak için, tahsis ettikleri kredileri genellikle kooperatifler aracılığıyla kullandırmaktadır.²⁰

5.3. Halk Bankaları

Şehir ve kasabalarda, daha ziyade el emeği ve kişisel hünerleri ile çalışan küçük esnaf ve zanaatkârlar tıpkı çiftçiler gibi, ticaret bankalarının usul ve düzenine uymak yeteneklerinden yoksundurlar. Ayrıca, bunların işlerini geliştirmek, üretim ve verimlerini, artırmak için, orta vadeli çalışma kredisine ihtiyaçları vardır.

İşte halk bankaları, küçük esnaf ve zanaatkârların mesleki kredi ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuş özel yapılı bankalardır. Halk bankalarında, küçük esnaf ve zanaatkârların ipotek edeceği taşınmaz malları bulunmadığı için, müteselsil kefalet ve kooperatif sistemi hakim rol oynar.

Almanya'da Hermann Schulze-Delitzsh'de bono sisteminin yayılması neticesinde küçük sanat erbabının uğradığı sıkıntılara ve zararlara bir çare bulmak üzere onları kendi aralarında mali birlikler kurmaya yöneltmişlerdir. Bunun neticesinde Avans Birliği adı ile ilk kooperatif bünyeli halk bankası meydana getirilmiştir. Zaruri ihtiyaçlara cevap veren bu hareket süratle yayılmış, birkaç yıl içinde birçok halk bankası kurulmuş ve gelişerek bugüne ulaşılmıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi, halk bankaları küçük esnaf ve zanaatkârların orta ve kısa vadeli ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu bankaların kurulması ve gelişmesi bu konudaki boşluğu doldurmuş ve ticari bankaların ilgilenmediği küçük esna ve zanaatkârları faaliyet alanı içine almıştır. Bu yolla küçük esnaf ve zanaatkâra, orta vadeli, araç ve gereç kredisi ile kısa vadeli çalışma kredisi sağlanarak, işlerinin gelişmesi, üretimin veriminin artırılması ve değerlendirilmesi sağlanmış olacaktır.²¹

²⁰ Takan, a.g.e., s.13

²¹ Öcal, Çolak, Togay, Eser, a.g.e., s.43

5.4. Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Kalkınma ve yatırım bankaları ekonomide belirli amaçları gerçekleştirmek üzere kurulan ve özel işlevleri bulunan ihtisas bankalarıdır. Kalkınma ve yatırım bankaları, deyim olarak birlikte söylenmesine karşılık, aslında bu iki tür banka farklı işlevlere sahiptirler.

Kalkınma Bankaları, ülkelerin kalkınma çabaları içinde gelişmiş ülkelere yapılacak teknoloji ve sermaye transferlerinde yerli ve yabancı kuruluşlara yardımcı olmak ve sermaye pazarlarının gelişmesini sağlamak amacıyla kurulmuş finansal kurumlardır. Ticaret bankaları gibi para yaratma özelliğine sahip olmayan bu bankalar, kendilerine tahsis edilen fonları yönlendirerek , fon kullanımlarına şekil veren kurumlardır. Özellikle ihdas ettikleri fonları uzun vadeli kredi biçimine dönüştürmenin yanında, verdikleri teknik hizmetler ile diğer bankalardan farklılık göstermektedirler.

Tarihsel süreç içinde ülkeler arası farklılaşmalara bağlı olarak, işlevleri açısından önemli değişiklikler gösteren kalkınma bankaları çeşitli kriterlere göre sınıflandırılmaktadır:

a. Faaliyet Alanlarına Göre:

- Yalnız özel sektörü finanse eden kalkınma bankaları
- Yalnız kamu sektörünü finanse eden kalkınma bankaları
- Her iki sektörü de finanse eden kalkınma bankaları

b. Faaliyet Çeşitlerine Göre

- Sadece kredi veren kalkınma bankaları
- Sanayi işletmelerine iştirak eden veya hisse senetleri alım-satımı ile ilgilenen kalkınma bankaları
- Sanayi işletmeleri kurup, bunların işletilmesi ile uğraşan kalkınma bankaları

c. Mülkiyet Şekline Göre

- Devlet sermayesi ile kurulmuş olan kalkınma bankaları
- Özel sermaye ile kurulmuş olan kalkınma bankaları

- Devlet ve özel sermaye tarafından birlikte kurulmuş kalkınma bankaları

Kalkınmakta olan ülkelerde mevcut kalkınma bankalarının büyük bir çoğunluğu devlet sermayesi ile kurulmuş olup, devletin gözetimi altında yönetilmektedir.

Kalkınma bankalarının fonksiyonları:

- Kalkınmada öncelikli sektörlere orta ve uzun süreli yatırım kredisi sağlamak
- Yurtiçi kaynakları harekete geçirmek veya kaynakların akış yönünü değiştirmek suretiyle rasyonel ve etkin bir kaynak dağılımı ve kullanımını gerçekleştirmek
- Sermaye piyasasının gelişmesine katkıda bulunmak
- Yatırım projelerinin hazırlanmasında, uygulanmasında ve yönetiminde girişimcilere teknik ve idari yardım desteği sağlamak
- Kârlı ve verimli yatırım alanları konusunda araştırmalar yapmak
- Riski üstlenerek ve girişimcilik rolü alarak yeni sanayi işletmeleri kurmak veya bunların sermayelerine, yönetimlerine iştirak etmek
- Planlı ekonomilerde teşvik politikalarına uygun plasman politikaları izleyerek kalkınma planlarının gerçekleşmesine katkıda bulunmak
- Dış ülkelerden ve uluslararası finansman kurumlarından finansal ve teknik destekler sağlayarak, bunları sanayi kuruluşlarına aktarmak
- Ekonomide yeni teknoloji ve ürünlerin geliştirilmesine yönelik çalışmaları desteklemek ve bu çalışmalara katkıda bulunmaktır.²²

Yatırım Bankaları, menkul değerler çıkararak uzun vadeli fon sağlamak amacıyla olan firmalarla, tasarruflarını söz konusu menkul değerlere yatırarak değerlendirmek isteyen gerçek veya tüzel kişiler arasında aracılık yapan finansal kurumlardır. Bu bankalar mevduat kabul etmemektedirler. Yatırım bankaları ekonomide sağlam menkul değerlerin yaratılmasında ve güven unsurunun pekiştirilmesinde önemli

²² Ünal Şakar, Muharrem Afşar, "Finansal Piyasalar ve Mali Aracı Kurumlar", (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1998), s.81

rol oynarlar ve bu nedenle, sermaye piyasalarının gelişmişliğinin göstergesi olan kurumların başında gelirler.

Yatırım bankalarının fonksiyonları

Yatırım bankalarının fonksiyonları iki ana başlık altında incelenebilir:

a. İşletmeler ile ilgili fonksiyonları

Yatırım bankaları birincil pazarda (menkul değerlerin ilk ihraç anında) işletmelerin yanında yer alarak uzun süreli fon gereksinmelerinin karşılanmasını kolaylaştırıcı hizmetler sunarlar. Bu hizmetle;

- İşletmelerin ihraç edecekleri menkul kıymetleri satın alarak, kendi nam ve hesabına halka satmayı taahhüt etmek
- İşletmelerde ihraç edilen menkul kıymetlerin belirlenen bir süre içinde halka satılmayan bölümünü satın almayı garanti etmek
- Şirketlerce ihraç edilecek tahvillerin anapara ve faizlerinin vadelerinde ödeneceğini garanti ederek tahvil satışlarını kolaylaştırmak
- Menkul kıymet çıkaracak işletmelerle tasarrufçu kurumlar arasında aracılık yapmak
- Sermaye piyasasına başvurmak isteyen işletmelere ihraç edilecek menkul kıymetin çeşidi, ihraç tutarı, satış fiyatı, satış zamanı ve diğer şartlar hakkında danışmanlık yapmaktır.

b. Tasarruf sahipleri ile ilgili fonksiyonları

Yatırım bankaları sermayelerini menkul değerlere yatırmak isteyen tasarruf sahipleri ile ilgili olarak aşağıda belirtilen işlemlere sahiptirler:

- Menkul kıymetlere yatırım yapmak isteyen tasarruf sahiplerine danışmanlık yapmak
- Kendi alacakları ile ihraç edilmiş menkul kıymetleri satın alan müşterilerinin çıkarlarını korumak

- Müşterileri adına menkul değerler portföyünü yönetmek, onlara ait menkul değerleri kasalarında saklamak, vadesi gelmiş kuponları tahsil etmek gibi işlevlerdir.²³

5.5. İpotek ve Emlak Bankaları

İpotek bankaları, taşınmaz malların ipoteği karşılığında, genellikle orta ve uzun vadeli kredi veren bankalar olarak tanımlanabilir. Uzun vadeli kredi sağlayabilmek için, sermaye piyasasına tahvil ihraç edebilir, hisse senetleri halka arz edilebilir ayrıca, gayrimenkuller ipotek verilerek fon sağlanabilir. Yeni bir sanayi işletmesinin kurulması, tesislerinin genişletilmesi, modernleştirilmesi, yeni gayrimenkul alınması, konut edinme gibi alanlarda orta ve uzun vadeli kredi kullandırmaları nedeniyle, orta ve uzun vadeli kredi kullandırmaları güçtür. İpotek bankaları, yasal sınırlar içinde, müşterilerine ait gayrimenkulleri ipotek alarak, orta ve uzun vadeli kredi kullandırır. ABD ve Avrupa ülkelerinde yaygın olarak faaliyet gösteren ipotek bankaları, ülkemizde yüksek enflasyon, ekonomik istikrarsızlık gibi nedenlerle fazla gelişme gösterememiştir.

Emlak bankaları, genellikle ipotek bankalarının özellikle konut ve her türlü yapı işlerinde uzmanlaşan bankalardır. Bu bankalar, çoğunlukla ipotek karşılığı, müşterilerine konut, işyeri ve benzeri taşınmaz mallar edindirmeyi amaçlar. Emlak bankalarının büyük miktarda sermayeye ihtiyaç duyması, ülkedeki sosyal konut politikası nedeniyle, kullanılacak kredilerin uzun vadeli ve düşük faizli olması zorunluluğu vardır. Bu nedenle, emlak bankaları da genellikle devlet tarafından veya önemli ölçüde devlet desteği ile kurulmaktadır. Kullanılan fonların etkinliğini artırmak, işletme riskini azaltmak için, emlak bankaları da konut kooperatiflerini destekledikleri ve bu amaçla kooperatifler kurulmasını önerdikleri görülmektedir. Emlak bankaları kaynak ihtiyaçlarını gidermek, konut yapımı amacıyla kullanılan kredi maliyetlerini düşürmek gibi nedenlerle mevduat, kredi ve her türlü bankacılık hizmetlerini vermektedir.²⁴

²³ Şakar, Afşar, a.g.e., s.84

²⁴ Takan, a.g.e., s.15

5.6. Merkez Bankası

Başlangıçta banknot ihraç ederek devletin bankerliğini yapmak üzere ihdas edilen Merkez Bankaları, günümüzde modern ekonomilerin en önemli finans kurumlarından birisi haline gelmiştir. Merkez bankası, bir ekonomide finansal sistemin faaliyetlerini gözetmek ve bu sistemin para arzını kontrol etmek gibi önemli kamu politikası oluşturma fonksiyonları bulunan bir devlet birimidir.²⁵

Günümüzdeki merkez bankalarının işlevine bir ölçüde sahip olan ve para çıkaran ilk bankalara, 17. yüzyılın sonlarında rastlanmaktadır. 1694 yılında kurulan İngiltere Bankası ilk emisyon bankası olarak kabul edilebilir. Bu banka İngiltere'nin iş hayatında çok önemli bir rol oynamış ve kısa süre sonra öteki Avrupa ülkelerinin iş hayatında da etkili olmaya başlamıştır. Bazı iktisatçılara göre Merkez Bankası niteliğini taşıyan ilk banka 1668'de kurulan İsveç Devlet Bankası'dır. Ticari senetlerini iskonto ettirenlere, madeni para yerine kendi çıkardığı banknotları veren ilk kuruluş bu bankadır. Verilen banknotlar bankanın imzasını taşıdığı ve gösterildiği zaman hemen madeni para ile değiştirildiği için müşterilerce kabul edilmiştir. İngiltere Bankası'nın 1694'te kurulmasından sonra, diğer Avrupa ülkelerinde de merkez bankacılığı gelişmiştir.²⁶

Merkez bankalarının ekonomideki fonksiyonları; para arzını kontrol etmek, para ve sermaye piyasalarında istikrarı sağlamak, finansal kurumlara likidite sağlamak ve ödeme mekanizmaları oluşturmaktır. Merkez bankaları bir ülkenin ekonomisini etkilemek üzere beş değişik kanaldan işlemlerini yürüterek, merkez bankası amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu kanallar;

- İşletmeler tüketiciler ve hükümetler için kredi temin maliyetlerini değiştirmek
- Para arzının hacmini ve büyüme hızını değiştirmek
- Menkul kıymet Pazar değerlerini etkileyerek yatırımcıların finansal varlıklarını değiştirmek
- Döviz kurlarını değiştirmek

²⁵ Altan, a.g.e., s.77

²⁶ Parasız, "Para Banka ve Finansal Piyasalar", s.213

- Kamunun para, kredi ve dövizle ilişkin beklentilerini değiştirmektir.²⁷

6. BANKALARIN FON KAYNAKLARI

Bankacılık faaliyetinin en önemli prensibi, banka bilançolarının dengede olmasıdır. Gerçekte bankalar hiçbir şeye sahip değildir. Yani bankaların sahip olduğu her şey başkalarına aittir. Bir banka bilançosunda fon kaynakları bilançonun pasifinde yer alır ve bankanın yükümlülüklerini oluşturur. Bankaların fon kaynakları başlıca sekiz grupta toplanır. Bunlar aşağıdaki sıralanabilir:

6.1. Öz Sermaye:

Bankaların faaliyete geçebilmeleri için ilk fonu oluşturan öz sermaye, bankaya para yatıran mudilere ve diğer alacaklılara karşı önemli bir güvence unsurudur. Bankacılıkta esas olan mevduatın artırılmasıdır. Ancak öz sermaye de bu arada bir teminat işlevi görür. İşte bu nedenle bankaların öz sermayeleriyle mevduatları arasındaki oran önem kazanır. Mevduata oranı büyük olan öz sermaye miktarı, bankaların mudileri için güvencedir.²⁸

6.2. Mevduat:

Bankaların en önemli kaynağını oluşturan mevduat istenildiği zaman ya da belli bir vade sonunda geri alınmak üzere bankalara yatırılan paralardır. Bankaya para yatırma bir kimse bankaya kredi vermiş olur ve karşılığında çoğu kez bir faiz geliri elde eder.

Mevduat niteliğine göre, tasarruf mevduatı ve ticari mevduat olmak üzere ikiye ayrılır.

Tasarruf mevduatı; bireyleri ihtiyat güdüsüyle gelirlerinden ayırarak bankalara yatırdıkları paralardır. Genellikle faizinden yararlanmak amacıyla uzun vadeli yatırılan mevduat bu gruba girer.

²⁷ Altan, a.g.e., s.78

²⁸ Tezer Öcal, *Para Banka*, (Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Yayınları, Eskişehir:2000), s.120

Ticari mevduat; ödemelerde kullanılmak üzere bankalara yatırılan paralardır. Kişiler ve firmalar kasa ihtiyatlarını ve işletme sermayelerini bankalara yatırarak ödemelerini banka aracılığı ile yaparlar. Bankalar mevduat sahipleri hesabına kasa ve vezne hizmetlerini yürütürler.

Mevduat, vadelerine göre, vadesiz, vadeli ve ihbarlı mevduat olmak üzere üç grupta toplanır.

Vadesiz mevduat; istenildiği zaman geri çekilebilen mevduattır. Ancak, bankalar bu tür paraların ne kadarının çekilmeyeceğini deneyimleri ile bildiklerinden, belli oranda ihtiyat ve nakde çevrilmesi kolay aktif bulundurarak, vadesiz mevduatı da kullanma yoluna giderler. Bankalar vadesiz mevduata ya hiç faiz ödemezler ya da pek az ödemede bulunurlar.

Vadeli mevduat; belli bir süre için bankaya yatırılan mevduattır. Bankada kalış süresine göre, kısa, orta ve uzun vadeli mevduat söz konusudur. Bu tür mevduata ödenen faiz vadenin uzunluğuna göre değişir.

İhbarlı mevduat; ihbar tarihinden belli bir süre sonra çekilebilen mevduattır. Bu nedenle ihbarlı mevduat, ihbar süresi kadar vadeli sayılır. Banka ihbardan sonra geçecek süreye kadar faiz ödemesi yapar.²⁹

6.3. Tahvil İhracı:

Bankaların fon kaynaklarından biri de tahvil çıkarmaktır. Genellikle yatırım ve kalkınma bankaları, açtıkları uzun vadeli kredileri mevduat ve özsermayeleri ile karşılayamadıkları için tahvil çıkarma yoluna giderler. Bankaların tahvil ihraç edebilmeleri sermaye piyasasının gelişmesine bağlıdır.

6.4. Varlığa Dayalı Menkul Kıymet İhracı

Bankalar, kendilerine fon temini sırasında ortaya çıkan kanuni karşılık ve dispoñibilite gibi yüklerden kurtulmak isterler. Bu amaçla; tüketici kredileri, konut kredileri, finansal kiralama işlemlerinden doğan alacaklar, ihracattan doğan alacaklar ve

---

²⁹ Urgancı, a.g.e., s.80

diğer alacaklar karşılık gösterilerek varlığa dayalı menkul kıymet ihracı yoluna giderler ve bu şekilde fon sağlarlar.

6.5. Borçlu Cari Hesapların Alacak Bakiyeleri

Mevduat sahiplerinin bankalarda açtırdıkları hesaplara alacaklı cari hesaplar, buna karşılık bankalar tarafından müşterilere kredi niteliğinde açılan hesaplara da borçlu cari hesaplar adı verilmektedir. Borçlu cari hesaplar, belli bir vadeye bağlı olmaksızın açılan ve işleyen, teminatlı ve teminatsız kredilerdir. Bankacılıkla ilgili alacak ve borç işlemlerinin bir bölümü çekle yürütülmektedir. Öte yandan, kredi sahiplerinin bazen başkalarından olan alacaklılarının tahsilinde bankaları aracı yaptıkları ve ellerindeki ticari senetleri tahsil edilmek üzere bankalara verdikleri de bilinmektedir. Bankalar, müşterileri adına yapacakları bu tahsilatları onların borçlu cari hesaplarına alacak olarak yazarlar. Bu yüzden, borçlu nitelikteki söz konusu hesaplar alacak bakiye verebilirler. Böylece, birçok borçlu cari hesabın alacak bakiyelerinin birleşmesi ile ortaya bankalar açısından bir fon kaynağı çıkmış olur.

6.6. Alacaklı ve Borçlu Cari Hesaplarda Faiz Ödeme Yöntemlerindeki

Farklılık

Alacaklı cari hesapların faizlerinin bir kez ve yıl sonunda hesaplanmasına karşılık, borçlu cari hesapların faizleri genellikle üçer aylık dönemler itibariyle hesaplanmaktadır. Bunu yanı sıra, mevduat faizleri bir gün sonra, kredi faizleri ise aynı gün işlemeye başlar. Bu arada geçen zaman, banka için bir kaynağının doğmasına imkan sağlar.³⁰

6.7. Banka Kabulleri ve Merkez Bankası Kredileri

Bankalar geçici gereksinmelerini karşılamak amacıyla birbirlerinden kredi alırlar. Bankaların birbirlerine sağladıkları bu krediye kabul kredisi denir. Bankalar

---

³⁰ Tezer Öcal, "Para Banka", s.122

ayrıca geçici gereksinimleri için merkez bankası kredilerine de başvurabilirler. Merkez bankası bankalara reeskont ve avans biçiminde kısa vadeli kredi açar. Bu krediler de bankalar için önemli bir fon kaynağıdır.³¹

6.8. Yüzen Fonlar

Bankaların kasalarına giren ve birkaç gün bekleyen her türlü fon, yüzen fon kapsamına girer. Bu şekilde, bankalar çok düşük bir maliyetle önemli miktarda fon toplamış olur. Örneğin, bankalara çeşitli kamu ve özel kuruluşlar tarafından yatırılan maaş ve ücretlerin, çalışanlar tarafından çekilinceye kadar bankalarda kalması bu duruma örnek olarak verilebilir.

7. BANKALARIN FON KULLANIMI

Bankalar, değişik kaynaklardan sağladıkları fonları kanunen ayırmak zorunda oldukları munzam karşılık ve disponibilite yükümlülükleri dışında kalan bölümünü kullanabilirler. Bir bankanın bilançosunda fon kaynaklarının kullanımı, bilançonun aktifinde yer alır.³²

7.1. Krediler

Bankaların aktif kredi işlemleri; iskonto, teminat karşılığı kredi, cari hesap kredisi, röpor kredisi, banka kabul ve kefaletleridir.

İskonto; Bankalar senede bağlı vadeli bir alacağı faiz, komisyon ve para nakli ücretini keserek senet hamiline ödemek suretiyle kredi verirler. Buna göre iskonto, bir bankanın vadesi henüz gelmemiş bir senedi vadesinde tahsil etmek üzere, devren alarak bedelini bir kesinti yaparak ödemesidir. Bankaca yapılan bu kesintiye iskonto adı verilir. İskontoya en elverişli senetler, poliçe ve bono gibi kısa vadeli senetlerdir. Bununla beraber faiz kuponları, vadesine kısa bir süre kalan tahviller ve hazine bonoları da iskonto edilebilir.

³¹ Urgancı, a.g.e., s.82

³² Tezer Öcal, *Para Banka*, s.123

Avans; bankaların paraya çevrilmesi kolay mallar ve kıymetli senetler karşılığı açtığı kredilerdir. Bankalar, ticari senetler, tahvil ve hisse senetleri, kıymetli madenler ve bunlardan yapılmış eşyalar, hububat, pamuk yün gibi satışı ve saklanması kolay tarım ürünleri, satış ve depolanması kolay hammadde, yarı işlenmiş ya da işlenmiş maddeleri alarak karşılığında kredi verir.

Cari Hesap Kredisi; bankaların kendileriyle sürekli ilişkide bulunan ticari ve sınai girişimlere açtıkları kredilerdir. Kredi alan firma açılan kredinin sınırları içinde kalmak koşuluyla dilediği zaman ve miktarda bankadan para çekebilir ya da bankaya ödemedede bulunabilir. Cari hesap kredisi niteliği itibariyle bir açık kredidir. Bu tür kredilerin riski fazla olduğundan bankalar bu krediyi ancak güvendikleri müşterilerine verirler.

Banka Kabul ve Kefaletleri; niteliği bakımından birbirine benzeyen Banka Akseptasyonu (kabul kredisi), Banka Kefaleti (teminat mektubu) ve Akreditif işlemleri bu grupta toplanır. Banka Akseptasyonu, bir bankanın üzerine çekilecek poliçeleri kabul etmesi demektir. Kabul kredisinde banka, alıcı ile satıcı arasına girerek kendi itibarını müşterisinin itibarı yerine koymaktadır. Bankalar, Teminat Mektubu vererek müşterilerine kefil olabilir. Bu yolla banka, müşterisine belli bir zaman için, belli miktarda kredi açmış olur. Akreditif ise, bankanın müşterinin isteği üzerine, şube ya da muhabetleri nezdinde herhangi bir firma ya da kişiye ödeme yapılmasını sağlamasıdır. Akreditif işleminde banka alıcı ile satıcı arasına girmektedir.³³

7.2. İştirakler

Bankaların iştiraklerini, esas itibariyle bankaların fon kullanım alanları arasında saymak mümkün değildir. Ancak, ekonomik koşullar nedeniyle söz konusu bankalar zamanla sınai ve ticari iştiraklere yönelmek durumunda kalmışlardır.

---

³³ Urgancı, a.g.e., s.85

7.3. Menkul Kıymet Plasmanları

Bankalar, fon kaynaklarının bir bölümünü tahvillere ve hisse senetlerine yatırabilirler. Bu yola gönlü de gidebilir, devlet de zorlayabilir. Genel olarak, kredi talebinin düşük olduğu ya da devletin bütçe açıklarını iç borçlanmayla finanse ettiği dönemlerde bankalar tahvil satın alabilirler. Ekonomide kredi talebi arttığı zaman da ellerindeki tahvil stokunu nakde dönüştürerek kredi imkanlarını artırabilirler. Böylece tahvillere yapılan plasman, kredi talebindeki dalgalanmaları karşılamaya yardım eder.³⁴

---

³⁴ Tezer Öcal, *Para Banka*, s.135

8. BANKACILIK KRİZLERİ

8.1. TANIMI

Bankacılık krizi, iki farklı durumu ifade eder. Bunların ilkinde, gerçek veya potansiyel banka iflasları veya banka başarısızlıkları, bankaların yükümlülüklerini yerine getirmelerini engeller. İkincisinde ise, devlet bankacılık kesiminin krizini önlemek için bankalara yardımlarını artırarak, müdahalede bulunur.

Bankacılık krizi bankacılık kesiminde ortaya çıkan bazı özel olaylarla da tanımlanabilir. Buna göre, eğer bankacılık krizinin başlangıcı, bankalarda büyük oranda mevduat çekilmesiyle belirginleşirse, banka mevduatlarındaki hızlı azalma bankacılık krizini nitelemek için kullanılabilir. Bununla birlikte, eğer bankacılık kesiminin sorunları, bankaların varlık kalitesindeki kötüleşmeden, örneğin gayrimenkul fiyatlarındaki düşmeden veya finans dışı kesimdeki iflaslardan kaynaklanıyorsa, bu durumda varlık fiyatlarında ani ve önemli değişimler veya iflas eden şirket sayısındaki önemli artışlar, bankacılık krizinin başlangıcı olarak değerlendirilebilir.³⁵

Bankacılık krizlerini ampirik olarak tanımlamak ise, verilerdeki eksiklikler ve problemin doğası nedeniyle çok daha zordur.

8.2. FİNANSAL KRİZLERİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK MODELLER

1990'lı yıllarda dünyanın çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan finansal krizler, sabit döviz kurlarına yönelik spekülasyonların nedenleri ve sonuçları konusuna olan ilgiyi yeniden artırmıştır. Biz de bu kısımda yapılan çalışmalara kısaca değineceğiz.

8.2.1. Birinci Nesil Modeller

Para krizlerini sabit bir döviz kurunu devam ettirme olanağı tanımayan makroekonomik politikaların bir sonucu olarak gören birinci nesil modeller, Krugman'ın 1979 yılında, Salant ve Hendersen'un 1978 yılındaki çalışmasına dayanan

³⁵ Mustafa Özer, *Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1996), s.33

ve ödemeler dengesi krizlerini açıklamaya yönelik geliştirdiği çalışmayla başlamış ve daha sonra Flood ve Garber'ın 1984 yılında yaptıkları çalışmayla geliştirilmiştir.

Kanonikal kriz modeli de denilen modele göre, sabit döviz kuru sistemi geçerli iken, iç kredi hacminin para talebinden daha fazla artması, yavaş ancak sürekli olarak ülkenin uluslararası rezervlerinin azalmasına ve ülke parasına yönelik spekülasyon saldırılara neden olur. Bu modelde spekülasyon saldırılarının başlama zamanı, rezervlerin düzeyine bağlıdır. Rezervler belirli bir kritik düzeye indiği zaman, spekülasyoncular sermaye kayıplarını önlemek amacıyla kısa sürede kalan rezervlerin de bitmesini sağlarlar.

Kanonikal kriz modelinde şu sonuçlar çıkarılabilir; bu model krizle ilgili olarak, döviz kuru ve ödemeler dengesi gibi temel ekonomik etkenleri esas alır. İkinci olarak, ülkenin resmi rezervleri bittiği zaman, krizlerin nasıl patladığını gösterir. Üçüncü olarak, modele göre merkez bankası, eğer sadece uygun uluslararası rezervlere sahip olursa sabit döviz kurunu devam ettirebilir. Son olarak modele göre, yetkililerin spekülasyon saldırılarını bertaraf edebilmesi için şansları yok denecek kadar azdır.³⁶

8.2.2. İkinci Nesil Modeller

1990'lı yıllarda yaşanan krizler "İkinci Nesil Krizler" olarak adlandırılmaktadır. Bu krizler ekonomide önemli bir dengesizlik olmasa bile, spekülasyoncuların dövizle doğru spekülasyon atakları karşısında, yetkili organların dövizle ilgili gerekli önlemleri almamaları sonucu doğmaktadır.

İkinci nesil krizlerin üç ana bileşeni bulunmaktadır:

- Kamunun sabit döviz kur politikasını sürdürmek istemesinin mutlaka bir nedeni olmaktadır.
- İzlenilen sabit döviz kuru politikası nedeniyle katlanılmış olan belirli bir maliyet bulunmaktadır. Bu maliyet sabit kurdan çıkmayı zorlaştırmaktadır.

³⁶ Özer, a.g.e., s.55

- İktisadi birimlerin beklentileri önem kazanmaktadır.³⁷

İkinci nesil krizlerin diğ er bir özelliğ i ekonomik yapıların krize hassas olmalarıdır. Bu hassas yapı sadece devletten kaynaklanmamakta, özel sektörün (özellikle bankacılık sektörünün) yapısı da krize duyarlı bir ortam yaratabilmektedir. Özellikle bankacılık sektöründeki açık pozisyon oranlarındaki artışlar, kredilerdeki geri dönme oranının azalması, vade uyumsuzluğu gibi nedenler bankacılık sektörünü dolayısıyla genel ekonomiyi hassas bir yapıya sürükleyebilmektedir.³⁸

8.3. BANKA KRİZLERİNİN NEDENLERİ

Bankacılık krizlerinin nedenleri değ iş ik başlıklar altında toplanabilir. Bazı çalışmalar bankacılık krizlerinin nedenlerini bankaların özel koşullarına bağ larken, bazı çalışmalarda ise bankacılık krizlerinin döviz kurları ya da faiz oranlarındaki değ iş meler gibi makroekonomik değ iş kenlerden kaynaklandığı ileri sürülmektedir.³⁹ Aşağıda krize neden olan unsurlara değ inilecektir :

8.3.1. Yabancı Yatırımın Şekli :

Ülkelerin çektiğ i yabancı kaynak türlerinin ülke ekonomileri üzerindeki etkileri farklı olabilmekte ve kısa vadeli fon girişleri çok olumsuz sonuçlar doğ urabilmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkeler ve gelişme yolunda olan ülkelere doğ ru başıboş yönelen sermaye hareketleri ve kısa vadeli sermaye hareketleri ülkelerin finansal yapılarına ve ödemeler dengesine olumsuz etkiler hissettirir. Bundan dolayı sermaye akımlarının gittiğ i her ülke istikrarsızlık yaratabilecek tüm risklerin üstesinden gelebilen bir yapıyı oluşturacak politikalar izlemelidir.⁴⁰ Örneğ in 1994 krizinde rol oynayan en önemli faktörlerden biri kısa vadeli fon girişlerinin tutarlarındaki artışlar ve bu fonların ekonominin verimli alanlarından ziyade tüketime yönelmesidir. Ani sermaye

³⁷ Aslan Eren, Bora Süslü, "Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye'de Yaş anan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi", *Yeni Türkiye*, Sayı:41 Eylül- Ekim 2001, s.663

³⁸ Muharrem Afş ar, *Finansal Küreselleş me ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkileri*, (Eskiş ehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2004), s.99

³⁹ Afş ar, *a.g.e.*, s.81

⁴⁰ İzzettin Önder, Oktar Türel, Nazım Ekinci, Cem Somel, *Türkiye'de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar*, (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara: 1993), s.98

çıkışlarının mümkün olduğu ekonomilerde, yani portföy yatırımı şeklinde gelen fonların bulunması durumunda bankacılık sektöründe kriz çıkma ihtimali artmaktadır.⁴¹

8.3.2. Ahlaki Riziko (Moral Hazard)

Finansal işlemlerde ahlaki bozulma riski, taraflardan birinin bir sözleşmeye girişinde iyi niyetinin bulunmaması, varlıkları, yükümlülükleri veya kredi kullanabilme kapasitesi hakkında yanlış bilgi sunması veya sözleşme sona ermeden, kar etmek için ümitsiz biçimde normal olmayan riskler alması olarak tanımlanabilir. Kredi işlemleri ile ilgili olarak ahlaki bozulma riski, bankanın iştirakleri ve ait olduğu grup ile olan kredi ilişkilerinde gözlemlenebilir.⁴²

Eğer bankaların varlıklarının değeri yükümlülüklerinin değerinden daha aşağı düşerse, bu durum bankaların batmalarına kadar gidebilecek bir krize sürüklenmelerine yol açabilir. Diamond ve Dybuig (1983) klasik çalışmalarında, mevduat sigortası (para yatırılması yoluyla finanse edilen), bankacılık sektörünün istikrarının mevduat sahiplerinin herhangi bir nedenle panik olması sebebiyle tehdit altında olduğu bir modelde, en iyi uygulama/politika olduğunu göstermişlerdir. Banka mevduatlarının sigortalı olmadığı bir sistemde, bir bankanın varlıklarının değerindeki bozulma, mevduat sahiplerinin panik yapmasına ve mevduatlarını hemen çekmek istemelerine yol açabilir. Bankaların varlıkları temelde likit olmadığı için, mevduat sahiplerinin bu panik durumu bankanın batma sürecini hızlandıracaktır. Olağanüstü mevduat çekilişine maruz kalmış bir banka, ödeme sistemi içindeki diğer kurumlara karşı yükümlülüklerini yerine getirmede zorlanacak ve bu da tam bilgiye sahip olmayan tasarruf sahiplerinin bu durumu diğer bankalar için de bir risk faktörü olarak algılamalarına ve diğer bankalara da şüphe ile bakmalarına yol açacaktır. Sonuçta bu da sisteme duyulan güvenin sarsılmasına ve bir bankacılık krizine yol açacaktır.⁴³

⁴¹ Ali Alp, "Bankacılık Krizleri ve Krize Karşı Politika Önerileri", **Banka – Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl:38, (Haziran 2001), s.46

⁴² Cenk Süer, "Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılmasında Ahlaki Bozulma Riski ve Banka Kredileri", **Banka – Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl:39, Sayı:2, (Şubat 2002), s.21

⁴³ Rasim Yılmaz, "Mevduat Sigortası, Ahlaki Tehlike ve Bankacılık Krizleri", **Banka – Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl:38, (Mayıs 2001), s.72

8.3.3 Hükümetlerin Uyguladığı Politikalar ve Makro Ekonomik Değişkenler

Hükümetlerin uyguladığı iktisadi ve sosyal politikalar banka faaliyetlerini etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde bu etki daha fazla görülür. İşbaşındaki hükümetin takip ettiği “ekonomik model” bankaların kredi ve mevduat faizlerini etkiler. Ayrıca kriz, hükümetlerin, yatırımcıların güvenini kaybedecek makro ekonomik politikalar izlemesinden kaynaklanabilmektedir. Aşırı yatırım, aşırı dış borçlanma, aşırı ödemeler dengesi açığı gibi politikalar yatırımcıların güvenini kaybedecek politikalar olarak görülebilir.⁴⁴

Krizin sadece izlenen yanlış yurtdışı politikalara bağlanamayacağı da ileri sürülmektedir. Finansal liberalizasyon uygulamaları esnasında gelişmiş ülkelerde özellikle ödemeler dengesindeki açıklar, döviz kurlarındaki dengesizlikler ve özellikle de kamu kesimi açıkları finansal bir kriz için etkili olan faktörlerdir. Kamu dengesi açıklarının finansmanı için gelişmiş ülkeler çoğu kez uluslararası piyasalardan fon talep eder. Böylece uluslar arası mali piyasalar olumsuz etkilenebilir. Bu ülkeler finansal reformları uygulamaya çalışırken; Merkez Bankası kaynaklarına kamu finansmanı için başvurulması ekonomide enflasyonist bir etki yaratır.

Gelişmekte olan ülkelere yönelen uluslararası sermayenin bir kısmı büyüme ve yatırım finansmanı için kullanılırken bir kısmı ise kısa vadeli portföy yatırımları şeklinde görülmekte ve tüketimi canlandırıp tasarrufları azaltmaktadır. Ancak hızla geri çekilince makro ekonomik dengeler bozulmaktadır. İşte kısa vadeli sermaye hareketleri veya güncel ismiyle “sıcak para” dediğimiz bu tip sermaye akımları ulusal piyasalarda faiz ve döviz kuru arasındaki dengesizlikten kaynaklına “arbitraj” ögesine dayanmaktadır. Uluslararası para ve sermaye piyasalarında fon yöneticilerini günlük işlem hacmi çok büyük hacimlere ulaşmış ve büyük bölümü sıcak para olarak hareket eden bu fonlar gelişmiş ülkelerin döviz kurlarındaki dengelerin belirleyicisi olarak istikrarsızlık ile sonuçlanırken; GOÜ’ de de makro ekonomik alanda bozulmalara neden olmuştur.⁴⁵

⁴⁴ Alp, a.g.e., s.47

⁴⁵ Erinc Yeldan, “Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme”, (Altıncı Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), s.19 – 20

8.3.4. Bankaların Yapısı

Bankaların yapısı da kriz açısından önemlidir. Bankaların mali gücü faaliyetlerini olumlu veya olumsuz yönde etkiler. Mali gücün en önemli göstergesi sermayedir. Bankaların açabilecekleri kredi miktarı, bir firmaya açabileceği kredi tutarı özkaynakları toplamı ile sınırlıdır. Bu açıdan özkaynak önemlidir.⁴⁶

Bankacılık krizlerine bir iş çevriminin genişleme aşamasında aşırı kredi yaratılması ve sağlam olmayan finansman neden olmaktadır. Şişkinlik patladığında krizin tetiği çekilir. Yakın deneyimin üç özelliği bu teze destek vermektedir; hem banka kredilerindeki aşırı genişlemeyi hem de hisse senedi fiyatlarındaki düşmeleri bankacılık krizleri izlemiştir. Ayrıca ekonomiler geliştikçe ve olgunlaştıkça finansal derinliğin bir göstergesi geniş anlamda parasal büyüklüklerin GDP' ye oranının artmasıdır. Böylesi artışların hepsi olumlu değildir. Banka pasiflerinin büyümesi ekonominin büyüklüğüne ve uluslararası rezervlerin stokuna göre çok hızlı ise; banka varlıkları likidite, vade ve para cinsine göre banka pasiflerinden önemli ölçüde farklıysa; bankanın sermayesi ve kredi-zarar karşılıkları banka varlıklarının oynaklığını karşılayacak kadar değilse ve ekonomi büyük güven şoklarına maruz ise, bankacılık sisteminin kırılganlığı artmaktadır.⁴⁷

8.3.5. Enformasyon Eksikliği

Finansal İstikrarsızlık, Enformasyon akışında eksikliklerin olması halinde ortaya çıkmaktadır. Finansal istikrarsızlığın sonucu olarak yatırımların ve harcamaların finansmanı yapılamamakta ve ekonomi daralmaktadır. Asimetrik bilgi probleminin varlığı halinde, finansal istikrarsızlığa;

2.3.1. Faiz hadlerindeki artış

2.3.2. Belirsizlikteki artış

2.3.3. Varlık fiyatlarındaki değişimler

2.3.4. Bankacılık sektöründe ortaya çıkan problemler neden olmaktadır

⁴⁶ Takan, a.g.e., s.134

⁴⁷ Morris Goldstein ve Philip Turner, *Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri Kökenler ve Politika Seçenekleri*, Çeviren: Ali İhsan Karacan, (İstanbul: Globus Dünya, 1999), s.116 – 117

8.3.5.1 Faiz Hadlerindeki Artış

Yüksek faiz hadlerinde, iyi firmaların daha az borçlanmak isteyecekleri, borçlanmaya çalışan firmaların ise bunu geri ödemede güçlüğü düşecekleri varsayılır. Yüksek faiz hadlerinde borçlananların geri ödeyememe riski, bankaları hiç kredi vermemeye itebilir. Bu da ekonomiyi daraltır.

8.3.5.2. Belirsizlikteki Artış

Önemli bir finansal kurumun çöküşü, resesyon, politik istikrarsızlık veya borsada kriz olması gibi nedenlerle belirsizlik artarsa, bankaların iyi krediden kötüyü ayırt etmeleri zorlaşır ve bu durumda bankalar borç vermede isteksiz davranırlar.

8.3.5.3. Varlıkların Fiyatlarındaki Değişmeler

Ekonomik birimlerin bilançolarındaki bozulma ahlaki riziko ve ters seçim problemlerini artırarak finansal sistemde istikrarsızlığa neden olur. Bankalar ahlaki rizikoyu önlemek amacıyla, kredi verirken bazı varlıkları teminat olarak alırlar. Bunun yanında firmaların net varlıkları da bir teminat fonksiyonu görür. Bunların değerlerinin azalması borçlunun borçlarını ödeyememe ihtimalini ve ahlaki rizikoyu artırır. Bundaki artış, bankaların kredi açmasını engeller. Bu da ekonominin daralmasına neden olur.

8.3.5.4. Bankacılık Sektöründe Problemler

Bankacılık sektörünün bilançoları yukarıda belirtilen faiz ve döviz kurunda meydana gelen değişiklikler ve politik belirsizlikler nedeniyle bozulur. Bankacılık sektörünün bilançosunun bozulması, ilk olarak bankaların verebilecekleri fonların miktarını azaltır. Bankacılık sektörünün aracılık yapamaz hale gelmesi tüm ekonomiyi olumsuz yönde etkileyebilir.⁴⁸

---

⁴⁸ Alp, a.g.e., s.48

8.4. BANKA KRİZLERİNİN AŞAMALARI

Aşağıda tipik bir banka krizinin temel beş aşaması açıklanacaktır:

8.4.1. Başlama Aşaması

Kredi ve risk kontrolü zayıf olan bankalar tarafından finansal sistem içinde zehirli tohumların gizlice ekilmesi aşamasıdır.⁴⁹

8.4.2. Yeşerme Aşaması

Bankalarda risk denetimi için gereken motivasyonun azaltılmasına başlanması ve bankanın mali durumu hakkında daha bilgili olan mevduat sahiplerinin bankayı sessizce terk etmeleri aşamasıdır.

Bu aşamada ortaya çıkan en büyük risk bankacılık sisteminin ödeme gücünü yitirmeye başladığı dönemdir. Bu risk, diğer bütün alınan risklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bankaların varlıklarının yükümlülüklerini karşılayamaması durumunda karşı karşıya kaldığı risktir. Böyle bir durumda banka, ödeyebilirliğini yitirmiş demektir. Likidite riskinden farklı olarak bu durum kalıcıdır. Regülatörlerin sermaye yeterlilikleri gibi yöntemlerle dikkatle izlemesi gereken bir risk türüdür.

Görüldüğü gibi finansal olmayan işletmelerden farklı olarak bankacılık sektörü, kendine has riskle karşı karşıyadır. Fakat bu risklerin hepsi sık sık gerçekleşseydi, kuşkusuz bankacılık sistemlerinin ayakta kalması mümkün olmazdı. Doğru risk yönetimi ile bu risklerin hepsi, kabul edilebilir bir sınıırın altına indirilebilir. Buna rağmen, banka yönetimlerinin etkileyemeyeceği bazı unsurlar bu riskleri uyarılmaktadır. Bankacılık krizlerinin arkasındaki en önemli etkenler bankacılığın bu doğasından ziyade, bankaların riske açık bu kanallarını uyarıcı etkenlerdir.⁵⁰

8.4.3. İlk Yardım Aşaması

Kamuoyunun bankacılık sistemine olan güveninin kaybolması ve bankaların denetim ve gözetiminden sorumlu kamu görevlilerinin ortaya çıkan banka zararlarının

⁴⁹ Parasız, a.g.e., s.227

⁵⁰ Gökhan Karabulut, *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*, (İstanbul: Der Yayınları, 2002), s.41

nasıl karşılanması gerektiği konusunda kamuoyu önünde tartışmaya başlama aşamasıdır.⁵¹

Normal zamanlarda devlet iflas etmiş tek veya az sayıda bankayla ilgilenebiliyor iken, sistemik bir banka krizinde ödeme güçlüğü içine düşmüş bir çok bankayla uğraşmak zorunda kalabilmektedir. Devlet bankacılık sistemine güven ile yabancı ve yerli sermayenin sağlam bankalara dönüşünü sağlamak için ödeme güçlüğü içindeki bankaların durumlarını düzeltmek üzere hızlı adımlar atmalıdır. Ancak, çoğu mevduat sigorta sistemi ödeme güçlüğü içindeki bankaların ancak küçük bir bölümünün sorunlarını giderecek kaynak ve kapasiteye sahiptir. Ödeme güçlüğü içindeki bankalara müdahale etmeden önce mevduat sigorta sisteminin işleyişi ve banka mevduatları için yapılan diğer mali yardımlar hakkında detaylı bir analiz yapılmalıdır. Bu, devletten bankalara fon sağlanması konusunun değerlendirilebilmesi için gerekli olan aşamalardan bir tanesidir.⁵²

8.4.4. Kurtarılacak Bankaların Seçimi ve Yeni Sermaye Aktarılması Aşaması

Finansal anlamda iflas etmiş bankaların tasfiyesi ve iyileşmesi umudu olan bankalardaki yapıya müdahale ve bu bankalara nakdi ve gayri nakdi sermaye aşılması aşamasıdır.

Bankaların yeniden sermayelendirilmesi, firmalardan kaynaklanan borç sorunlarının bankacılık sisteminin mali durumunu kötüye düşürecek kadar yaygın olması ve bankaların firmaları kendileri yapılandırmak istemeleri halinde gündeme gelmektedir. Firmaların kredilerini geri ödemekte zorlanmaları bankaların sermayelerinin azalmasına ve büyük ölçüde iyice erimesine neden olmakta ve makro ekonomik istikrarsızlığa yol açabilmektedir. Bankalar firmaların borçlarının yeniden yapılandırılması için yeni sermayeye ve kendi faaliyetleri için çalışma sermayesine ihtiyaç duyduklarında, bunu kendi kaynaklarından sağlayamadıkları takdirde devlet desteğine ihtiyaç duyabilmektedir.⁵³

⁵¹ Parasız, a.g.e., s.227

⁵² Pelin Ataman Erdönmez, "Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım", Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1-5, (Haziran 2001), s.81

⁵³ Pelin Ataman Erdönmez, "Ekonomik Kriz Sonrası Kurumsal Yeniden Yapılandırma Süreci", Türkiye Bankalar Birliği, Sayı:43, (Aralık 2002), s.73

Devlet banka yeniden yapılandırma sürecinde sorunlu bankalara dört şekilde mali yardım sağlayabilmektedir:

1. Devlet bankaların sermaye yapılarını yeni hisseler olarak iyileştirebilir veya sorunlu bankalara uzun dönemli krediler açabilir. Devlet bankalardan hisse senedi olarak bankalarda pay sahibi olmaktadır. Devlet, bankanın çoğunluk hisselerini satın aldığı takdirde, bankanın yönetimini değiştirebilir ve bankanın sorunlu kredi portföyünü iyileştirebilir. Devletin hisse senedi almasının avantajı, banka kar etmeye başladığında bundan kazanç elde etme olanağına sahip olmasıdır. Ancak, bu durumda devletin hisse senedi sahibi olmasından doğan haklarını da kullanması gerekmektedir ki, bu politik olarak mümkün değildir. Devlet bu nedenle banka yeniden yapılandırması sürecinde dışarıdan müdahaleyi tercih edebilmektedir.
2. Devlet bankalara kamu kağıdı ihraç etmek ve bankaları, bilançolarının aktif tarafını artırmak suretiyle yeniden sermayelendirebilir. Bu işlem genellikle karşılıksız yapılmakta, bazen de tahviller bankanın kötü kredileriyle değiştirilmektedir. Takipteki kredilerin, kamu borç kağıtları ile değiştirilmesi yeniden sermayelendirmenin en yaygın şeklidir. Genellikle takipteki krediler nominal değeri üzerinden satın alınmaktadır. Bütün bu durumlarda yeniden sermayelendirme için borç araçlarının anaparaları bütçeden çıkarılmakta, fakat, faiz ödemeleri bütçeye ilave edilmektedir.
3. Bazı ülkelerde bankalara tahvil yerine düşük faizli krediler veya belli ödenekler verilmektedir. Bu enstrümanlar da banka bilançolarında tahvillerde aynı etkiyi yapmakta, ancak bankaya daha çabuk likidite desteği sağlamaktadır.
4. Devlet yardımları aynı zamanda zayıf bankalara devlet desteği şeklinde de olabilmektedir. Bu yöntemin etkisi mevduatın kaynağına bağlıdır. Mali durumu güçlü bankalardan çekilen fonların zayıf bankalara aktarılması sistemde yeni problemler yaratabilmektedir. Benzer şekilde devlet, bankalardan ikincil borç alabilir. İkincil borç

sırasında iflas eden ve zor duruma düşen bankalara yaklaşım ve alınması gereken önlemler büyük önem arz etmektedir.⁵⁶

Aşağıda krizlerin önlenmesine yönelik olarak alınabilecek tedbirlere değinilecektir:

8.5.1. Düzenleme ve Denetim

Bankacılık krizlerinin çözümlenmesindeki en önemli adımlardan birisi, bankaların etkin ve ihtiyatlı yönetilmesini engelleyen yasal ve düzenleyici çerçevedeki zayıflık ile çarpıklıkların giderilmesidir. Bunun için, ihtiyatlı denetim ve düzenlemeye ilişkin sıkı kuralların uygulanması, daha iyi muhasebe ve bilgilendirme standartlarının oluşturulması, etkin olmayan ve faaliyetini sürdüremeyecek kurumlara gerekli müdahalenin yapılması için gerekli mekanizmaların kurulması, hileli ve yasal olmayan mali işlemler için yaptırım uygulanması gerekmektedir.⁵⁷

Bankacılık sisteminin denetiminde piyasa gelişiminin de önemli rolü bulunmaktadır. Mevduatların tamamının garanti altında bulunduğu hallerde bile, normalin üstünde risk aldığı düşünülen bankaların borçlanma maliyetleri yükselmekte, bu bankalar faaliyetlerini azaltmak durumunda kalmaktadırlar. Basel Komite de yeni sermaye düzenlemesinde piyasa bilgisinin önemini vurgulamış, ancak konu ile ilgili sadece şeffaflık gereklerinin artırılmasını tavsiye etmiştir.

Denetimle ilgili yapının geliştirilmesi için ise öncelikle denetimde çalışanlar ile bu kişiler tarafından desteklenen banka yöneticilerinin ücretleri arasındaki önemli farkın (özellikle yüksek ücretlerin ödendiği yabancı bankaların geldiği gelişen piyasalarda) kapatılmasının gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Bunu ardından gittikçe karmaşıklaşan finansal piyasalarda çalışan denetimcilerin bilgi ve yeteneklerinin arttırılmasına yönelik çalışmalar önerilmektedir.⁵⁸

⁵⁶ Haluk Tözüm, "Banka Çözümü: Teorik Bir Çerçeve", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, Yıl:6, Sayı:34, (Ocak-Şubat 2004), s.8

⁵⁷ Ataman, a.g.e., s.80

⁵⁸ Aydın Aydın-Alpan İnan-Burçak Tulay-Pelin Ataman, "Bankacılık Sisteminde Mali Bütçe Sorunları ve Yeniden Yapılandırmada Ülke Uygulamaları", *Türkiye Bankalar Birliği*, Sayı:32, (Mart 2000), s.37

8.5.2. Mevduat Sigorta Reformu

Mevduatın sigorta kapsamına alınmasının en önemli sosyal faydası, finansal piyasalar hakkında bilgi sahibi olmayan, parasını değerlendirmek ve diğer hizmetlerden yararlanmak isteyen küçük tasarruf sahiplerine güvenilir bir ortam yaratmak ve sistemi sarsacak ölçüde mevduat kaçışlarını önleyerek finansal istikrarı sağlamaktır. Mevduat sahipleri, mevduat sigortasının olmadığı bir sistemde, herhangi bir nedenle bankaların taahhütlerini karşılayamayacağını düşünüyorlarsa, paralarını çekmek isteyeceklerdir. Yüksek meblağlarda para çekilişi ile karşı karşıya kalan bir banka, likit varlıkları tükendikten sonra, likit olmayan varlıklarını satmak zorunda kalacaklar, bu da bankanın varlıklarında değer kaybına yol açacaktır. Bu durumda bazı mevduat sahipleri paralarını alamayacaklardır. Bir bankanın mevduat talebini karşılayamaması, tasarruf sahiplerinin diğer bankalara da şüphe ile bakmalarına yol açacak ve sisteme duyulan güvenin sarsılmasına neden olabilecektir. İşte mevduat sigortasının amacı, sistemi etkileyebilecek bu tür çalkantıların önüne geçmektir.⁵⁹

Bazı ülkelerde mevduat sigortası kurumu, bankalar üzerinde denetim yetkisine de sahip olmakta, bankaların mevduatlarını karşılayamaz duruma düşmemeleri için gerekli engelleyici önlemlerin alınmasını sağlama olanağı bulunmaktadır. Bazı ülkelerde ise kurum, banka bunalımlarının olumsuz sonuçlarını üstlenen, tasfiyeyi gerçekleştiren ve zararın karşılanmasını sağlayan pasif bir fon olmaktan ileri gidememektedir. Buradan hareketle, özellikle oluşturulacak mevduat sigortası sisteminin kamu otoritesinin politikaları ile uyumlu ancak faaliyetlerinde özerk bir yapıda olması, verimli ve etkin çalışması açısından gerekli görülmektedir. Oluşturulacak mevduat sigortası kurumu tüzel kişiliğe haiz olması gerekmektedir. Bu bağlamda işler bir mevduat sigorta sistemi için, merkez bankacılık sisteminin daha etkin, verimli ve hızlı denetiminin sağlanabilmesi için mevduat sigortası kurumunun bünyesinde gerçekleştirilmesi önerilmektedir.⁶⁰

⁵⁹ Mehmet Erkan Özdemir, "Dünyada ve Türkiye'de Mevduat Sigorta Sistemi, Karşılaşılan Sorunlar ve Alternatif Yaklaşımlar", (Ankara: TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 1996), s.12

⁶⁰ Yıldırım Beyazıt, Hatice Düzakın, Meltem Akyüz, "Türkiye'de Mevduat Sigortası Sisteminin Gelişimi ve Bankaların Risk Değerlendirmesini de İçeren Aktif Bir Mevduat Sigortası Model Önerisi", Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1996 s.42

8.5.3. Finansal Oynaklığın Azaltılması

Bankacılık krizlerinin önlenmesi amacıyla izlenen politikalardan bir tanesi de finansal kırılganlık ya da oynaklığın azaltılmasıdır.

Bir ekonomik sistemde ortaya çıkan finansal kırılganlığın en temel göstergelerinden birisi, yatırım projelerini üstlenmek isteyen girişimcilerin net değerleri düştüğü zaman ortaya çıkmaktadır. Temelde finansal oynaklığın üç temel nedeni bulunmaktadır. Uygun düzenlemeler, kapsamlı inceleme ve düzenleyici hükümlerin etkin ve kesintisiz bir şekilde uygulanmaması durumunda, ikincisi katı ve disiplinli lisans standartlarıyla yönetilmeyen bir bankacılık sistemi ve sonuncusu, şeffaf ve açık olmayan bir yönetim durumunda oynaklık çok daha yüksek olmaktadır. Bankacılık uygulamalarında ödemeler sisteminin istikrarını sağlayan resmi banka desteği ve mevduat güvencesi aslında banka bilançolarını etkileyen bilgi asimetrisini derinleştirebilir ve bankaların doğasında bulunan bozucu teşvikleri artırabilir.⁶¹

Finansal oynaklığın ortaya çıkardığı sorunlardan kurtulmak amacıyla yapılan önermelerin hepsinde ortaya konan görüşlere göre, yapılması gereken ilk şey, ilk önce oynaklığın altında yatan temel problemlerin tespit edilmesi ve bu problemlerin artmasıyla birlikte oynaklığın da azalacağı şeklindedir. Nitekim bankacılık sisteminin yabancı para cinsinden yükümlülükleri arttığı zaman finansal kırılganlık da artmaktadır. Yükümlülüklerdeki bu artış aynı zamanda Merkez Bankalarının para politikalarını devre dışı bırakmaktadır. Bunun için yapılması gereken şey döviz riskinin yalnızca merkez bankası tarafından değil, döviz cinsinden kredi verenler ve borçlananlar tarafından da paylaşılması gerekmektedir.

Diğer bir politika seçeneği de batırılmayacak kadar büyük şirketler, holdingler ve bankaların oluşturulmasına izin vermeyecek şekilde düzenlenmesidir. Batırılmayacak kadar büyük holdingler sonunda sistemin kırılganlığını artırmakta, krizden çıkmak için bunların kurtarılması gerekmekte, bu da sistemin bankalarını seçmek yerine yanlış seçim yapan bir sistem olmasına yol açmaktadır.⁶²

⁶¹ "Finansal Kırılganlığın Temel Sebepleri", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, Cilt no 3 Say no 8:60-63 (Mayıs-Haziran), s.61

⁶² Haizhov Huang ve Kal Wjid, "Financial Stability in The World of Global Finance", *Finance and Development*, Cilt no 10, Vol no 5:1288-1296 (March 2002), s.1290

8.5.4. Fiyat İstikrarı

Fiyat istikrarının bulunmadığı enflasyonist ortamlarda, borçların vadesi kısalmakta, bu da reel faizlerdeki değişikliklere bankaların ve firmaların yeterli derecede ayak uyduramamasına ve krize neden olmaktadır.

Bu nedenle fiyat istikrarının sağlanması, kurum ve kuruluşların sağlıklı bir biçimde faaliyette bulunabilmesi ve finansal piyasalarda istikrar için gerekli koşuldur. Çünkü bütün ampirik kanıtlar, enflasyonun ekonomiye büyük zararlar verdiğini ortaya koymaktadır. Eğer bir ülkede yüksek enflasyon uzunca bir süre devam ederse, borç sözleşmelerinin vadeleri kısılır ve çoğu zaman da yabancı paralar cinsinden yapılır. Borç sözleşmelerinin bu özelliği nedeniyle, yerli para değer kaybettiğinde veya faiz oranları yükseldiğinde, banka ve finansal olmayan kuruluşlar likidite sorunları için nakit akışlarını artırırlar ve bu yüzden finansal sistemin kırılganlığı artar. Dolayısıyla bir ülkede fiyat istikrarının sağlanması borç sözleşmelerinin vadesini uzatacağı için finansal istikrara katkı sağlar.⁶³

8.5.5. Hükümet Müdahalelerinin Azaltılması

Finansal krizleri engellemek amacıyla hükümet müdahalelerini azaltma gereği, Güneydoğu Asya'da yaşanan finansal krizlerin sonucunda ortaya atılmıştır. Özellikle Güney Kore'de aile kapitalizmi denilen, hükümetlerin aile ve kişileri kayırmalarının sonucunda krizin daha da derinleştiği IMF tarafında özellikle vurgulanmaktadır.

Hükümet müdahaleleri özellikle mevduat sigorta sisteminin uygulandığı ülkelerde ortaya çıkmaktadır. Hükümetlerin normal piyasa koşullarında yüksek risk alımı ve kötü yönetim sonucu batması gereken bankaların batmasına izin vermek istememesi veya sigorta primlerinin banka bilançolarının riskini yansıtmaması sonucu meydana gelmektedir. Mevduat sahipleri, herhangi bir bankanın sistemden çıkarılması durumunda, sigorta veya devletin kurtarması neticesinde kayıplarının olmayacağına inandıkları için, paralarını yatıracakları bankayı seçmekte dikkatli davranmayacaklar, dolayısıyla bankaların faaliyetlerini izlemeyecek ve eğer bankanın fazla risk aldığını

---

⁶³ Özer, a.g.e., s.182

düşünüyorsa paralarını çekip daha emniyetli bir bankaya yatırma ihtiyacı hissetmeyeceklerdir.⁶⁴

Fakat banka krizlerine uygun müdahale etmenin yanında müdahalenin zamanlamasının da önemli olduğu vurgulanmaktadır. Krizlerle birlikte hangi kurumların yükümlülüklerini yerine getirebileceği ve hangilerinin yükümlülüklerini yerine getirmeyeceklerini de ayırt etmek güç gözükmemektedir. Bu bağlamda finansal kurumlara getirilen devlet garantisi, kurumların aşırı risk almasına neden olmaktadır. Bu durum ise ekonomide ahlaki riziko sorununu ortaya çıkarmaktadır.⁶⁵

Bankacılık sektöründe hükümetin uygun rolü hakkındaki görüşler ülkeler arasında önemli ölçüde farklıdır. Bu açıdan dört olası politika seçeneğinin açık bir biçimde ortaya konulması faydalı olacaktır. Birinci seçenek bankacılık sisteminin vergilenmesi ve hükümet müdahalelerinin şeffaflığını artırmaktır. IMF 1996 yılında bankacılık sistemine yapılan müdahalelerden sağlanan gelirler ile bu nedenle sisteme sağlanan hükümet sübvansiyonlarının merkezi hükümet bütçelerinde yer almasını önermiştir. İkinci seçenek, devlet bankalarının tıpkı ticari kuruluşlar gibi faaliyette bulunmasını sağlamaktır. Birçok durumda, böylesi bankaların iç kültürü değişmeye karşı güçlü bir direniş göstermektedir. Üçüncü seçenek, ödeyebilirliği olan büyük bankalardan, yüksek politik önceliği olan gereksinmelere, kredilerinin küçük bir yüzdesini tahsis ederek, her birinden kendilerine düşeni istemektir. Dördüncü ve son seçenek ise devlet bankalarının özelleştirilmesi seçeneğidir. Ancak, bu daha çok bankaların yeni özel sahiplerinin kimler olacağına dayanmaktadır. Eğer yeni sahipler uygun kişiler değilse, özelleştirmenin sonucu sadece kamu sektörünün etkisizliğinin özel sektörün ehliyetsizliği veya dolandırıcılığı ile değiştirilmesi olacaktır.⁶⁶

Sonuç olarak hükümet müdahalelerinin varlığı, bankacılık kesimi ve reel sektör üzerinde yarattığı en olumsuz durum, aşırı risk alma ve kısa vadeli borçlanmanın artması olarak kabul edilmektedir. Bunun için de hükümet müdahalelerinin asgari düzeyde tutulması gerekmektedir.

⁶⁴ Yılmaz, a.g.e., s.72

⁶⁵ Stijin Classens, Daniela Kling ve Luc Laeven, "Financial Restructuring in Banking and Corporate Sector Crises What Policies To Pursue?", World Bank Working Papers, 1-26 (April 2001), s.16

⁶⁶ Goldstein ve Turner, a.g.e., s.161

8.5.6. Döviz Kuru Rejimi

1995 Meksika Krizi, 1997 Güneydoğu Asya Krizi ve bunu izleyen yıllarda Rusya, Arjantin ve nihayet Türkiye’de meydana gelen krizler ortaya çıkış mekanizmaları ve sebepleri itibariyle daha önce yaşanan krizlerden çok farklı değildir. Bununla beraber, bu krizlerin öncekilerden ayırt edici özellikler krizlerden sonra uygulanması gereken ekonomik politikalar konusundaki görüşlerin değişmiş olmasıdır. Bu değişikliğin en önemli kısmı kur politikasından gelmektedir. Daha önceki tarihlerde, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan finansal krizlerden sonra ya çıpa uygulamalarına ya da kontrollü kur politikası uygulamasına yer verilmiştir. Uygulanan kur politikasının ne ölçüde karlı olacağı, kurun tamamen mi sabitleneceği yoksa kur artışının enflasyonun altında mı tutulacağı gibi tercihler şüphesiz değişkenlik göstermiştir.⁶⁷

Döviz kuru sabitleme politikası enflasyonu azaltmada başarılı olabilir, ancak gelişmekte olan ülkelerin finansal sistemini risk altına sokmaktadır. Bu şekilde bir döviz kuru politikasının izlenmesi keskin devalüasyon yapılmasına, devalüasyonun olması ise borçların astronomik şekilde yükselmesine, bankalar ve diğer firmaların iflas etmesine, fon arzının kısılmasına neden olmakta bunun sonucunda da ekonomide bir daralma ortaya çıkmaktadır.⁶⁸ Ancak uzun süre yüksek oranlı enflasyonun söz konusu olduğu ekonomilerde, sabit döviz kuru uygulaması en azından enflasyon kontrol altına alınıncaya kadar gerekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken konu enflasyon kontrol altına alınır alınmaz, kuru biraz sabitleştirmek ve döviz kuru politikalarını sağlıklı bir bankacılık sistemi ile desteklemektir.

8.5.7. Uluslararası Düzenlemeler

1990’ların ikinci yarısında Asya, Latin Amerika ve Rusya krizleri ile uluslar arası finansal sistemde görülen çalkantılar ve yaşanan telaş, ulusal ve uluslararası düzeyde finansal sistemlerin sağlamlaştırılması ve finansal sistemlerin izlenmesi konusunu ön plana çıkarmıştır. Bu bağlamda Uluslararası Para Fonu’nun *Finansal Sistemin Kırılganlığının Değerlendirilmesi* çalışmaları, Mayıs 1999’da Uluslararası Para Fonu-Dünya Bankası *Finansal Sektör Değerlendirme Programına* dönüşmüştür.

⁶⁷ Alpan İnan, “Finansal Krizler, Serbest Kur ve Ekonomik Bütüme”, Türkiye Bankalar Birliği, Sayı:41 (Haziran 2002), s.51

⁶⁸ Alp, a.g.e., s.62

Uluslararası Para Fonu Eylül 1999 ve Ocak 2000’de, merkez bankası ya da regulasyon otoriteleri, akademisyenler, çeşitli uluslararası kurumlar ve özel sektör temsilcileri ile önemli toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantılarda, ulusal finans sistemlerinin sağlamlığı ya da kırılganlığının, ulusal ve uluslararası düzeyde izlenmesi ve kontrolü için gerekli verilerin saptanması, standardize edilmesi ve toplanmasına ilişkin bir çerçeve benimsenmiştir.⁶⁹

8.5.7.1. IMF

IMF’nin yeni yaklaşımı IMF direktörü Michel Camdessus tarafından belirtildiği üzere “bir onsluk (28gram) önlemin bir poundluk (454 gram) tedaviden daha iyi olduğu” şeklindedir. IMF iyi yönetim, şeffaflık ve işbirliğinin mali krizlerin önlenmesinde anahtar olduğuna inanmakta ve hem kredi alanların, hem de uluslararası kuruluşların ayrı ayrı sorumlulukları olduğu görüşünü dile getirmektedir. IMF krizle mücadele konusunda yeni yöntemler de geliştirmiştir:

8.5.7.1.1. CCL (Contingent Credit Line- Olağanüstü Durum Kredisi)

IMF 1999 yılının Nisan ayı sonunda almış olduğu bir kararla kendisine üye ülkelerden ekonomileri güçlü olanların, olası küresel mali krizlerin bulaşıcı etkilerinden korunmaları amacıyla Olağanüstü Durum Kredisi adı altında bir fon oluşturmuştur. CCL’nin amacı kısa vadeli finansman sağlamaktır.

8.5.7.1.2. GDDS (General Data Dissemination System- Genel Veri Yayınlama Standardı)

Asya Krizi mali piyasalarda şeffaflığın önemini ortaya koymuştur. Şeffaflık piyasa iştirakçilerine ülkeler hakkında yeterli bilgiyi sağlayarak üstlenilen riskin boyutları konusunda yardımcı olacak ve kaynakların etkin dağılımını sağlayacaktır. Bu doğrultuda, IMF 1999 yılının Aralık ayı sonunda almış olduğu bir kararla GDDS

⁶⁹ Turan Yay, Gülsün Gürkan Yay ve Ensar Yılmaz, “Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler”, (İstanbul: İTO yayınları, Yayın no:47, 2001), s.110

sistemini oluşturmuştur. GDDS, IMF'ye üye tüm ülkelerin ana makro ekonomik ve mali verilerinin toplanması ve yayınlanmasına yönelik bir standartlar bütünüdür.

8.5.7.1.3. SDDS (Special Data Dissemination System- Veri Yayınlama Standardı)

Şeffaflık ilkesinin bir diğer yansıması, IMF'nin 1996 yılının Mart ayı sonunda almış olduğu bir kararda SDDS sistemini oluşturmasıdır. SDDS uluslararası sermaye piyasalarında yer alan veya yer almak isteyen ülkelerin temel makro ekonomik ve mali verilerinin toplanmasına ve yayınlanmasına yönelik bir standartlar bütünüdür. SDDS ekonomide 4 sektörü kapsamaktadır:

- Reel ekonomi (Ulusal istatistikler ve işgücü istatistikleri)
- Kamu sektörü (Kamu borcu dahil)
- Mali sektör (Merkez Bankası, mali kurum ve piyasalar)
- Dış sektör (Eşya ticareti, resmi döviz rezervleri)⁷⁰

8.5.7.2. Dünya Bankası

Dünya Bankası ekonomik krizlerin bir daha tekrarlanmaması ve küreselleşme sürecine duyulan güvenin yeniden kazandırılabilmesi amacıyla ülkeler arası sermaye akışının stabilize edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Krizlerden asıl etkilenenlerin ülke halkları olduğunu belirterek krizlerden en az zararlı çıkılması amacıyla sosyal güvenlik ağları kurulmasını önermektedir. Krizlerden en fazla etkilenen gelişmekte olan ülkelerin büyük miktarlarda sermaye akımlarıyla mücadele ederek mali altyapı ve yeterli deneyimden yoksun oldukları belirtilmektedir. Uluslararası deneyimler daha esnek makroekonomik politikalar, daha sıkı mali düzenlemeler ve eğer gerekiyorsa kısa vadeli sermaye girişlerine kısıltmalar getirmenin yararlı olduğuna işaret etmektedir.⁷¹

⁷⁰ Pelin Ataman Erdönmez, Burçak Tulay, "Küresel Krizlere Yeni Yaklaşımlar", *Türkiye Bankalar Birliği*, Sayı:31 (Aralık 1999), s.68-69

⁷¹ Mehmet Başar, Metin Coşkun, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlere Yol Açan Faktörler, Asya Krizi ve Türkiye'ye İlişkin Bir Değerlendirme", (Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi), Cilt:17, Sayı:1, (2001), s.154

8.5.7.3. Basle Komite

Basle Komite Eylül 1997 tarihinde “Etkin Bankacılık Denetimi İçin Temel Prensipler”, konulu bir rapor yayınlamıştır. Meydana gelen krizler risk unsurunun ve sermaye yeterliliği kavramının önemini daha da artırmıştır. Bu doğrultuda Basle Komite'nin sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemesinde değişiklikler yapması gerekmiştir. 1998 yılında yürürlüğe giren sermaye yeterliliğine ilişkin ilk düzenlemede en önemli problem bankaların her bir varlık çeşidine belirli risk ağırlığı verilmesine karşılık kredi kullanan borçluların risk düzeyi herhangi bir hüküm içermemesidir. Bu neden Basle Komite eski düzenlemede değişiklikleri gidermek ve mali piyasalarda ortaya çıkan gelişmeler nedeniyle 3 Haziran 1999'da yeni bir çalışma başlatmıştır. Bu çalışma üç temel dayanaktan oluşmaktadır. Bunlar: asgari sermaye şartları, denetimsel inceleme süresi ve piyasa disiplininin etkin kullanımınıdır. Aşağıda Etkin Bankacılık Gözetim ve Denetiminin Temel İlkeleri özet olarak sıralanmıştır.

ÖNKOŞULLAR

a- Güvenilir ve Doğru Makro Ekonomik Politikalar

b- Gelişmiş Sağlam Kamu Altyapısı

- Etkin hukuk sistemi
- Uluslararası standartlara uygun muhasebe sistemi
- Nitelikli bağımsız denetim kurumları
- Bankacılık dışı mali piyasaların etkin düzenleme ve denetimi
- Etkin ve güvenilir ödeme ve takas sistemi

c- Etkin Piyasa Disiplini

- Bankacılık piyasasında etkin bilgi akışı
- İyi bankacılık yönetiminin teşviki
- Şirketlere ilişkin doğru-güvenilir-şeffaf-güncel bilginin açıklanması

d- Bankaların Problemlerinin Etkin Bir Şekilde Çözümlemesine Yönelik Süreçler

- İlk aşamada: Bankaların iyi çalışması ve yükümlülüklerini yerine getiremeye yönelik tedbirler
- İkinci aşamada: Mevduat sahiplerinin haklarının korunması ve sistemin istikrar ve etkinliğini korumak için, sorunlu bankaların sistem dışına çıkarılması, daha güçlü bir kuruluş tarafından alınması, yeni sermaye girişinin sağlanması

e- Sistemik Korunmanın Net Bir Şekilde Ortaya Konması

- Merkez Bankası-BDDK ilişkisinin netleştirilmesi

Bu çerçevede, BDDK, amaç ve yetkileri açıkça belirlenmiş, bağımsız ve yeterli sahip bir kurum olmalı, bankaların kuruluş izinleri denetimlerinin devamını sağlayan, denetçileri yasal güvenceye alan, banka bilgilerinin denetim otoritelerince paylaşılması ve gizliliği konusunda düzenlemeler içeren yasal bir çerçeveye sahip olmalıdır.⁷²

Asgari kanuni sermaye şartları mevcut Anlaşma'nın temelinden yararlanmakta, bunu yaparken de Anlaşma'nın uygulama kapsamını açıklığa kavuşturmayı ve genişletmeyi amaçlamaktadır. Devletlerle ilgili risklerle, uygulanacak risk ağırlıkları açısından Komite, mevcut yaklaşımın yerine, risk ağırlıklarının belirlenmesi için harici kredi değerlendirmelerini kullanacak bir sistemin kurulmasını teklif etmektedir. Sermaye yeterliliğinin denetimsel incelemesi bir bankanın sermaye durumunun onun genel risk profiliyle uyumlu olmasını sağlamaya yönelik olacak ve böylece erken denetimsel müdahaleyi teşvik edecektir. Üçüncü temel olan piyasa disiplini yüksek açıklama standartlarını teşvik ederek bankaları yeterli sermaye tutmaya teşvik etmede piyasa katılımcılarının rolünü arttıracaktır.⁷³

⁷² Yay, Yay ve Yılmaz, a.g.e., s.100

⁷³ Pelin Ataman, Burçak Tulay, a.g.e., s.70

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA YAŞANMIŞ BANKA KRİZLERİ

1. DÜNYADA YAŞANMIŞ OLAN BANKACILIK KRİZLERİ

1990'ların ikinci yarısında gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşen finansal krizler ve kriz sonrası dönemde makro düzeyde gerçekleşen değişiklikler özel bir ilgiyi hak etmektedir. 1990'larda yaşanan bu krizlerin pek çok ortak özelliği vardır ama hiçbir kriz birbirinin aynısı değildir. Dünyadaki finansal krizlerin öne çıkan özellikleri ve bunların görece ağırlığının farklı olduğu görülmektedir. Örneğin 1990'ların başında AB ülkelerinde çıkan ve bir para krizi olan ERM krizi (Avrupa Döviz Kuru Mekanizması), sıkı para politikalarından kaynaklanan bir krizken, Meksika krizi aşırı tüketim, Asya krizi bir aşırı yatırım krizi özelliği taşımaktadır. Ancak bazı ortak özellikler taşıdıkları da açıktır. Her üçü de temel makro ekonomik değişkenlerdeki sorunlardan değil, daha çok sabit ve ortak bir para birimine bağlı döviz kuru sistemlerinden ve yoğun sermaye giriş/çıkışlarından kaynaklanmıştır. Meksika ve Asya'da bunlara ilaveten bankacılık kesimi sorunları da etkili olmuştur. Rusya ve Brezilya krizlerinde ise, hakim etken makro ekonomik temellerdeki bozukluklar olmuştur.⁷⁴

Bu bölümde bu krizlerin nedenleri ve sonuçları özellikle bankacılık kesimi çerçevesinde tek tek incelenecektir.

---

⁷⁴ Yay, Yay ve Yılmaz, a.g.e., s.56

1.1. ERM Krizi :

Avrupa para sisteminin (EMS), döviz kuru mekanizması (ERM), 1979 yılından itibaren, Avrupa'daki para politikası stratejilerinin belirlenmesinde köşe taşı olmuş ve Bretton Woods'tan sonraki en önemli parasal ve döviz kuru işbirliğini yansıtmıştır. Sistem başlangıçta, sabit ancak ayarlanabilir döviz kuru sisteminden, sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerin kaldırıldığı, dar ve istikrarlı bölgelerle karakterize edilen bir sisteme dönüşmüştür. 1980'lerin sonuna kadar, katı ERM sisteminin belli ölçülerle tatmin edici performansı, sistemin tam bir parasal harmanizasyona ve nihayet tam bütünleşmeye yönlendirilmesi konusunda genel kanı yaratmıştır.⁷⁵

1992 yılının sonlarına doğru Avrupa Birliği ülkeleri arasında ortaya çıkan dev boyutlu sermaye hareketleri İngiltere, İtalya ve İspanya'nın Avrupa Para Sistemi'nin döviz kuru mekanizmasının dışına çıkmasına neden olmuştur. 1993 yılında ise ikinci bir sermaye akışı dalga yaratmış ve Fransız Frangı'nın öngörülen değişim bandında kalmasını sağlamak amacı ile döviz kuru bandının genişletilmesi yönünde bir kararın alınmasına yol açmıştır. Ancak izleyen yıllarda Fransa, Frank'ı kullanmayı reddetmiş ve Alman markı karşısında dar dalgalanma bandına dönmüş, bu arada ERM'den çıkışın ardından yükselişe geçen İngiltere ekonomisi Pound'u ERM'den çıktığı düzeylere geri getirmiştir.⁷⁶

Kriz sürecinde İngiltere ve Fransa döviz kuru rezervlerine bir kısıtlama koymamışlar ve uluslar arası piyasalardan borçlanmak için gerekli kredibilitelerini korumuşlardır. Para birikimlerini dalgalanmalardan korumak için yurtiçi faizleri yüksek tutmuşlardır. Bu olgunun dolaylı sonucu "yeterli talebe bağlı işsizlik olmuştur."⁷⁷

Almanya'nın 1990 Ekim'inde Doğu Almanya ile birleşmesinden sonra politikalarında değişimler başlamıştır. Doğu Almanya'dan yapılan transfer harcamaları nedeniyle bütçe açıkları hızla artarken bir yandan da sıkı para politikaları sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu dönemde Almanya'da hem büyüme artmış (1989'da %3.6, 1990'da %5.7, 1991'de %5), hem enflasyon hem de faiz oranları artmıştır. Faiz oranları, Japonya ve ABD'de ise %5 olarak gerçekleşmiştir. Alman markı ise bu dönemde dolara karşı

⁷⁵ Özer, a.g.e., s.84

⁷⁶ Mesut Aslanbaş, Nemci Odyakmaz, "Para Krizleri", Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, (27.10.2002), s.8

⁷⁷ Yay, Yay ve Yılmaz, a.g.e., s.37

değer kazanmaya başlamıştır. Artan cari açıklara Bundesbank hiçbir müdahalede bulunmamıştır. Ancak diğer EMS ülkeleriyle anlaşması gerekmektedir. Her ne kadar DM diğer ERM paralarına göre nominal olarak değer kazanmasa da, Almanya'daki enflasyonun daha yüksek olması nedeniyle DM reel olarak değer kazanmaktaydı. Bu durumda diğer EMS ülkelerinin devalüasyon yaparak veya daha deflasyonist politikalara yönelerek tepki göstermeleri gerekirken, enflasyonun ve işsizliğin artması korkusuyla bu politikalara yönelmeyip kur politikalarını sürdürdükleri görülmektedir. Bu durumda ülkelerin birbirleri arasında para politikalarının hedefleri açısından çelişkiler olduğu ortaya çıkmıştır. Bunu ötesinde Maastricht Anlaşması gereği, Avrupa Para birliğine giren ülkelerin 2 yıl devalüasyon yapmayacakları şartı ile, sermaye hareketlerinin sınırlandırılmaması da sıkıntılar yaratmaktadır.⁷⁸

Krugman'a göre ERM krizinin dört önemli yönü vardır. Bunlardan ilki, krizin başlamasında uluslararası spekülâtör George Soros'un rolüdür. Çünkü, Soros sabit döviz kurunun işlemez hale gelmesinde en fazla yara sağlayacak kişilerin başında gelmektedir. Kriz öncesinde yaklaşık 15 milyar dolar değerindeki bir kredide kısa pozisyon almış durumdaydı.

İkincisi, ERM krizinin, sermaye hareketliğinin yüksek olduğu bir dünyada, döviz rezervlerinin krizleri önlemede pek etkili olmadığını göstermesidir. Çünkü kriz öncesinde hem İngiltere, hem de İtalya Merkez Bankaları döviz rezervlerine sahipti.

Üçüncüsü, krizin finansal piyasalar tarafından beklenmedik bir kriz olarak görülmesidir. Çünkü, hedef paralar arasındaki faiz farklılıkları, krizden bir ay öncesine kadar, yani 1992 yılının ağustos ayına kadar pek fazla açılmamıştır.

Son olarak, ERM'den çıkan tüm ülkelerin ekonomilerinin, hemen hemen her açıdan, sistemden çıktıktan sonra daha iyi duruma gelmesidir. Özellikle İngiltere'de enflasyon oranında bir artış olmaksızın, işsizlik oranı önemli ölçüde azalmıştır.⁷⁹

⁷⁸ Yay, Yay ve Yılmaz, a.g.e., s.69

⁷⁹ Özer, a.g.e., s.88

1.2. Meksika Krizi

80'li yılların başlarında, yüksek miktarlara ulaşan dış borçlanma ve yüksek enflasyon Meksika'da büyük bir ekonomik bunalıma yol açmıştır. Yoğun dış borç ödemelerinin yarattığı kaynak ihtiyacı, ülkeyi sıkı para politikaları uygulamaya sürüklemiştir. IMF ve ABD ile dış borçların geri ödemelerini yeniden yapılandıran anlaşmalar yapılarak bunalım atlatılmaya çalışılmıştır. Meksika ekonomisi için iyileşen beklentiler, uluslararası sermaye piyasalarının tekrar ülkeye yönelmesini sağlamıştır. Fakat bu yönelimin yol açtığı sermaye girişi makro dengelerde istenilen gelişmeyi sağlayamamıştır. Aşağıdaki tabloda kriz öncesi başlıca ekonomik veriler gösterilmiştir. Tabloya göre nominal döviz çıpasına dayalı kur politikası sonucu ithalat artmış, ihracat azalmış dolayısıyla cari açık yükselmiştir. İthalatın artmasının yanı sıra sermaye girişinde yükselme ve ekonomide bir canlanma meydana gelmiştir. Fakat ekonomide yaşanan bu canlılık bir süre sonra olumsuzla dönmeye başlamıştır. Dış ticarete bakıldığında, 1987'den itibaren ithalatın arttığı ve cari açık verilmeye başladığı görülmüştür.

Tablo:2 Başlıca Ekonomik Göstergeler

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Yıllık reel GSYİH büyüme hızı (1993 fiyatları ile)	1,73	1,29	4,11	5,18	4,22	3,55	1,95	4,46
Ihracat/GSYİH	24,02	21,93	20,58	19,94	17,59	16,05	15,9	18,15
İthalat/GSYİH	22,45	24,48	24,35	24,31	23,23	23,71	22,61	25,56
Cari işlemler dengesi(milyon \$)/GSYİH	2,88	1,31	-2,63	-2,86	-4,68	-6,73	-5,81	-6,63
Bütçe dengesi/GSYİH	-13,45	-8,72	-4,84	-2,25	-0,37	1,43	0,69	-0,32

Kaynak: Banco de Mexico

Ekonomide yaşanan olumsuz gelişmeler, bankacılık alanında faaliyet gösteren ticari bankaların kamulaştırılmasına neden olmuştur. 80'li yılların sonuna doğru başlayan finansal liberalizasyon hareketleri sonucu bu bankalar yeniden özelleştirilmiştir. Böylece; kamunun bankacılık sektörü üzerindeki etkisi azalmış, özel sektöre daha çok kaynak transferi yapılmıştır. Finansal liberalleşme hareketleri sonucu, bankacılık sektöründe meydana gelen bu gibi olumlu gelişmelere rağmen 1994 yılı sonunda Tekila Krizinin yaşanmasının ardından bankacılık krizi başlamıştır.⁸⁰

⁸⁰ Sibel Yücel, "Meksika Bankacılık Sistemi 1995 Krizi ve Krizde Yapılanlar", Activebanka, (Yıl:5, Sayı:28, Ocak – Şubat 2003), s.30-32

1.2.1. Krizi Hazırlayan Faktörler

1990 yılının başından itibaren Meksika bankacılık sistemine yoğun sermaye girişi olmuş, yerli bankaların uluslararası bankalardan aldıkları krediler hızla büyümüştür. Banka kredileri de hızla artmış ve GSYİH'ya olan oranı 1987 yılındaki yüzde 20'lik seviyeden 1994 yılında 2 kat artarak %40'a ulaşmıştır. 1991 – 1992 döneminde özelleştirilen bankalar ortalama olarak defter değerlerinin 3.34 katı fiyattan alıcı bulmuşlardır. (1984 – 1987 döneminde ABD bankacılık birleşmelerinde bu oran 1.89 olmuştur). Alıcıların bir kısmı önceden banka deneyimi bulunmayan, sadece prestij kaygısı güden amatör yatırımcılar olmuştur. Meksika'da mali serbestleşme gerçekleşmesine rağmen bankacılık gözetimi ile ilgili düzenlemeler yeterince geliştirilememiştir. Yeterli analiz yapılmadan gayrimenkul teminatı karşılığı tahsis edilen yüksek miktarda krediler, gayrimenkul piyasasının durgunluğa girmesi sonucu sistemi tehdit eder duruma gelmiştir.

Bankacılık sisteminin hassas yapısı 1994 devalüasyonunun da etkisiyle oldukça zorlanmıştır. Merkez Bankası, devalüasyonun etkisinin sınırlı kalması amacıyla yabancı para yükümlülüklerinin, toplam yükümlülüklerin %20'si, bankaların net açık pozisyonlarını ise sermayenin %15'i ile sınırlandırmıştır. Devalüasyon sonrası artan faizler ve enflasyon reel gelirin düşmesine ve takipteki kredilerin artmasına yol açmış, bunun sonucunda sistemin çökmemesi amacıyla bir dizi destek programı uygulamaya konulmuştur.⁸¹

1.2.2. 1994 Krizi

1994'te yaşanan Meksika krizinin temel nedenleri arasında genel olarak; kısa vadeli sermaye girişleri ile finanse edilen büyük cari işlemler açığının bulunması, dolayısıyla dış yükümlülüklerin artması, kamu borçlarının kısa vadede yoğunlaşmış olması, hükümetin likit almaması, güvenirsizliği ile süregelen bankacılık krizleri etkilidir. Diğer bir yandan kurun istikrarı, enflasyon oranının düşmesi ve faiz gelirinin cazip olması portföy yatırımlarını Meksika'ya çekmekte ve Meksika da cari açıklarını

⁸¹ Aydın, İnan, Tulay, Ataman, a.g.e., s.66

sermaye girişleriyle kolayca finanse etmektedir. Meksika'nın yabancı döviz rezervleri 1990'da 6.4 milyar dolardan, 1994'te 25.7 milyar dolara çıkmıştır.

1994 yılı başlarında hissedilmeye başlanan kriz sinyalleri sonucunda yatırımcılarda pezonun yakında devalüe edileceği beklentisi oluştu. Bunun yanı sıra Ekim 1993'ten itibaren para politikasını sıkılaştırmaya başlayan ABD'nin 1994 Şubat'ından başlayarak aşamalı olarak faiz oranlarını yükseltmesi ülkeye giren sermaye hareketlerini azalttı. Kamu açıklarını azaltmak için gerekli olan sıkı maliye ve kredi politikaları rafa kaldırıldı. Tek yapılan şey, kurun bandın en alt sınırına düşmesine izin verilmesiydi. Bunun yanında seçim zamanı siyasi belirsizlik de işin içine girince sermaye çıkışları arttı ve döviz rezervleri hızla eridi. 1994'ün Ocak ayında 29 milyar dolar olan döviz rezervi Nisan – Ekim arasında 16 milyar dolar ve Aralıkta da 6 milyar dolar oldu. IMF'ye göre; devalüasyon öncesi bu sermaye çıkışı döviz rezerv erimesi, yabancı yatırımcıların kaçışından çok Meksika vatandaşlarının spekülâtif pozisyon almasından kaynaklanmıştır. Bunların sonucunda ise pezo %15 devalüe edildi. Daha sonra dalgalanmaya bırakıldı ve borsa çöktü, faizler yükseldi, bu durumdan bankacılık kesimi de payını aldı.⁸²

1.2.3. Kriz Sonrası Bankacılıkta Alınan Önlemler

Hükümet bankacılık sektöründe oluşabilecek sistemik krizi engellemek için bir program oluşturmuştur. Bu programın dört amacı vardı:

- Bankalara dolar kaynağı sağlaması
- Geri dönmeyen kredilerin bir kısmının devlet tarafından satın alınması
- Bankaların yeniden sermayelendirilmesi
- Borçların yeniden yapılandırılması

⁸² Yay, Yay ve Yılmaz, a.g.e., s.34-35

1.2.3.1. Dolar Kaynağı Sağlanması

Bankalar, yabancı para baskılarının %75'inin kısa vadeli olması nedeniyle krizin ilk aylarında çok zorluklar yaşamışlardır. Yabancı para yükümlülüklerinin artması ve 1994 yılında ihraç edilen tesobonoların dolara endeksli iç kredi miktarını yükseltmiş olmasına karşılık uluslararası rezervlerin düşük olması, bankaları büyük bir likidite sorunu ile karşı karşıya bırakmıştır. 1995 yılının başlarında Merkez Bankası zor durumda olan bankalara düşük faizli dolar kredi penceresi açmıştır. Bun ek olarak Merkez Bankası, bankaların yabancı para ile borçlanmalarını sınırlamak için yabancı para pasiflerinin %20'sini geçmemesi için bir kısıtlama getirmiştir. 17 ticari bankanın katıldığı programda, bankalara toplam 4 milyar dolarlık bir dolar kaynağı sağlanmıştır. 1995 yılının Eylül ayında bu bankalar kredilerinin tamamını geri ödemişlerdir.

1.2.3.2. Geri Dönmeyen Kredilerin Satın Alınması ve Sermaye

Enjeksiyonu

Meksika bankalarının, kredi arzlarının yaklaşık üçte biri yabancı para ile yapılmaktadır. Fakat bu kredilendirme hiçbir yabancı kaynak sağlanmadan yapılmıştır. Doların yükselmesi ile bu kredilerin çoğu ödenemez hale gelmiştir. Öte yandan faizlerin %85'lere kadar çıkması sonucu ulusal paraya endeksli kredilerin de çoğu geri dönmemiştir. Bankaların yaşadığı kredi problemi geri dönmeyen kredilerin toplam kredideki payını artırırken, aktif kalitesi düşen birçok bankanın sermaye rasyoları %8'in altına düşmüştür. Bu gelişme birçok bankanın zarar açıklamasına neden olmuştur. Bankaların kredi stokları %0,02 düşerken, geri dönmeyen kredilerin toplam krediye oranı %11,12 artmıştır. Bu durum aşağıda Tablo 3'te de açıkça görülmektedir.

Tablo:3 Toplam ve Geri dönmeyen Kredi Miktarı

	1994	1995	Değişim
Toplam Kredi Miktarı (GSYİH'ya oran olarak)	45,1	44,1	0,02%
Geri Dönmeyen Kredi Miktarı (Toplam krediye oran olarak)	16,9	18,8	11,12%

Kaynak: Banco de Mexico, OECD

Bankaların geri dönmeyen kredi oranlarının artması sonucu bu borcun bir kısmının devlet tarafından satın alınmasına karar verilmiştir. Meksika bankalarına fon sağlamak için kurulan ve Merkez Bankasına bağlı olan FOBAPROA tarafından yürütülen program boyunca, bankaların geri dönmeyen kredilerinin bir kısmı alınmış ve karşılığında 10 yıllık devredilmeyen sıfır kupon hazine bonusu verilmiştir. Devlet banka ortaklarının sermaye sağlaması koşulunu koyarak, bankaların geri dönmeyen kredilerini piyasa değerinin üstünde bir değere satın almıştır. 1995 ve 1996 yılları arasında bankalar 114 milyar pezoluk krediyi FOBAPROA'ya satmışlar ve 53 milyar pezo sermaye elde etmişlerdir. Bu program çerçevesinde bankaların toplam kredi miktarının %30'u FOBAPROA tarafından sağlanmıştır.

1.2.3.3. Yeniden Sermayelendirme

Sermaye rasyoları %8'in altına düşen bankaların yeterli sermaye rasyosuna ulaşmalarını sağlamak için PROCAPTE adında bir fon kurulmuştur. 5 yıl içinde geri ödenmek üzere PROCAPTE tarafından sağlanan fon, vadesi geldiğinde ödenmez ise birincil sermayeye dönüşebilecek ve devlet tarafından satılabilecektir. Ayrıca 5 yıllık dönem süresince fon sağlanan bankaların sermaye rasyosu %8'in altına düşerse, PROCAPTE bu bankalara fon sağlamaktan vazgeçebilecektir. Bu programa katılan bankalardan sadece 2 tanesi programı başarıyla tamamlamıştır. Diğerlerine ya devlet tarafından müdahale edilmiş ya da yabancı bankalar tarafından satın alınmışlardır.

1.2.3.4. Borçların Yeniden Yapılandırılması

Borçların üstündeki yükü hafifletmek için borçlar UDI tabanlı olarak yeniden düzenlenmiştir. UDI Merkez Bankası tarafından çıkartılmış, pezonun enflasyona göre düzeltilmiş değerini gösteren bir hesaptır. Yüksek enflasyon, alınan kredinin değer kaybetmesine neden olurken, faizler yüksek seviyelerde olduğu için borç alanlar ödeme güçlüğüne düşmüştür. Bu nedenle devlet kredi borçlarını UDI hesabına göre yeniden düzenlemiştir.⁸³

---

⁸³ Yücel, a.g.e., s.35

Banka yeniden yapılanma sürecindeki bazı önemli gelişmeler şöyle sıralanabilir:

- Promex Bankası Union Bankasının şube ağını ele geçirdikten sonra Bancomer tarafından ele geçirilmiş, Bancomer hisselerinin %16'sı ise Bank Montreal'e satılmıştır.
- Atlantico Bankası Interestatal Bankasının, Bital Bankası ise Suretse Bankasının şube ağını ele geçirdikten sonra Atlantico ile Bital çatısı altında birleşmiş, Bital Bankasının ise %20'sini Central Hispano ele geçirmiştir.
- Yabancı bankaların sektördeki payı kriz öncesi %4 iken kriz sonrası %20'ye ulaşmıştır.
- El konulan bankalara bazı istisnalar dışında kamu desteği sağlanmamıştır.
- Pek çok küçük bankanın yönetimine müdahalede bulunulmuştur.
- Yasal prosedürün uygulanmasındaki maliyetinin yüksek olması nedeniyle müdahale edilen bankaların hiçbiri iflas ettirilmemiştir.

Meksika'da uygulanan banka yeniden yapılandırma programları bankacılık sisteminin halihazırda pek çok problemi olmasına karşın başarı ile sonuçlanmış, yatırımcıların sisteme olan güvenleri yeniden kazanılmıştır.⁸⁴

Meksika'da yaşanan mali kriz , dikkatleri ilk önce, bu ülke ile daha önce aynı sonuçları yaşamış (hiper enflasyon, yüksek dış ticaret açıkları, yükselen kısa vadeli sermaye girişleri v.s.) ve bu sorunları aşmak için aynı tarihlerde benzer politikaları uygulamaya çalışan Latin Amerika'nın diğer iki büyük ülkesi olan Brezilya ve Arjantin'e çevirmiştir. Meksika'da yaşanan bu mali krizin diğer Latin Amerika ülkeleri ve Meksika ile güçlü mali ve ticari ilişkileri bulunan diğer ülkelere özellikle de gelişen piyasalara yayılacağından korkulmuştur. Bu çerçevede, Meksika krizinin diğer ülkeler üzerinde yaratacağı olumsuz etkiler "tekila etkisi" olarak adlandırılmıştır. Fakat bu krizin diğer ülkeler üzerindeki olumsuz etkileri çok fazla olmamış, diğer bir deyişle "tequila effect" uluslararası bir sistemik açılarından hafif atlatılmıştır. Bu konuda diğer Latin Amerika ülkelerinin aldığı iç tedbirlerin yanında, ABD ve IMF gibi uluslararası

⁸⁴ Aydın, İnan, Tulay, Ataman, a.g.e., s.68

kuruluşların Meksika için organize etmiş oldukları kredi kanallarının çok büyük katkısı olmuştur.⁸⁵

1.2.4. Meksika Krizinden Çıkarılan Dersler

- Finansal krizleri önlemek için, bir ülkenin borç/GDP oranının düşük olması yeterli değildir.
- Bir ülkenin kısa dönem yükümlülükleri, o ülkenin ticari bankalarındaki kısa vadeli mevduatları da kapsar. Çünkü bankalar ödeme güçlüğüne düştiklerinde, piyasalar bu mevduatların devlet tarafından geri ödeneceğini beklerler.
- Döviz kuru için önceden sabit bir değer ilan etmek, uygulanacağı ilan edilen politikaların güvenilirliğini artırmaz. Çünkü, bu tür politikaların güvenilirliği, sadece politika yapıcılarının bu politikaları izleme konusunda ne kadar katı olduklarına değil, aynı zamanda; bu sabit kuru savunma yeteneklerine de bağlıdır.
- Sabitlenmiş döviz kurları, çok yüksek oranlarda seyreden enflasyon oranlarını indirmede yardımcı olabilir. Ancak eğer, ekonomide istikrar sağlandıktan sonra, uzun bir süre bu sabit kurlar devam ettirilirse, ekonomi açısından tehlikeli sonuçlara yol açabilir. Dolayısıyla çok yüksek düzeylerde seyreden bir enflasyon makul sayılabilecek düzeylere indirilirse, ayarlanabilir askı, bir döviz bandı ve dalgalı kur gibi daha esnek bir döviz kuru sistemine geçmek daha yararlı olur.⁸⁶

1.3. Güneydoğu Asya Krizi

1.3.1. Kriz Öncesi Makroekonomik Koşullar

Makroekonomik açıdan ele alındığında Doğu Asya ülkeleri (Çin, Hong Kong, Endonezya, Kore, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayvan ve Tayland), 1997 yılına kadar

---

⁸⁵ Alp, a.g.e., s.56

⁸⁶ Özer, a.g.e., s.99

istikrarlı bir büyüme göstermişlerdir. 1992-1995 yılları arasında Çin iki rakamlı büyüme gösterirken, diğer G.Doğu Asya ülkeleri %7 büyümüştür. İstikrarlı büyümenin yanında bölgedeki çoğu ülkenin istikrarlı para programları uygulaması, ödemeler dengesi problemlerini azaltmaları ve dış borçlarını düşük seviyelerde tutmaları diğer olumlu makroekonomik gelişmeler olmuştur. Öte yandan 1995 Meksika krizinden sonra 1996'da G.Doğu Asya ülkelerine doğru sermaye akımının GSYH oranları, Güney Kore'de %5, Endonezya'da %6, Tayland'da %9, Filipinler'de %10 olmuştur. Bölgedeki istikrarlı büyüme birçok yabancı firmayı ve finansal kuruluşu bu piyasalara girmeye teşvik etmiştir. Bölgeye yabancı sermaye girişi 1993 yılında 50 milyar ABD doları iken, 1996 yılında bu rakam 110 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Bölgedeki büyüme avantajlarından yararlanmak ve gelişmiş ülkelerdeki daralan marjlar dolayısıyla yeni piyasalara girerek karlılıklarını artırmak isteyen gelişmiş ülke bankaları söz konusu piyasalara geniş bir ürün ve hizmet yelpazesi sunmuşlardır. Bölgedeki sermaye yatırımlarının karlılıkları azalmaya başladıktan sonra bile birçok gelişmiş ülke bankası Asya bölgesindeki varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir.⁸⁷

1.3.2. Krize Yol Açan Makroekonomik Koşullar

2 Temmuz 1997'de Tayland Baht'ının dolara olan çıpası kaldırılarak dalgalanmaya bırakılmıştır. Döviz kuru sistemindeki bu değişiklik, Tayland'da yüksek oranlı bir devalüasyona yol açmış, yapılan bu devalüasyon, Asya para krizlerinin tetikleyicisi olmuştur. Gerçekte 1996 yılından beri döviz satılarak, Baht'ın değeri korunulmaya çalışılıyordu. Para otoriteleri bu erken göstergelerden hareketle sıkı para politikası uygulamaya başlamıştır. Bununla birlikte döviz rezervlerinin azalması, 1997 Temmuz ayında bu uygulamanın daha fazla uygulanamayacağını göstermiş ve bu noktadan sonra Tayland döviz çıpasını terk etmek zorunda kalmıştır. Bu gelişme Tayland piyasalarında, Baht'a olan güveni sarsmıştır.

Aşağıda sıralanan faktörler, güven kaybına yol açan gelişmeler olarak sıralanabilir:

- Paranın Aşırı Değerlenmesi : Tayland Bahtı "döviz sepetine" bağlanmış olmasına rağmen, gerçekte dolara endekslenmişti. 1995 baharından itibaren

⁸⁷ Parasız, a.g.e., s.241

Baht'ın aşırı değerlenmeye başlamış olması beraberinde ihracat artış hızının da yavaşlamasına neden olmuştur.

- **Büyük Bütçe Açıkları :** Bütçe Açıkları, 1995 yılından itibaren büyümeye başlamıştır. (1994'te %5.6 olan Bütçe Açığı/GSMH, 1995'te %8'e, 1996'da da %7.9'a yükselmiştir). Tayland, bu bütçe dengesizliğini önlemede yetersiz kalmış, ulusal endüstriyel yapı hızlı ekonomik büyüme ile artan işsizlik maliyetlerini karşılayacak değişikliği yapamamış ve yurtiçi sermaye birikimi yeterince gelişmemiştir. Buna ilave olarak, ihracat, Çin ve diğer gelişmekte olan ülkelerin rekabeti ile karşı karşıya kalmıştır.
- **Kısa Vadeli Sermaye Akışı :** Bu dönemde, faiz oranlarının gelişmiş ülkelere göre daha yüksek olması ve sabit döviz kuru sisteminin uygulanması, uluslararası kısa vadeli sermaye akışını hızlandırmıştır. Örneğin Tayland'da kısa dönemli sermaye akımları 1994-1996 yılları arasında ortalama olarak GSMH'nin %7-%10'u arasında iken, belirtilen dönemde uluslararası doğrudan yatırımlar GSMH'nin %1'i kadardır. Sağlanan dövizler, şirketlerin finansmanında ve gayrimenkul yatırımlarında kullanılmıştır. Aktiflerdeki bu olağanüstü şişkinlik, finansal kurumların aktiflerinin artmasına yol açmıştır.⁸⁸
- **Finansal Kurumların Mali Yapılarının Bozulması :** Ekonomik krizi arttıran bir diğer faktör de finansal sektörün zayıf olmasıdır. Finansal kurumların mali yapıları, 1996 başından itibaren bozulmaya başlamıştır. Finansal boyutta öne çıkan gelişmeler aşağıdaki gibi sıralanabilir:
  - Hükümetler bankaları devletin endüstriyel politikasının aracı gibi kullanmaktadırlar. Bankalara çürük firmalara kredi vermek için baskı yapılmaktadır. Sonuçta bankacılık kesiminin geri dönmeyen alacakları, toplam alacakların %10'u ile %20'si arasında değişmektedir. Bu uluslararası standartlara göre oldukça yüksektir. Diğer bir deyişle bu bankalar teknik olarak iflas etmiştir.

⁸⁸ Mehmet Başar, Metin Coşkun, a.g.e., s.123

- Bankalar döviz üzerinden çok fazla borçlanıp, bunları yerel paraları üzerinden sınaiye kredi olarak aktarmışlardır. Döviz kurlarındaki artış bankaları büyük bir borç yükü ile karşı karşıya bırakmıştır.
  - Bankalar gayrimenkul üzerine tedbirsizce kredi vermişlerdir. Bunların değerlerinin azalması bankaları şüpheli alacakları ile karşı karşıya bırakmıştır.
  - Bankalar ekonomik büyümenin bu hızla devam edeceğini varsayarak incelemeden borç vermiş, düzenleyici otoriteler bankaların risklerini kontrol etmemişlerdir.
  - Ayrıca piyasalar hakkında veri eksiklikleri ya da yeterince bilgi olmaması belirsizlikle beraber bu kurumlara olan güvenin de sarsılmasına yol açmıştır.⁸⁹
- Spekülatörlerin Satış Baskısı : Yukarıda sıralanan gelişmeler sonucunda Tayland'ın döviz kuru sistemi sorgulanmaya başlamıştır. Hedge fonlar ve diğer spekülatif gruplar, forward piyasalarda pozisyon alarak Baht üzerinde baskı oluşturmaya başlamış ve bunun sonucunda para otoriteleri piyasalardaki bu baskıya daha fazla direnememişlerdir.⁹⁰

1.3.3. Krizin Komşu Ülkelere Yayılması

1.3.3.1. Endonezya:

1997 Temmuz ayında Tayland'ın devalüasyon kararı ile ortaya çıkan Güneydoğu Asya Krizi kısa zamanda bölge ülkelerine sıçramış ve gerek bu ülkelerin dış ticaret hacmi içinde bölgesel ticaretin payının yüksek olmasının, gerekse ihracatın bölge ülkelerinin milli gelirinde yüksek bir paya sahip olmasının reel kurlardaki aşırı bir değerlenmeyi kabul etmemeleri sonucu diğer bölge ülkelerini de devalüasyona zorlamıştır. Kriz Tayland'ın devalüasyon kararından üç ay sonra 1997 Ekim'inde Endonezya'ya sıçramış ve kur rejimi olarak bir bant sistemi uygulayan Endonezya'yı

⁸⁹ Alp, a.g.e., s.56

⁹⁰ Başar, Coşkun, a.g.e., s.125

yaklaşık olarak %40'lık bir devalüasyon kararı almaya itmiştir. Devalüasyon gerçekleştiği sırada Endonezya ekonomisi, hızlı ve sürekli bir büyüme süreci yakalamış, önemli ölçüde bir kamu maliyesi ve/veya borç stoku bulunmayan bir ekonomi görüntüsü çizmektedir. Bununla beraber, esas sıkıntı finans sektöründe birikmiş ve krizin en önemli etkileri de bu sektörde hissedilmiştir.

Bankacılık sektörüne, 1988 Kasım ayında, bir reform paketi uygulanmıştır. Reform paketi, finans sektörüne girişlere getirilen kısıtlamaları büyük ölçüde kaldırmıştı. Gerek yerli, gerek yabancı bankaların kurulması ve ülke çapında genişlemesinin önünde var olan kısıtlamalar giderilmiştir. Bu tarihten itibaren gerek hızlı ekonomik büyüme, gerekse tüketici talebindeki hızlı canlanma finans sektörü için önemli bir büyüme sürecini başlatmıştır. 1988-1996 yılları arasındaki dönemde bankacılık sektöründe; banka sayısı, şube sayısı, personel sayısı ve banka bilançolarının milli gelire oranı büyük bir hızla artmıştır. Bankacılık sektöründeki bu hızlı genişlemeye iyi yönetim ile gözetim ve denetim faaliyetlerinde benzer bir artış eşlik etmemiştir. Dolayısı ile 1997 Ekim'ine gelindiğinde bankacılık sektörü, hızlı ve kontrolsüz bir şekilde büyümüş, yüksek düzeyde risk almış, sermaye yapısı zayıf ve yeterli gözetim ve denetime tabi olmayan bir sektör haline gelmiştir. Ayrıca, kamu bankaları ve aralarında büyük ölçeklilerin de bulunduğu bazı özel bankalar, siyasi baskıya son derece açıktı ve kredilendirme politikaları siyasi müdahalelerden etkilenmiştir. Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı, finansal krizin bankacılık sistemi üzerindeki etkisi de büyük olmuş ve çok sayıda bankanın kapatılması ve/veya birleştirilmesi ile sonuçlana bir süreç yaşanmış; bu süreçte zaman zaman bankalara hücumlar da görülmüştür.⁹¹

1.3.3.2. Malezya:

1990'lı yılların başında diğer Asya ülkelerinde olduğu gibi Malezya'da da yüksek büyüme oranları kaydedilmiştir. Krizin başlangıcında Malezya'daki büyüme oranı %7 olarak tahmin edilmekteydi. Kriz öncesinde Malezya'da kredilerde büyüme, performansı olmayan kredilerde artış, emlak ve hisse senedi piyasalarında önemli risk

⁹¹ E.Alpan İnan "Finansal Krizler, Serbest Kur ve Ekonomik Büyüme", *Bankacılar Dergisi*, Sayı:41, (Haziran 2002), s.59

alanları ile kısa dönemli iç borçlanmalarda kaldıraçlar oluşmuştur. Yaşanan kriz ve belirsizliklerin sonunda Malezya ekonomisi olumsuz yönde etkilenmiş, ekonomide %35'lik bir devalüasyon ve %2'lik bir küçülme meydana gelmiştir. Tüm bu belirsizliklerin aşılması ve krizin etkilerinin yok edilmesi amacıyla Malezya hükümeti ulusal ekonomik programını açıklamıştır. Bu program çerçevesinde yapılan çalışmalar şu şekilde sıralanabilir:

- En uygun döviz kuru sistemini belirleme
- Dış rezervleri artırma
- ABD dolarına olan bağımlılığı azaltma
- Faiz oranlarını dengeleme
- Şeffaflığı artırma ve düzenleyici çevrede iyileştirmeler yapma
- Hükümet politikalarının güvenilirliğini artırma
- Piyasa tabanlı liberal politikalara uyum sağlama
- Halkla ilişkileri güçlendirme
- Ekonomiyle ilgili tüm bilgileri güvenilirliğini sağlama
- Bankacılık sisteminde sermaye yeterliğine ilişkin düzenlemeler yapma
- Kredi dağılımlarını izleme
- Sermaye piyasalarını iyileştirme
- Yatırımların niteliklerinde artış sağlama
- Ödemeler bilançosunda iyileştirme
- Fiyat istikrarını sağlama
- En uygun para politikasını sağlama
- İşgücünde rekabeti artırma⁹²

---

⁹² Başar, Coşkun, a.g.e., s.137-138

1.3.3.3. Hong Kong, Çin ve Tayvan:

Hong Kong borsası hızlı bir düşüş yaşamış, ekonomik büyüme olumsuz etkilenmiştir. Bununla birlikte para otoriteleri, yerli paranın değerinin korunmasına özen göstermişlerdir. Bu tercihin sebebi, yeterli döviz rezervlerinin olması ve kararlı istikrarlı bir döviz kurunun, Hong Kong'un güvenilir bir uluslararası finans merkezi konumunu sürdürebilmesi için vazgeçilmez bir unsur olmasından kaynaklanmıştır.

Çin Renminbi, gerçekte dolara karşı değer kazanmıştır. Para otoriteleri Renminbi'nin devalüe edilmesinin, Çin'in ihracat gücünü etkilemeyeceğini resmi ağızlardan ve ısrarla açıklamışlardır. Çin'in bu politikayı seçmesinin sebebi, yeterli döviz rezervlerine sahip olması, ticaret fazlası vermesi ve ülkeye olan sermaye akışlarının düzenli olmasındandır. Çin'in tüm makro ekonomik göstergeleri iyi olmasına karşın, ihracat artışı 1997'nin ilk yarısında %26.3'den, ikinci yarısında %17'ye gerilemiş ve bölgede yaşanan diğer olumsuzluklar, kamu kuruluşlarının yeniden yapılandırılması ve finansal sektörün reforma tabi tutulması yönünde çalışmaların başlatılmasına neden olmuştur.

Tayvan para birimi, Asya krizinde sınırlı da olsa değer kaybetmiştir. Tayvan iki nedenden dolayı Asya krizinden daha az etkilenmiştir. Bunlardan birincisi, yeterli döviz rezervlerinin varlığı, diğeri ise dış borçların daha az olmasıdır. Tayvan ekonomisi, yüksek katma değer yaratan ürünlerle kendi kendine yetmektedir. Endüstriyel yapının sağlamlığı, küçük ve orta ölçekli işletmelerin, yüksek nüfus tarafından desteklenmesi bir diğer olumlu göstergedir.⁹³

1.3.4. Asya Krizinden Çıkarılan Dersler

Asya krizi bölgenin ekonomik gelişmesine önemli darbe vurmakla birlikte, ciddi bazı politika tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle Asya krizinden alınması gereken dersler vardır.

Bu derslerden ilki, gelişmekte olan piyasalardaki serbestleşme ile ilgilidir. Bilindiği gibi, finansal sistemin bir ekonomide işlevlerini etkin bir biçimde yerine

---

⁹³ Başar, Coşkun, a.g.e., s.139

getirebilmesi için, güçlü yasal ve idari düzenlemeler içermesi gerekir. Bu anlamda Asya ülkelerinin finansal piyasaları denetim altına aldıklarını ve bu piyasaların iyi bir biçimde işlemesi için gerekli düzenlemeleri yaptıklarını söylemek mümkün değildir. Bu durum da krizde önemli rol oynamıştır. Çünkü yapılan çalışmalar, bankacılık krizlerinin, finansal serbestleşmenin ardından beş yıllık süre içinde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bunların yanında bankalara verilecek açık veya örtülü garantiler ve bankacılık kesiminin yeterli denetlenememesi ve gözetilememesi, ciddi ahlaki tehlike sorunu yaratmaktadır. Bu nedenlerle finansal serbestleşme konusu ihtiyatlı bir biçimde ele alınmalıdır.

İkinci ders, döviz kuru sistemi ile ilgilidir. Asya krizi, sabit veya sabite yakın döviz kuru sistemlerinin, ne kadar tehlikeli olabileceğini göstermiştir. Sabit kur sistemi, yüksek oranlı enflasyonun düşürülmesinde ve nispeten zayıf paraların dalgalanmalarını azaltılmasında yararlı olabilmektedir. Ancak, sabit kur piyasalarda ortaya çıkan aşırı dalgalanmalar varsa, sürdürülmesi oldukça zor bir sistemdir.

Üçüncü ders, Asya krizine uluslararası toplum ile IMF'nin tepkisi ile ilgilidir. Özellikle IMF ve ABD hazinesinin, krizin başlangıç aşamasında krizi azaltmaktan çok; artırıncı davranışlarda bulunduğu söylemek mümkündür. Krizin başlarında IMF krizi, daha önceki krizler gibi tipik bir ödemeler dengesi krizi olarak görmüş ve bu nedenle kriz içerisindeki ülkelere krizle mücadele etmek için sıkı para ve maliye politikaları önermiştir. Oysa, bu tür politikalar bütçe açığı ve yüksek enflasyon sorunları olan ülkeler için uygulanabilir politikalar olurken, deflasyonist eğilimi olan ve özel sektör borçlarından kaynaklanan Asya krizi için uygun politikalar olmamıştır.

Dördüncü ders, gelişmekte olan piyasalarda ortaya çıkan finansal krizleri önlemek için, yeterli mekanizmaların olmaması ile ilgilidir. Gerçekte de Asya krizi, bu tür krizlerin çözümünde yardımcı olacak yeterli mekanizmaların olmadığını göstermiştir.⁹⁴

---

⁹⁴ Özer, a.g.e., s.141-142

1.4. Rusya Krizi

Rusya'daki kriz Doğu Asya ülkelerinden farklı bir yapıda ortaya çıkmıştır. Rusya uzun yıllardır IMF desteği ve programı altında bulunmaktadır. Ancak vergi sistemini reforma tabi tuttuğu için, kamu harcamalarını disipline etmeyi ve diğer yapısal reformları sağlayamadığı için hem Rusya'ya yatırım yapanlar ciddi kayıplara uğramışlar, hem de IMF'nin Rusya'yı iyi organize edemediği anlaşılmıştır. Ancak bazı görüşlere göre sorunun kaynağı IMF'den çok ABD'dir. ABD, Rusya'nın desteklemesini misyon olarak seçmiştir. Ancak destek kaybıyla karşılaşan Başkan Clinton "ne pahasına olursa olsun Rusya'yı destekleme politikasını" sürdürememiştir. Bu noktada fonları kuruyan IMF, Rusya'ya desteğini çekmeye başlayınca Rusya krize girmiştir. Çünkü yatırımcıların büyük çoğunluğunun IMF desteği nedeniyle bu ülkeye yatırım yaptıkları anlaşılmaktadır. IMF değerlendirmelerinin gerçeği yansıtmadığının anlaşılması ve Rusya'da yapısal reformlar konusunda yapılması gerekli çok fazla işin olması, paniğin daha da büyümesine neden olmuştur.⁹⁵

Planlı bir ekonomi düzeninden kapitalist piyasa sistemine geçiş süreci yaşayan Rusya ekonomisi, bu krizle birlikte sanayi ve tarım sektörlerinin çöküş içinde olduğu, yurtiçinde yatırım yerine sermayenin yurt dışına kaçırıldığı, kamu hizmetlerinin en alt düzeyine indiği, toplumun çoğunluğu açısından yaşam standardının sürekli gerilediği ve yolsuzlukların hayatın her alanına girdiği bir ekonomi haline gelmiştir.⁹⁶

1.5. Brezilya Krizi

Dünyada hiperenflasyonlarıyla tanınan ve dünyanın en borçlu ülkesi haline gelen Brezilya, krizi ağır yaşayan ülkelerin başında gelmektedir. İlk borç krizini 1980'lerde yaşayan Brezilya'da 1981-1994 yılları arasında enflasyon oranı ortalama %100 iken 1993-1994 yıllarında ise %2700'leri bulmuştur. Bu tarihlerden sonra ülke bir çok istikrar programı devreye sokmaya başlamıştır. 1980'lerden bu yana ülke para birimini dört defa değiştirdi, 5 kere fiyat ve ücretlerini dondurdu, 9 ayrı ekonomik ve istikrar

⁹⁵ Sevgi Gerek, *Finansal Küreselleşme ve Türkiye*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 1999), s.84-85

⁹⁶ Afşar, a.g.e., s.117

programını ortaya koydu, 12 tane maliye bakanı tanıdı. Neticede 1980 yılında 22 Cruzeiro'ya satılan bir fincan kahve 1990 yılında 22 milyar Cruzeiro'ya satılmıştır.⁹⁷

1994 yılında Real Plan uygulanmaya konulduğunda döviz kuru sabitlenmiş ve hiperenflasyon hızla bu duruma uyum sağlamış, enflasyondaki gerileme bankacılık sisteminin enflasyon bazlı gelirlerini kaybetmesi sonucunu doğurmuştur. Bu gelirlerin 1990-1993 yılları arasında ortalama büyüklüğü milli gelirin %4'ü ve bankacılık kesimi katma değerinin %40'ı civarındadır. Real Plan uyarınca gerileyen enflasyon sürecinde bankacılık kesiminin mevduat hacminde reel olarak ciddi miktarda artış kaydedilmiş ve bu durum bankalar üzerinde kaynakların plase edilmesi yönünde ciddi bir baskı yaratmıştır. Hızla yükselen kredi hacmi bankaların enflasyon gelirlerinin kaybından uğradıkları zararı kısa vade de dengelemişse de bankacılık sisteminin uyum sağlama çabalarını geciktirmiştir. Ayrıca 1995 ortalarından itibaren ekonomide baş gösteren durgunluk bu kredilerin önemli bir kısmının batık kredi haline gelmesine neden olmuştur.

Bankacılık kesimi bu gelişmelerden olumsuz etkilenmiş ve finansal sistemde yeniden yapılandırma çabaları zorunlu olmuştur. Brezilya'da finansal sistemin yeniden yapılandırılması üç aşamada gerçekleşmiştir. Bu aşamalar sırasıyla:

- Kamu müdahalesi ve likidasyon yolu ile sorunlu banka sayısının azaltılması
- PROER (Ulusal finans sisteminin yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesi için teşvik programı) ve PROES (Kamu bankaları için) programları
- Yabancı bankaların sisteme girişini içermektedir.⁹⁸

⁹⁷ Cem Kozlu, "Türkiye Mucizesi İçin Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri" (İkinci Basım, Ankara: İş Bankası Yayınları, 1994), s.129

⁹⁸ Aydın, İnan, Tulay, Ataman, a.g.e., s.60

1.6. Arjantin Krizi

Arjantin’de 1982 ve 1989 yıllarında iki ayrı finansal kriz gerçekleşmiş ve her iki krizden sonra da finansal sistemde yeniden yapılandırma faaliyeti başlatılmıştır. Her iki krizin nedenleri ve kriz sırasında bankacılık kesiminin aldığı pozisyonlar farklı olmuştur. 1982 krizinin nedenlerini makro ekonomik ve finansal nedenler olarak iki grupta toplamak mümkündür.

Kriz, kuru çıpa olarak kullanan bir dezenflasyon programının faizleri hızla düşürmesi, fakat enflasyonun uzun süre bu düşüşe uyum sağlayamaması sonucu reel faizlerin negatif değerleri almasının ardından gelen hızlı bir sermaye kaçıyla başlamıştır. Uygulanan sabit kur politikasının dış ticaret üzerinde yarattığı etki de büyük olmuş, hızla büyüyen cari açık, özellikle ihracat kesiminden başlayarak reel kesimi ve firmalar kesiminin geri ödeme gücünü olumsuz etkilemiştir. Krizde bankaları olumsuz etkileyen bu makro ekonomik gelişmelerin yanı sıra finansal nedenler de rol oynamıştır. Krize yol açan finansal nedenlerin başında mevduatın vade yapısının enflasyonist süreç nedeniyle giderek kısılması ve tasarrufa getirilen %100 güvencenin yatırımcıları risk-nötr davranışlara iterek, mali yapısı zayıf bankalara yatırım yapmaya teşvik etmesidir. Ayrıca 1980 öncesi hızla artan banka ve şube dışı finansal kuruluş sayısı nedeniyle denetim ve gözetim sisteminin yetersiz kalmasının bu gelişmelerde payı vardır.⁹⁹

1.7. Japonya Krizi

Japonya 1990’ların başında aktif-balon ekonominin çöküşünü takiben mali krize girmiştir. 1980’li yıllarda deregülasyon sürecinin hızlanması ve sermaye piyasalarının derinleşmesiyle sistemde fazla kapasite sorunu çıkmıştır. Bu gelişmeler paralelinde gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilememesi ile denetim ve risk yönetim kontrolünün eksikliği bankaları zora sokmuştur. 1990’ların başında başlayan sorunlar, 1997 yılında sistemik bir krize dönüşmüştür. Japonya’da bankacılık krizinin incelenmesi şu açılardan önemlidir; Japon bankacılık krizine neden olan sorunlar (ekonomik patlama dönemlerinde aşırı aktif genişlemesi, gerekli düzenlemeler yapılmadan liberalizasyon

⁹⁹ Aydın, İnan, Tulay, Ataman, a.g.e., s.62

sürecine geçilmesi, zayıf kurumsal yönetim) genel olarak bankacılık krizlerinin nedenlerini oluşturmaktadır.¹⁰⁰

Japonya'da bankacılık krizinin çözümü için öncelikli olarak mevduat sahiplerinin korunması amaçlanmış ve bunun için Mevduat Sigorta Kurumu'na 17 trilyon Yen fon aktarılmıştır. Bu tutarın 7 trilyon Yen'lik kısmı devlet tahvili şeklinde verilmiş, bono ihracı ya da mali kurumlardan borçlanmak için de 10 trilyon yen tutarında hükümet garantisi sağlanmıştır. Bu kuruma, zor durumdaki bankaların mali bünyesi güçlü bankalarla birleşebilmelerini sağlamak amacıyla bankaların tahsili şüpheli alacaklarını ve donuk nitelikteki kredilerini satın alma yetkisi de tanınmıştır. Kurumsal olmayan yatırımcıların ise 10 milyon Yen'e kadar olan mevduatları güvence altına alınmıştır.

Kamu fonlarından 60 trilyon Yen'in problemlili bankalara kaynak olarak aktarılması, batık kredilerin silinmesi amacıyla da 7.45 trilyon Yen tutarında mali destek sağlanmasına ilişkin projeler onaylanmıştır. Japon bankaları yurt dışı borç ilişkilerini durdurmuş ve personel harcamalarının sınırlandırılması, şube kapatılması ve yönetici sayısının azaltılması gibi tedbirlerin alınması kararlaştırılmıştır. Ancak Japon bankalarının personel sayısının fazla olmaması ve düşük karlılıklarının faiz marjlarındaki darlıktan kaynaklanması, bu tedbirlerin bankaların yeniden yapılandırılmasındaki etkilerini azaltmıştır.

Bunların yanı sıra bankaların sermaye piyasasına ilişkin işlemleri ile ilgili olarak da bazı önlemler alınmış ve bu kapsamda:

- Bankalar ve hayat sigortası şirketlerinin menkul kıymetler yatırım ortaklıklarını satmalarına izin verilmiş,
- Borsa dışındaki menkul kıymetlerin alım satımına başlanmış,
- Problemlili gayrimenkul kredilerinin çözümü için teminat olarak alınan gayrimenkullerin menkul kıymetleştirilmesi ve gayrimenkul yatırım ortaklıklarının kurulmasına ilişkin düzenlemeler kolaylaştırılmıştır.

Japonya'da finansal sistemin yeniden yapılandırılması için gerekli hukuki altyapının oluşturulmasına yönelik olarak:

¹⁰⁰ Pelin Ataman Erdönmez, "Japonya Mali Krizi", *Bankacılar Dergisi*, (Sayı:40, 2002), s.50

- Mali sistemin yeniden yapılandırılması için acil önlemler alınması
- Mevduat Sigorta Kanunu'nda değişiklik yapılması
- Finansal Yeniden Yapılandırma Komisyonu'nun (FRC) oluşturulması
- FRC'nin faaliyetleri ile ilişkili diğer kanunların uyumlaştırılması hususlarında yasal düzenlemeler yapılmıştır.¹⁰¹

Japonya deneyimi görünüşte sağlam ve etkin işleyen bir mali sistemin de krize girebileceğini göstermiştir. 10 yıl önce dünyanın en güçlü bankaları arasında yer alan Japon bankalarının mali piyasalarda meydana gelen krizle durumlarının kötüleşmesi çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır. Japon bankacılık krizinde krizin aşılması için katlanılan maliyetin bir hayli yüksek olduğu da ortaya çıkmıştır. Banka yeniden yapılandırma maliyetinin de ötesinde, bankacılık krizi Japon ekonomisinin 1990'lı yıllarda durgunluğa girmesinin en önemli nedenidir. Japonya bankacılık krizi diğer ülkelerde yaşanan krizlere göre uzun sürmüştür. Japonya kendisi gibi yine 1990'ların başında benzer nedenlerle krize giren İsveç, Norveç, Finlandiya gibi kısa sürede çıkmayı başaramamıştır.¹⁰²

---

¹⁰¹ İhsan Uğur, Selim Güray Çelik, "Doğu Asya Ülkeleri ve Japon Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması" **Active Bankacılık ve Finans Makaleleri-II**,(2000), s.80

¹⁰² Ataman Erdönmez, a.g.e., s.50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BANKACILIK KRİZLERİ

Bankacılık kesimi Türk finans kesimi içinde büyük bir ağırlığa sahiptir. Bu bölümde öncelikle Türk bankacılık sisteminin genel özellikleri ve yapısı ortaya konulacak, daha sonra yaşanan krizler nedenleri ve sonuçlarıyla incelenecektir.

1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Bankacılık her ülkede aynı sistem içinde gelişmemiştir. Ülkemizde banka sisteminin de kendine özgü bazı özellikleri vardır. Bu özelliklere aşağıda kısaca değinilecektir.

1.1. Türk Bankacılık Sistemi Finansal Kesimin En Önemli Ögesidir.

Kalkınmış ülkelerde mevduat bankalarının finansal kesimdeki görelî önemi, %20-%35 arasında iken, ülkemizde bu oran %40-%60 arasında değişmektedir. Bu değerlendirmeye kalkınma ve yatırım bankaları ile Merkez Bankasını da dahil ettiğimizde bu oran %80'lerin üzerine çıkmaktadır. Türk finans kesiminde ticaret (mevduat) bankalarının ağırlığı küçük dalgalanmalar olmakla birlikte yıllar itibariyle %50'nin altına düşmemiştir. Bu da ticaret bankalarının Türk finans kesimi içindeki ağırlığının önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir.¹⁰³

¹⁰³ Yıldırım Beyazıt Önal, Hatice Gereklioğlu Düzakın, Meltem Akyüz "Türkiye'de Mevduat Sigortası Sisteminin Gelişimi ve Bankaların Risk Değerlendirmesini de İçeren Aktif bir Mevduat Sigortası Model Önerisi", Türkiye Bankalar Birliği, (İstanbul 1996, Yayın no:198), s.26

1.2. Türk Bankacılık Sistemi Oligopolistik Bir Yapıya Sahiptir.

Türk bankacılık sisteminin genel yapısına bakıldığında sistemin eksik rekabet şartlarından oligopol yapısına uygun bir görünüm arz etmektedir. Oligopol piyasaların özelliklerine bakıldığında oligopolün varlığı için iki temel şart öne sürülebilir. Bunlardan ilki, piyasada birkaç firma bulunmasıdır. İkincisi ise bu az sayıda firmanın kendi davranışlarını seçerken öteki firmaların hareketlerini gözlemeye mecbur oluşlarıdır. Türk bankacılık sistemi yukarıdaki şartlara uygun bir görünümdeydir. Çünkü ilk şarta uygun olarak sistem birkaç bankanın kontrolü ve yönlendirmesi altındadır.

Tablo:4 Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma (%)

Yıllar	1990	1995	2000	2002	2003/9
İlk Beş Banka					
Toplam Aktifler	54	48	48	58	60
Toplam Mevduat	59	53	51	61	63
Toplam Krediler	57	50	42	55	54
İlk On Banka					
Toplam Aktifler	77	71	69	81	83
Toplam Mevduat	85	73	72	86	88
Toplam Krediler	78	75	71	74	73

Kaynak: TBB Bankacılar Dergisi "Türk Bankacılık Sektörü", Sayı:49, Haziran 2004

Tablo 4'den de görüleceği üzere sistemdeki ilk beş banka sistemin büyük kısmına hakim durumdadır. Diğer taraftan ikinci şartta oligopol piyasada firma, fiyatını yükseltmekle karını artıramaz. Diğer firmalar da fiyatını değiştirmeyeceği için satış süratle düşer. Firma fiyat düşürmekle karını artıramaz. Bu durumda, diğer firmalar fiyatlarını arttıracaklar ve bu yolla sağlanacak karı önleyeceklerdir. İşte bu şartlarda firmalar birbirlerini dikkatle izleyecekler ve davranışlarını ona göre ayarlayacaklardır. Zaten bankacılık sistemi söz konusu olduğunda fiyat artışı yönündeki bir davranış bankada sadece riskli müşterilerin kalmasına yol açacaktır. Ayrıca piyasaya giriş çıkışların yasalarla sınırlandırılması da piyasanın oligopol yapısını destekler niteliktedir.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Abdurrahman Benli, Gökhan Sönmezler, "Türk Bankacılık Sistemi ve Kriz", İktisat İşletme ve Finans, Yıl:17, Sayı:195, (Haziran 2002), s.81

1.3. Türk Bankacılık Sistemi Şube Bankacılığı Tipinden Çıkma Eğilimindedir.

Ülkemizde şube bankacılığı gelişmiştir. Türk banka sisteminin 1924 yılında 439 olan şube sayısı, 39 yılda (1963 yılında) 1840'a yükselmiş 1963-1982 dönemini kapsayan 19 yılda ise 6375'e ulaşmıştır. 1924'ten 1982 yılına kadar sürekli artan şube sayısı, daha sonraki yıllarda durağan hale gelmiştir. Hatta 2000 yılından sonra genel olarak azalma eğilimine girmiştir. Bu durum Tablo 5'te de görülmektedir.

Tablo:5 1990-2003 Yılları Arasında Şube Sayısı

Yıllar	1990	1995	2000	2002	2003/9
Sektör	6.560	6.240	7.837	6.106	5.968
Ticaret Bankaları	6.543	6.215	7.807	6.087	5.950
Kamu Sermayeli Bank.	2.975	2.875	2.834	2.019	1.987
Özel Sermayeli Bank.	3.455	3.236	3.783	3.659	3.575
TMSF bankaları	0	0	1.073	203	177
Yabancı Sermayeli Bank.	113	104	117	206	211
Mevduat Kabul Etmeyen Bank.	17	25	30	19	18

Kaynak: TBB Bankacılar Dergisi "Türk Bankacılık Sektörü", Sayı:49, Haziran 2004

1.4. Türk Bankacılık Sisteminin İstihdama Katkısı Azalmaktadır.

1980'li yılların başına kadar önemli bir istihdam alanı olan bankalar bu özelliklerini yitirmektedirler. Türk bankacılık sistemi özellikle 1980'lerden bu yana ortaya çıkan yeni bankacılık hizmetlerini ve işlevlerini karşılamak için otomasyona ve bilgisayar sistemlerine geçmişlerdir. Böylece diğer ülkelerin finans sektörlerinde olduğu gibi, Türk bankacılık sisteminde de çalışanların sayısında genel bir azalma eğilimi gözlenirken, çalışanların niteliklerinde, eğitim düzeylerinde artışlar olmaktadır.

1.5. Türk Bankacılık Sisteminde Holding Bankacılığı Yaygındır.

Türk bankacılık sisteminin bir başka özelliği ise ticaret bankalarının yaklaşık tümünün belirli kişi, grup, holding veya diğer bankaların denetimi altında bulunmasıdır. Kredi sunumunun çok sınırlı, yeterli kredi bulmanın kredi fiyatından daha fazla önem kazandığı ülkemizde tekelci sermayeye dönüşmenin veya bu niteliği korumanın yolu bir

bankanın yönetimini ve denetimini ele geçirmek olmuştur. Sermaye grupları arasındaki, bir banka sahibi olma yarışına ilk önce 7129 sayılı Bankalar Kanunu olanak sağlamıştır. 7129 Sayılı Bankalar Kanunu'nda değişiklik yapan ve 02.05.1985 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nda da bankalara iştiraklerini kredilendirmede benzer ayrıcalıklar tanınmaya devam edilmiştir.¹⁰⁵

Aşağıdaki tabloda ticari bankaları kontrol altında tutan holding ve gruplar gösterilmiştir:

Tablo 6: Ticari Bankaları Kontrol Altında Tutan Holdingler

Grup Adı	Banka
Sabancı	Akbank, BNP-Akbank
Doğuş	Garanti, Körfezbank, Bahrain
Çukurova	Yapı Kredi
Koç	Koçbank
Çolakoğlu	TEB
Özyeğin	Finansbank
Tekfen	Tekfenbank
Doğan	Dışbank
Akın	Tekstilbank
Zorlu	Denizbank
Anadolu	Alternatifbank
Habaş	Anadolubank
M.Nazif Günal	MNG Bank

Kaynak: Öztin Akgüç "1980 Sonrası Türk Bankacılığının Özellikleri" Mustafa Sönmez (Ed.), 75 yılda Paranın Serüveni, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 1998, s.133 (Bu kaynaktan yararlanılarak tarafımdan yeniden düzenlenmiştir.)

¹⁰⁵ Önal, Düzakın, Akyüz, a.g.e., s.29

2. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TEMEL SORUNLARI

Türk bankacılık sistemi bünyesinde, zaman zaman artan, zaman zaman azalan ama süreklilik gösteren sorunlar taşımaktadır. Yıllar itibariyle sektörde sarsıntılara yol açan bu sorunları doğuran faktörleri başlıklar halinde incelemek mümkündür.

2.1. Makro Ekonomik İstikrar Sorunu

Ekonomik konjonktürdeki dalgalanmalar ve yüksek enflasyon ortamı, faiz ve döviz riskini artırmaktadır. Enflasyonist ortamda bankaların nominal olarak artış gösteren karları, reel olarak azalmakta ve sektörün büyük ölçüde nakite dayalı olan özkaynaklarını reel olarak daraltmaktadır. Hızlı enflasyon dönemlerinde büyük artış gösteren faiz yükü, bankaların alacaklarının tahsilini sınırlandırmakta ve donuk kredi sorununa yol açmaktadır. Bu durum, kaynakların akışkanlığını azaltmakta ve kaynak maliyetini yükseltmektedir. Enflasyonist koşullar, 1980 yılından itibaren geçilen serbest faiz rejimiyle birlikte mevduat faiz oranlarını yükseltmiş ve mevduatın kompozisyonunda vadesizden vadeliye doğru bir gelişime hız vermiştir. Yükselen kaynak maliyetleri ve artan işletme giderleri, kredi faiz oranlarını yükseltmekte ve böylece düşük riskli plasman olanaklarını daraltmaktadır. ¹⁰⁶

Ülkemizde 1989 yılında sermayenin liberalizasyonunun tamamlanmasından sonra yaşanan süreç Türk bankacılık sisteminin kırılma noktasını artıran bir unsur olmuştur. Finansal araçlar, finansal sisteme ilişkin aracılık işlemleri ve finansal kurumlar ağır bir vergi yüküne maruz kalmıştır. Likidite yükümlülükleri yanında vergi ve benzeri mali yükler nedeniyle aracılık maliyetleri çok pahalı hale gelmiştir. Bu nedenle finansal araçlara ve hizmetlere olan talep sınırlanmış, kaynaklar finansal sistem dışına veya yurtdışına yönelmiştir. Banka dışı kesimlerin yurtdışından kullandıkları krediler Haziran 2003'te 35,5 milyar dolara ulaşmıştır ki bu tutar, yurtiçindeki mevduat bankaları tarafından kullanılan kredilerden 27 milyar dolar daha fazladır. Türkiye'deki

¹⁰⁶ Şevket Sayılın, "Bankacılık Sisteminin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri", İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Yıl:18, Sayı:210 (Eylül 2003), s.67

bankaların yurtdışı şubelerinden kullandırdıkları krediler, yurtiçi şubelerden kullanılan kredilerin %22'sine ulaşmıştır.¹⁰⁷

2.2. Kamu Açıklarının Finansmanı

Kamu açıklarının finansmanı genellikle dış borçlanma, iç borçlanma merkez bankası avanslarıyla olmaktadır. 1980-2000 döneminde (1980, 1981, 1984, 1993 ve 2000 yılları hariç) konsolide bütçe açıklarının %10'undan daha azı dış borçlanmayla karşılanmıştır. Bazı yıllar alınan dış borçlar vadesi gelen dış borç anapara ve faizini bile ödemeye yetmemiş, dış borçlanma kamu açıklarını artıran bir özellik kazanmıştır. 1980 ve 1990'lı yılların başlarında önemli bir finansman kaynağı olan merkez bankası avansları 1990'lı yılların sonunda bu özelliğini tamamen yitirmiştir. Açıkların finansmanında dış borçlanma ve merkez bankası avanslarının payı azaldıkça iç borçlanmanın payı artmıştır. Çünkü, dış borçların açık artırıcı etkisi de iç borçlanmayla karşılanmıştır.¹⁰⁸

Yabancı para ile olan sendikasyon kredilerinin önemli bir bölümünün bankalarca devlet iç borçlanma senedi (DİBS) alımında kullanılması bankaların açık pozisyonlarını büyütmüş, kısa süreli mevduatın ve repo yoluyla sağlanan kaynaklarla DİBS alımının fonlanması da likidite risklerini artırmıştır. Yüksek reel faizler nedeniyle yurt dışından döviz ile borçlanarak devleti finanse etme, bankalara bir yandan yüksek karlar sağlarken diğer yandan açık pozisyonlarını ve buna bağlı olarak kur risklerini artırmıştır.¹⁰⁹

2.3. Düzenleyici/Denetleyici Sistemin Başarısızlığı

Düzenleyici/denetleyici kurumlar ve para politikası kurumlarıyla bankacılık sistemi arasındaki ilişkilerin temelde üç boyutu vardır:

¹⁰⁷ Ekrem Keskin, Melike Alparslan, Alpan İnan, "Türk Bankacılık Sektörü", TBB Bankacılar Dergisi, Sayı:49, (Haziran 2004), s.74

¹⁰⁸ Osman Demir, "Türkiye Ekonomisi Sorunlar, Hatalar ve Krizler", İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Yıl: 18, Sayı:202, (Ocak 2003), s.89

¹⁰⁹ Benli, Sönmezler, a.g.e., s.85

- 1- Sistemin dizaynı
- 2- Dizayn edilen sistemi oluşturan ilkelerin, kuralların uygulanmasının gözetimi
- 3- Sistemin çalışmasına, kamusal siyasal ve programların uygulanmasına piyasaların işleyişine yönelik olarak piyasalara ve mali kurumlara gönderilen işaretler, mesajlar.

Bu açıdan bakıldığında sistemin dizaynı işin başlangıcını oluşturmakta ve bu dizayn işi kamuya ait olmaktadır. Sağlam, istikrarlı ve iyi işleyen bir sistemin dizayn edilmesi gereklidir. Çünkü kötü dizayn edilmiş bir sistemden iyi sonuç beklemek iyimserlik olur. Bankacılık sistemindeki en önemli sorun da bu noktadan başlamaktadır. Uygulaması, dizayn edilen kurallara göre işlemeyen bir sistemde, sistem ne kadar iyi dizayn edilirse edilsin sorun ortaya çıkar. Sistemin gözetimi bu açıdan önemlidir. Gözetim sadece kamusal bir teftiş işi değildir. Sistemin birbirini kontrol eden mekanizmalarının olması da önemlidir. Ayrıca gözetim işi kamusal kurumlar, bankaların kendileri, meslek örgütleri, denetim ve rating şirketleri gibi çoklu bir yapı içinde dağıtılmalıdır.¹¹⁰

2.4. Kaynak Maliyetinin Yüksekliği

Bankaların son yıllarda, uluslararası piyasalardan borçlanma, repo, varlığa dayalı menkul kıymet gibi kaynak toplama alternatifleri bulunmakla birlikte, en önemli fon kaynağını mevduat teşkil etmeye devam etmektedir. 1980 yılından sonra bankaların vadeli mevduat hesaplarına pozitif faiz uygulamaya başlamasıyla mevduat faiz oranları reel olarak artmıştır. Bu durum bankaların kaynak maliyetini artıran önemli bir etken olmuştur. Aynı zamanda vadeli mevduata uygulanan pozitif faiz politikası nedeniyle, bankalardaki vadeli mevduat oranı artmış, vadesiz mevduat oranı ise azalmıştır. Bu durum da, bankaların kaynak maliyetinin artmasına neden olan etkenlerden birisidir.

Bankaların kaynak maliyetini artıran etkenlerden bir tanesi de, uygulanan munzam karşılığı ve genel disponibilitate oranlarıdır. Bankalar topladıkları mevduatın

---

¹¹⁰ Ali İhsan Karacan, "Türk Bankacılık Sisteminin Temel Sorunları ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması", *İktisat İşletme ve Finans*, Yıl:17, Sayı:192, (Mart 2002), s.35

tümünü kredi olarak kullandırmamaktadır. Uygulana para ve kredi politikasına göre oranlar değişmekle birlikte bankaların topladığı mevduatın belirli bir yüzdesi “Mevduat Munzam Karşılığı” olarak TCMB’na yatırılmaktadır. Yine toplam mevduatın belirli bir yüzdesi bankanın kasasında nakit olarak tutulmakta ya da devlet tahvili ve Hazine bonusu alınmaktadır. Diğer ülkelerle kıyaslandığında ülkemizde uygulanan mevduat munzam karşılığı veya genel disponibilitate oranları oldukça yüksektir. Bu durum da bankaların kaynak maliyetini yükseltmektedir.

Otomasyon yatırımları da bankaların kaynak maliyetini yükselten etkenlerden birisidir. Bankaların otomasyona (bilgisayar, ATM, internet vb. gibi) büyük yatırımlar yapması kısa vadeli işletme giderlerinin artmasına neden olmuştur. Aynı zamanda otomasyon teknolojisindeki hızlı gelişme, kullanılan teknolojinin yeni teknolojilerle sürekli değiştirilmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla, bir bankanın kullanacağı otomasyon teknolojisi kısa sürede demode olacak bir teknoloji olursa, bankanın yapacağı büyük bir yatırım beraberinde risk de getirecektir.¹¹¹

2.5. Kamu Bankalarının Ağırlığı

Kamu bankalarının, sektörün toplam aktif ve mevduatlarından büyük bir pay alması, özel bankaların mevduat toplama ve kredi verme faaliyetlerini sınırlandırıcı bir rol oynamaktadır. Bu durum, kaynakların serbest piyasa koşullarında rasyonel dağılım ve kullanımını kısıtlamaktadır.

Kamusal sermayeli bankaların ana statüleri, örgütlenme biçimleri, personel kadroları ve sermayeleri belirli bürokratik işlemlerden sonra değiştirilebilmektedir. Bu durum, günümüzde hızlı bir değişim gösteren iktisadi koşullara uyum sağlanmasına, hızlı bir karar alma ve uygulama mekanizmasının işlemesine ve rasyonel yönetim anlayışına izin vermemektedir. Kamu bankalarına devlet tarafından verilen tarım kesimi ile küçük ve orta boy işletmeleri destekleme görevi sonucunda oluşan zararların zamanında ödenmemesi, uzun yıllardır devam eden ve ekonomik etkinliğe ters düşen müdahaleler, aşırı istihdam ve şubeleşme, kamu bankalarının yönetim sorunları, bu bankaların mali yapılarını önemli ölçüde bozmuştur. Mali yapılarındaki bozulma ve

---

¹¹¹ Takan, a.g.e., s.139

bankaları kredi işlevlerini ve kredi ile ilgili faaliyetleri ikincil plana atmalarının yaygınlaşmasına neden olmuştur.¹¹³

2.7. Muhasebe Sorunları

Bankanın seçtiği muhasebe yöntemi, bilanço ve gelir tablosu hesaplarını değişik biçimlerde etkiler. Örneğin, maddi duran varlıkların amortismanında kullanılan yöntemler, duran varlığın defter değerini, dönem giderini dolayısıyla dönem karını ve ödenecek vergileri etkileyecektir. Enflasyon da muhasebe karını ve bilanço değerini etkileyecektir.

Bankalarda duran varlıkların bilanço içerisindeki payı oldukça düşüktür. Bu nedenle, duran varlıklara ayrılan amortisman, dönem karının belirlenmesinde önemli bir yer tutmayacaktır. Ancak finansal kiralama işlemi yapan bankalarda amortisman önemli bir kalem olabilir. Bununla birlikte, finansal kiralamadan dolayı ortaya çıkan amortisman mali karın hesaplanmasında dikkate alınırken, ticari karın hesaplanmasında gözönüne alınmaz.¹¹⁴

2.8. Sermaye Yetersizliği Sorunu

Türk bankacılığının günümüzdeki en büyük sorunu sermaye yetersizliğidir. Bu durum bankacılık sektörünün ulusal ve uluslararası gücünü azaltmaktadır. Türkiye'deki bankacılık sisteminin özellikle son yıllarda sermaye yetersizliği sorununa özkaynaklarını otofinansman şeklinde yaklaştığı görülmektedir. Nitekim 1990'dan itibaren bankaların bilançolarında açık pozisyonların giderek arttığı ve özkaynak takviyesinin belirli bir ölçüde açık pozisyonlardan elde edilen karlarla karşılandığı görülmektedir.

Türk bankacılığı, sermayeleri açısından uluslararası bankalarla karşılaştırıldığında, Türk bankalarının aynı para birimi cinsinden ifade edilen özsermayelerinin ve aktif büyüklüklerinin önemli ölçüde yetersiz olduğu ortaya

¹¹³ Karacan, a.g.e., s.38

¹¹⁴ Takan, a.g.e., s.140

çıkılmaktadır. Bu durum, Avrupa ülkeleriyle rekabet açısından Türk bankalarını güç duruma sokmaktadır.

Bankacılık sektörünün, sermaye yapısına ilişkin diğer bir sorunu, iştiraklere ve sabit kıymetlere yatırılan kaynakların büyüklüğüdür. İştiraklere yatırılan kaynakların bir çoğu yeterli getiriye sağlayamamaktadır. Bu nedenle iştirakler birçok banka için yük teşkil etmektedir. Bankaların, bankacılık faaliyetlerine daha fazla kaynak ayırmalarını sağlayabilmek amacıyla Bankalar Kanunundaki yeni düzenlemeler çerçevesinde özkaynak-iştirak ilişkisinin %100'den %60'a indirilmesi öngörülmüştür.¹¹⁵

3. 1980 SONRASI TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDEKİ YAPISAL DEĞİŞİM

Türkiye'de bankacılık sektörü özellikle 1980 sonrası dönemde liberal ekonomi politikalarının da belirlenmesinin de etkisiyle önemli bir değişim içine girmiştir. 1 Temmuz 1980'den itibaren faiz oranlarının serbest bırakılmasıyla mevduat ve kredi faizleri hızla yükselmeye başlamıştır. Aynı dönemde banker kuruluşlarının hızla çoğalması ve kendilerine para yatıranlara yüksek gelir sağlamaları bankaların da modaya uymalarına neden olmuştur. Daha sonra ise faiz oranlarının saptanmasında centilmenlik anlaşmalarının yapıldığı gözlenmiştir.

Sermaye Piyasası Yasası'nın çıkartılması İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın yeniden canlandırılması finansman bonosu, mevduat sertifikası, tahvil alım satımı, repo işlemleri, pay senedi vb. gibi finansal araçların hızla gelişmesi bankaların düşük maliyetli fon olanaklarını ortadan kaldırmıştır.

Elektronik ve bilgisayar alanında yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerin 1980'li yıllarda ülkemizdeki hızlı gelişimi, bilgilenme haberleşme maliyetlerini hızla düşürmüştür. Bilgiler artık daha kolay ve ucuz bir şekilde elde edildiği için, bankaların bilgi toplamadaki ve ödünç alıcıları yönlendirmedeki avantajlı durumları azaltılmıştır.

Bankaların kısa vadeli likidite gereksinmelerinin karşılanması ve likidite fazlarının değerlendirilebilmesi amacıyla T.C. Merkez Bankası bünyesinde *Interbank*

¹¹⁵ Deniz Balak, Dilek Seymen, "Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Gümrük Birliği'nin Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Muhtemel Etkileri", *Türkiye Bankalar Birliği*, Yayın No:201, (İstanbul, 1996), s.82

(Bankalararası) piyasası kurulmuştur. Bu piyasada işlem hacmi önemli boyutlara ulaşmıştır.

Az şubeli toptancı bankacılık yapan banka sayısında artış olmuştur. Bankalar sermaye piyasasına yönelik faaliyetlerini artırmış ve bünyelerinde yatırım fonları kurmuştur. Yabancı bankalardan örnek olarak yeni bankacılık ürünleri geliştirmişlerdir. Bankacılık sisteminde kaynakların daha etkin bir şekilde kullanımını sağlamak için 24.1986'da Bankalararası Para Piyasası kurulmuştur. Sistem, elinde kullanılmamış nakit fazlası olan bankalardan nakit gereksinimi olan bankalara borç vererek kendilerine gelir sağlamaları olanağı vermektedir.

1980'li yıllarda Türk banka sistemi, dışa açılmaya paralel olarak ülkemizde şube açan bankaların yoğun rekabetiyle karşılaşmıştır. Bu rekabet Türk banka sisteminde etkinliği artırmıştır. Ancak bu dönemde Türk bankaları yabancı ülkelerde şube açmaya başlamışlardır.¹¹⁶

4. TÜRKİYE'DE YAŞANAN KRİZLER

4.1. 1994 Krizi:

Türkiye ekonomisinde 1994 yılının ilk aylarında yaşanan ve hükümetin 5 Nisan Kararları olarak bilinen kararları almasını gerektiren kriz, başlangıçta bir mali kriz olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü, kriz kendisini ilk önce borsa ve döviz piyasalarında hissettirmiştir. Şubat ayının son günleri itibariyle İMKB endeksinde %20'lere varan değer düşüşü ile birlikte döviz piyasalarında hareketlenmeler başlamış, döviz piyasalarında TL'den kaçış ve yabancı paralara talep şeklinde başlayan panik sürecinde, Merkez Bankası piyasalara dolar satarak müdahale etmeye çalışmış ve bu çerçevede Bankanın rezervleri hızla erirken dövizdeki hızlı yükseliş engellenememiş ve nihayet döviz kurlarına müdahaleden vazgeçilmiştir. Sonuç olarak hem Merkez Bankası'nın rezervleri erimiş hem de döviz kurlarının %100'ün üzerinde değer kazanması engellenememiştir. Borsa endeksi ve TL bir hafta gibi bir sürede değerlerinin yarısından

¹¹⁶ İlker Parasız, "Para Banka ve Finansal Piyasalar", (Altıncı Basım, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1997), s.95

fazlasını yitirirken, birçok aracı kurum ve döviz bakımından açık pozisyonlara sahip banka iflas etmiş ve mali sistem tümünden yatırımcıların güvenini kaybetmiştir.¹¹⁷

1994 krizi sonrası bankaların nakdi ve gayri-nakdi kredilerinin özkaynaklarının 20 katını geçemeyeceği gibi bir dizi istikrar tedbiri alınmış, üç ticari bankanın (Marmara Bank, TYT Bank, İmpexbank) faaliyetine son verilmiş ve IMF ile stand-by anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, Merkez Bankası'nın kamu kesimine ve bankacılık kesimine açtığı kredilerden oluşan net iç varlıklar büyüklüğüne üst limit, buna karşılık dış varlıklar ile dış yükümlülüklerden oluşan net dış varlıklar büyüklüğüne ise alt limit uygulaması getirmiştir. Ayrıca, bankacılık sektörüne olan güvenin tazelenmesi için bankalardaki Türk Lirası ve döviz cinsinden tasarruf mevduatlarının tamamını, %100 oranında güvence altına alan bir Bakanlar Kurulu kararı yürürlüğe girmiştir. Makro ekonomik istikrarsızlık nedeniyle, söz konusu düzenlemenin, fon arz ve talep edenlerin yüksek getiri sağlamaya çalışırken sistemdeki riskleri dikkate almayacakları ve bu durumun da haksız rekabet koşulları oluşturabileceği gözardı edilmiştir.

1995 yılından sonra tüm ekonomide olduğu gibi bankacılık sektöründe de olumlu gelişmeler olmuştur. Reel faizlerin yüksek tutulması TL'yi cazip hale getirmiştir. Yurt dışı borçlanma yeniden başlamıştır. Bunun üzerine yurtdışından yapılan borçlanma vergilendirilince, bankalar repo vadeli döviz işlemlerine yönelmiş ancak, maliyetlerinin artması üzerine kıyı bankacılığına yönelmişler ve kıyı bankacılığı gelişmeye başlamıştır.¹¹⁸

4.2. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri

1999 yılının ikinci yarısında oluşturulan koalisyon hükümeti sağlamış olduğu meclis çoğunluğunu da arkasına alarak yeni bir ekonomik programı hayata geçirme kararı almıştır. Bu çerçevede uluslararası resmi kuruluşlar ve diğer piyasa katılımcılarının desteklerinin alınabilmesi için girişimlerde bulunulmuş, 1998 yılından beri uygulanmakta olan Yakın İzleme Anlaşmasının mali destekli bir Stand-By

¹¹⁷ Alp, a.g.e., s.49

¹¹⁸ Serhan Oksay, "Küreselleşen Bankacılık Sektöründe Türk Bankacılık Sisteminin Sorunları ve Gelişimi", *Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar*, Yıl:41, Sayı:481, (Nisan 2004), s.8

1990-2000 döneminde bankaların faaliyet gösterdiği ortamın yüksek riskli olması, sorunlu krediler için ayrılan karşılıkların yetersiz kalması ve görev zararları adı altında hazineye açılan kredilerin faizleri tahsil edilmediği halde gelir yazılmasına rağmen, banka sisteminin aktif ve özkaynak karlılığı çok düşük düzeylerde kalmıştır. Öte yandan 2003 yılında yavaş da olsa bir iyileşme olmasına rağmen sermaye piyasası işlem karları hariç tutulduğunda bankacılık sisteminin temel faaliyetlerinden elde ettikleri kar marjı sıfırın altındadır. Krizlerin etkisiyle büyüyen zararlar banka sermayelerinin reel olarak erimesine neden olmuştur. Tablo 8 2003 Eylül sonu itibariyle bankaların özkaynaklarını göstermektedir.

Tablo:8 Özkaynaklar Milyar (Milyar TL)

Yıllar	1990	1995	2000	2002	2003/9
Sektör	13.275	251.160	5.047.971	25.698.648	32.533.627
Ticaret Bankaları	11.557	235.952	4.133.001	22.703.101	28.606.427
Kamu Sermayeli Bank.	4.776	66.725	973.903	6.747.415	8.985.665
Özel Sermayeli Bank.	6.322	159.022	5.284.685	15.193.748	18.701.300
TMSF bankaları	0	0	-2.492.985	-625.899	-766.810
Yabancı Sermayeli Bank.	460	10.204	367.398	1.387.837	1.686.272
Mevduat Kabul Etmeyen Bank.	1.719	15.209	914.970	2.995.547	3.927.200

Kaynak: TBB Bankacılar Dergisi "Türk Bankacılık Sektörü", Sayı:49, Haziran 2004, s.99

Sonuç olarak, bankacılık sektörü Kasım krizinde faiz riski, Şubat krizinde ise hem faiz hem döviz riski sonucunda önemli kayıplara uğramıştır. Kurların dalgalanmaya bırakılması ile birlikte para ve likidite krizi, bir bankacılık krizine dönüşmüştür.

Krizlerin Bankacılık Sektöründeki İstihdama Etkisi

Uzun yıllardır bankacılık alanında yaşanan gelişmeler istihdam açısından ele alındığında farklı noktalara ulaşılmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren banka sayısında ve buna paralel olarak şube sayılarında da artışlar meydana gelmiştir. 1990 yılında toplam 66 bankanın 6560 şubesi bulunurken bu sayı 2000 yılı sonunda 79 bankaya şube sayısı da 7837'ye ulaşmıştır. Ancak 2001 yılının ilk üç ayında ise banka sayısı 71'e şube sayısı da 7000'e gerilemiştir.

Bu gelişmeler, bankacılık sektörünün yaşanan krizlerle ağır bir bedel ödediğini ortaya koymaktadır. Özellikle TSMF'na devredilen bankaların şube sayılarında

azalmaya gidilirken personel sayılarında da indirimler yapılarak fon yönetiminde olan özel bankalarda ve diğer özel bankalarda farklı sebeplerden dolayı çalışan sayısında önemli ölçüde azalma meydana gelmiştir. Bu durumu 9'dan da görmek mümkündür.

Tablo:9 1990-2003 Yılları Arasında Personel Sayısı

Yıllar	1990	1995	2000	2002	2003/9
Sektör	154.089	144.793	170.401	123.271	122.964
Ticaret Bankaları	151.982	138.694	164.845	118.329	118.306
Kamu Sermayeli Bankalar	80.825	72.699	70.191	40.158	38.465
Özel Sermayeli Bankalar	68.145	63.010	70.954	66.869	69.768
TMSF Bankaları	0	0	19.895	5.886	4.643
Yabancı Sermayeli Bankalar	3.012	2.985	3.805	5.416	5.430
Mevduat Kabul Etmeyen Bank.	2.107	6.099	5.556	4.942	4.658

Kaynak: TBB Bankacılar Dergisi "Türk Bankacılık Sektörü", Sayı:49, Haziran 2004

Tablo 9'da yıllar itibariyle bankalarda çalışanların sayılarına bakıldığında özellikle kamu kesimi çalışanlarında bir azalma olduğu ortaya çıkmaktadır. 1990 yılında kamu kesiminde 80825 kişi çalışırken Eylül 2003 tarihi itibariyle bu rakam 42360kişi azalarak 38465 kişiye inmiştir.

5. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YENİDEN YAPILANDIRMA

Bankaların yeniden yapılandırılması, bir ülkede meydana gelen banka iflaslarının toplam bankacılık sisteminin yüzde 20'sinden fazlasını etkilemesi üzerine, bankacılık sektörüne olan güvenin tekrar sağlanması ve sektörün iyileştirilmesi amacıyla yapısal ve düzenleyici programların uygulamaya konulması şeklinde tanımlanmaktadır.¹²⁴

Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma ve düzenlemelerde birinci aşama olarak; bankacılık sektörüne güvenin yeniden kazandırılması amaçlanmalıdır. Böylece, krizin ileri boyutlara ulaşması engellenerek, yapılması gereken diğer yeniden yapılandırma çalışmaları için zemin hazırlanmış olacaktır. İkinci aşama olarak; yapılacak yasal düzenlemeler ile, bankaların daha güçlü ve sağlam bir yapıya kavuşmaları amaçlanmalıdır. Böylece, bankaların sermaye yeterlilikleri ve sektördeki faaliyetleri yeniden düzenlenecektir. Üçüncü aşama olarak; bankalara kaynak aktarımı şeklindeki mali önlemler sonrasında, bankaların mali yapıları güçlenecek ve ödemeler

¹²⁴ Ataman, a.g.e., s.78

sisteminin düzenli çalışması sağlanacaktır. Yeniden yapılandırma ve düzenlemeler çerçevesindeki son aşama ise, yapısal önlemlerin devreye sokulmasıdır. Bu son aşamayla birlikte, kriz sonrası iyice bozulan bankacılık sektörünün yapısı, alınacak yapısal önlemler ile daha verimli ve sağlıklı bir hale getirilebilecektir.¹²⁵

Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması çerçevesinde BDDK tarafından Mayıs 2001’de “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” hazırlanarak kamuoyuna açıklanmıştır. Bu program IMF ve Dünya Bankası ile yürütülmekte olan makroekonomik ve yapısal reform programının da önemli bir bileşenini oluşturmuştur. Programın temel hedefi; etkin, uluslararası ölçekte rekabet edebilir ve sağlıklı bir bankacılık sistemine geçişi sağlamak olarak belirlenmiştir. Programda; bankacılık sektörünün mali ve operasyonel yapısının güçlendirilmesine yönelik uygulamalar ile bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak, yasal ve kurumsal düzenlemelere yer verilmiştir. Bu düzenlemeler;

- i- Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması
- ii- TMSF bünyesindeki bankaların devir, birleşme, satış veya tasfiye yoluyla en kısa zamanda çözümlenmesi
- iii- Yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması
- iv- Bankacılık sektöründe gözetim ve denetim çerçevesinde güçlendirilecek ve sektörün daha etkin ve rekabetçi bir yapıya ulaşmasını sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olmak üzere, dört temel unsura dayandırılmıştır.¹²⁶

¹²⁵ Oğuz Yıldırım, “Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma ve Düzenlemeler”, *Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar*, Yıl:41, Sayı 480, (Mart 2004), s.40

¹²⁶ Yıldırım, a.g.e., s.41

Tablo:10 Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Maliyeti (Milyar dolar)

Kamu bankalarına aktarılan kaynaklar	21,9
Görev zararları için oluşan borç	19,2
Nakit sermaye desteği	2,5
Nakit dışı sermaye desteği	0,2
TMSF bankaları için aktarılan kaynaklar	22,5
Kamu sektöründen aktarılan kaynak	17,3
TMSF gelirleriyle yapılan mevduat ve aktarılan kaynak	5,2
Özel sektörden aktarılan kaynaklar	7,9
Özel Sektör bankaları tarafından aktarılan kaynaklar	2,7
TMSF'dan aktarılan kaynaklar	5,2
Toplam	47,2

Kaynak: TBB Bankacılar Dergisi, a.g.m., s.75

5.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, öncelikle bu bankaların finansal ve operasyonel yapılarının iyileştirilmesi, nihai olarak ise özelleştirilmeleri hedefi doğrultusunda yürütülmüştür. Bu doğrultuda kamu bankalarının görev zararlarının tasfiye edilmesi, diğer bankalara ve bankacılık dışı kesime olan kısa vadeli yükümlülüklerinin azaltılarak düzenli nakit akışının sağlanması, sermaye yapılarının güçlendirilmesi, mevduat faizlerinin piyasa faizleriyle uyumlu hale getirilerek, kredi portföylerinin etkin yönetiminin sağlanması ve bilanço yapıları ile karlılıklarının iyileştirilmesi amaçlanmaktadır. İlk üç amacın gerçekleştirilmesi doğrultusunda Hazine tarafından kamu bankalarına kaynak aktarımı yapılmış ve toplam 25.8 katrilyon TL nominal tutarda özel tertip DİBS verilmiştir. Kamu bankalarında yeniden görev zararı oluşmasını engellemek ve kamu bankaları kanalıyla destek sağlanması için önceden bütçeye ödenek konulması zorunluluğu getirmek amacıyla yasal düzenlemeler yapılmıştır. Kamu bankalarının ödenmiş sermaye tutarı, Aralık 2000'de 697 trilyon TL iken, Ağustos 2001'de 3.7 katrilyon TL'na, toplam özkaynaklar ise aynı tarihler içinde 1.093 trilyon TL'ndan 3.9 katrilyon TL'na yükseltilmiştir.

Operasyonel yeniden yapılandırma çerçevesinde, kamu bankaları ortak yönetime kavuşturulmuş, Emlak Bankası'nın bankacılık lisansı, 6 Temmuz 2001 tarihinde iptal edilerek bu banka Ziraat Bankası ile birleştirilmiştir.

5.2. TMSF Tarafından Devralınan Bankalar ve Bu Bankaların Yeniden Yapılandırılması

TMSF'na alınan bankaların, Fon'a alındıkları tarihler ve gerekçeleri aşağıda ana hatlarıyla belirtilmiştir.

5.2.1. Etibank, Bank Kapital

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun yaptığı yazılı açıklamaya göre, bu bankaların Fon'a devri kararının, 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 14. maddesinin 3 ve 4 numaralı fıkralarına istinaden aldığı belirtilmektedir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun konuya ilişkin açıklaması şöyledir:

“Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 27.10.2000 gün ve 85 ve 86 sayılı kararları ile; mali bünyeleri taahhütlerini karşılayamayacak şekilde zaafa uğrayan, yetkili kurumlar tarafından yapılan uyarılara karşın, kanunda belirtilen tedbirleri almayan, gelir gider dengesi bozulan ve yükümlülüklerinin değeri varlıklarının toplam değerini aşan, faaliyetlerini sürdürmesi mevduat sahiplerinin hakları ve mali sistemin güven ve istikrarı bakımından risk oluşturan Etibank A.Ş. ile Bank Kapital T.A.Ş. yönetim ve denetimi 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 14. maddesinin 3 ve 4 numaralı fıkralarına istinaden TMSF'na devredilmiştir.”¹²⁷

5.2.2. Demirbank

Demirbank, 2000 yılında battığı zamana kadar tek başına gerçekleşen kamu ihraçlarının %15'ini almış bir bankaydı. Programın (1999 İstikrar Programı) hedeflediği gibi faiz oranlarındaki sürekli düşme beklentisine göre, portföy tercihini bu yönde yaparak ciddi bir risk üstlenmişti. Kasım ayına kadar da ciddi bir sorunu görünmüyordu, hatta S&P Kasımda bankanın derecesini yükseltmişti. Eylül/Ekim aylarından itibaren Türk bankalarına yabancı bankaların kredi yollarının kapanacağına dair spekülasyonlar başlamıştı. Ayrıca Arjantin'deki olumsuz gelişmeler nedeniyle yükselen piyasalara karşı yabancı sermayenin ihtiyatlı yaklaşımı artmıştı. Demirbank da, uluslararası sendikasyon piyasasında sendikasyon kredilerini azaltma yoluna gittiği için, elindeki bono ve tahvil

¹²⁷ Activeline Araştırma Merkezi “Mali Sektöre Ankara Yaklaşımı”, (Ocak 2002), s.7

portföyünü yurt içinden finanse etmek durumundaydı. Ancak, yurt içinden iki bankanın Demirbank'a kredilerini kesmeleri ve elindeki devlet kağıtlarını garanti olarak kabul etmemeleri bankayı ödeme gücüne düşürdü. Vadeli kamu kağıtlarını gecelik borçlarla finanse etme alışkanlığı (Vade uyumsuzluğu) faiz riskini artırmıştı. Faiz oranları yükseldi; bankanın elindeki hazine bono ve tahvillerini düşük fiyattan satmaya başlaması kamu tahvil satış paniğini başlattı. Bunun sonucunda Demirbank T.A.Ş.'nin temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi, TMSF'na devredilmiştir.¹²⁸

5.2.3. Ulusal Bank

“BDDK'nın 27.02.2001 tarih ve 67.2/1567 sayılı yazısı ve eklerinin değerlendirilmesi sonucunda; zararı özkaynaklarını aşan, yükümlülüklerini yerine getirmeyen, faaliyetine devamı mali sistemin güven ve istikrarını tehlikeye düşüren Ulusal Bank T.A.Ş.'nin; temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetiminin 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 14. maddesinin 3 numaralı fıkrasına istinaden TMSF'na devredilmesine karar verilmiştir.”

5.2.4. İktisat Bankası

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 15.03.2001 tarih ve 198 sayılı kararı ile; “kaynaklarını bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek şekilde hissedarlarının oluşturduğu sermaye grubuna aktaran, zararı özkaynaklarını aşarak yabancı kaynaklara sirayet eden, mali bünyesindeki zafiyet, taahhütlerini karşılayamayacak boyutlara ulaşan ve faaliyetine bu haliyle devamı mevduat sahiplerinin haklarını ve mali sistemin güven ve istikrarını tehlikeye düşüren, İktisat Bankası T.A.Ş.'nin yönetim ve denetimi 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 14. maddesinin 3 ve 4 numaralı fıkralarına istinaden TMSF'na devredilmiştir.”

¹²⁸ Yay, Yay ve Yılmaz, a.g.e., s.47

5.2.5. Bayındırbank, EGS Bank, Kentbank, Tarişbank, ve Sitebank

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 09.07.2001 gün ve 379,381,382,383 ve 384 sayılı kararları ile "yapılan uyarılara karşın Kanun'da belirtilen tedbirleri almayan, zararı özkaynaklarını aşarak yabancı kaynaklara sirayet eden ve yükümlülüklerinin toplam değeri varlıklarının toplam değerini aşan Milli Aydın Bankası T.A.Ş. (Tarişbank) ve Sitebank A.Ş.'nin yönetim ve denetimi 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 14. maddesinin 3 numaralı fıkrasına istinaden, yapılan uyarılara karşın Kanun'da belirtilen tedbirleri almayan, kaynaklarını bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek şekilde hissedarlarının oluşturduğu sermaye grubuna aktaran, zararı özkaynaklarını aşarak yabancı kaynaklara sirayet eden, mali bünyesindeki zafiyet, taahhütlerini karşılayamayacak boyutlara ulaşan ve faaliyetine bu haliyle devamı mevduat sahiplerinin haklarını ve mali sistemin güven ve istikrarını tehlikeye düşüren Bayındırbank A.Ş., Ege Giyim Sanayicileri Bankası A.Ş. (EGS Bank), ve Kentbank A.Ş.'nin yönetim ve denetimi 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 14. maddesinin 3 ve 4 numaralı fıkralarına istinaden TMSF'na devredilmiştir."

5.2.6. Toprakbank

Konuyla ilgili BDDK açıklamasında, 30.11.2001 gün ve 538 sayılı kararla, Bankalar Kanunu kapsamında verilen talimatlara rağmen gerekli tedbirleri almaması, kaynaklarını bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye atacak şekilde hissedarlarının oluşturduğu sermaye grubuna aktarması, zararının özkaynaklarını aşarak yabancı kaynaklara sirayet etmesi, mali bünyesindeki zafiyet sonucu faaliyetini sürdürmesi mevduat sahiplerinin haklarını ve mali sistemin güven ve istikrarını tehlikeye düşürmesi nedeniyle, 4389 Bankalar Kanunu'nun 3 ve 4 numaralı fıkralarına istinaden Toprakbank'ın yönetim ve denetimi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir.¹²⁹

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF), 1997 yılından bu yana hisseleri yönetim ve denetimleri kendisine devredilen bankaların Fon'a olan toplam maliyetlerini

¹²⁹ Activeline Araştırma Merkezi "Mali Sektöre Ankara Yaklaşımı", (Ocak 2002), s.7

devralınan aktiflerin satışı ile kredilerin tahsilinden yapılan tahsilatlar 1.8 milyar dolar, faizlendirilmiş değerle ise 2.2 milyar dolardır. Gerçekleşen tahsilatlar incelendiğinde, 413 milyon dolar ve faizli değerle 414 milyon dolarla en fazla tahsilat Pamukbank'tan yapılmıştır. Devir zararı 5 milyar 933 milyon dolar olan İmar Bankası ile devir zararı 524 milyon dolar olan Ulusal Bank'tan ise hiçbir tahsilat yapılamamıştır. Yukarıdaki tabloda Fon'daki bankaların maliyetlerini ayrıntılı olarak görmek mümkündür.

5.3. Özel Bankacılık Kesiminin Daha Sağlıklı Bir Yapıya Kavuşturulması

Özel bankalara yönelik program kapsamında bu bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi, yabancı para açık pozisyonların daraltılması, devir ve birleşmelerin özendirilmesi, sorunlu kredilerin çözümlenmesi, iç kontrol ve risk yönetim sistemleri oluşturulması konularında düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Kasım ve Şubat krizleri sonrası artan belirsizlik ve döviz kurlarında yüksek oranlı dalgalanmalar, özel bankaların yabancı para pozisyon açıklarını kapatma eğilimlerini artırmıştır. Hazine tarafından Haziran 2001'de gerçekleştirilen iç borç takas işlemi de bu sürece katkıda bulunmuştur.

Yeniden yapılandırma programı çerçevesinde özel bankalar şube ve personel sayılarını rasyonalize ederek, otomasyon ve işbirliği konularındaki çabalarını da artırmışlardır. 2001 yılında bankaların ve iştiraklerini devir ve birleşmelerini kolaylaştırmak yönünde vergi teşvikleri getirilmiştir. Tablo 11'de devir ve birleşmelere ilişkin gelişmeler gösterilmektedir.

Tablo:12 Bankacılık Sektöründe Devir ve Birleşmelere İlişkin Gelişmeler

Devir ve Birleşmeye Konu Olan Bankalar		Yeni Banka	Açıklama
Osmanlı Bankası	Körfez Bankası	Osmanlı Bankası	31 Ağustos 2001'de Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş. Tüm hak, alacak, borç ve yükümlülükleriyle ve tüzel kişiliği sona erdirilmek suretiyle Osmanlı Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.
Garanti Bankası	Osmanlı Bankası	Garanti Bankası	Osmanlı Bankası 14.12.2001 tarihinde Garanti Bankası'na devredilmiştir.
HSBC Bank	Demirbank	HSBC Bank Plc.	Demirbank 14.12.2001'de HSBC Bank A.Ş.'ye devredilmiştir.
Tekfen Yatırım	Bank Ekspres	Tekfen Bank A.Ş.	Bank Ekspres'in Tekfen A.Ş.'ye devri 26.10.2001'de tamamlanmış olup ünvanı Tekfenbank A.Ş. olarak değiştirilmiştir.
Oyak Bank	Sümerbank	Oyak Bank	11.01.2002.'de Sümerbank'ın satışı tamamlanmış ve Oyak Bank A.Ş. Adı altında faaliyete başlamıştır.
Morgan Guaranty	The Chase Manhattan	JPMorgan Chase &Co	İki bankanın birleşmesi 14.12.2001'de tescil edilmiştir.
Sinai Yatırım Bankası	T.Sinai Kalınma Bankası	T.Sinai Kalkınma Bankası A.Ş.	Sinai Yatırım Bankası 19.03.2002 tarihinde T.Sinai Kalkınma Bankası'na devredilmiştir.

Kaynak: BDDK, "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu-V, Kasım 2002, s.33

"Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırma Programı" 31 Ocak 2002 tarihinde yayımlanan 4743 sayılı Kanun çerçevesinde ilave araçlarla güçlendirilmiş ve özel sermayeli bankalara kamu tarafından sermaye desteği sağlanmasının yasal çerçevesi oluşturulmuştur. Bu araçlar:

- Bankaların tahsili gecikmiş alacaklarının tasfiyesini sağlama ve bu suretle bankaların aktiflerine akıcılık kazandırmak üzere varlık yönetimi şirketlerinin kurulması
- Finansal krizler ile birlikte ödeme gücünü kaybeden reel sektör şirketlerinin faaliyetlerini sürdürmesine imkan sağlayacak borç yapılandırma sistemlerine işlerlik kazandırılması

- Bankaların yaşanan krizler nedeniyle erozyona uğrayan sermaye yapılarının güçlendirilmesidir.¹³⁰

Banka sermayelerinin güçlendirilmesi süreci üç temel aşamadan oluşmaktadır:

- Bağımsız denetim kuruluşlarının da dahil olduğu eşit, tarafsız ve üç aşamalı bir denetim sonrasında, bütün özel ticari bankaların gerçek mali durumlarının enflasyon muhasebesi teknikleriyle ortaya çıkarılması
- İhtiyatlarla karşılanamayan ölçüde zararın bulunması halinde, banka genel kurullarının toplanarak hissedarların banka zararlarını tamamen üstlenmesi, diğer tedbirleri alması ve gerekli nakit sermaye artırımını karara bağlaması
- Sermaye yeterlilik rasyosu %8'in altında kalan ve gerekli koşulları sağlayan bankalara, sermaye ve sermaye benzeri kredi desteği sağlanması.¹³¹

Sermaye desteğinin iki şekilde yapılması öngörülmüştür; Birincisi bankalara bono-tahvil desteği, ikincisi de sermaye aktarımı. Bono tahvil desteği sermaye yeterlilik rasyosu %5'in üzerinde olan bankalara yapılacak ve bu bankalara 7 yıllık devlet tahvili verilecektir. Sermaye aktarımı ise sermaye yeterlilik rasyosu 0 ile 5 arasında olanlara yapılacaktır. Ancak burada bankanın Pazar payının %1'in üzerinde olması şartı aranmaktadır. Bu yolla piyasa payı %1'in altında olup, sermaye yeterlilik rasyosu da 0 ile 5 arasında olan küçük bankalar birleşmeye teşvik edilmektedir. Sermaye rasyosu 0 ile 5 arasında olan bankalara ortaklar da yarı hisse koyacaklardır.

İkinci aşamada ise, bankaların reel sektöre kredi vermesi planlanmıştır.böylece, Türkiye'nin krizden çıkması için hayati önem taşıyan büyümenin sağlanması hedeflenmiştir.¹³²

BDDK, iki aşamalı bağımsız özel denetim ve kendi ilgili birimleri tarafından yapılan inceleme ve değerlendirme sonucunda, denetim kapsamındaki mevduat kabulüne yetkili 26 özel bankanın 2001 yılı mali tablolarını denetlemiş, bu haliyle tabloların gerçek durumu yansıttığını ve bu mali tablolar üzerinde bankaların sermaye yeterliliklerinin sağlıklı bir şekilde tespit edildiğini 13.06.2002 tarihinde kamuoyuna

¹³⁰ Boyacıoğlu, a.g.e., s.534

¹³¹ Selman Koç, "Bankaların Yeniden Sermayelendirilmesinin Düşündürdükleri", *Activebanka*, (Eylül-Ekim 2002), s.59

¹³² Latif Beyhan, "Bankalar Sırat Köprüsünde", *Para Dergisi*, Sayı:391 (24 Şubat-2 Mart 2002), s.44

duyurmuştur. İlgili BDDK açıklamasında; daha önce yaklaşık 4 milyar düzeyinde olacağı tahmin edilen program kapsamındaki bankaların sermaye açığının 2002 yılı ilk yarısında ekonomide meydana gelen olumlu gelişmeler ve enflasyon muhasebesi ile ortaya çıkarılan gizli rezervler nedeniyle azaldığı ifade edilmiştir. Gerçekten de 2002 yılının Ocak-Mayıs döneminde enflasyonist beklentilerdeki azalmayla birlikte düşen faizlere, TL'nin döviz karşısında reel değer kazanması eşlik etmiş, bu durum bankaların kur maliyetlerini düşürürken, görece yüksek TL faiz gelirleriyle karlarının artmasına sebep olmuştur.¹³³

5.4. Düzenleme ve Denetim Yapısının Güçlendirilmesi

Türkiye'deki bankacılık sistemine ilişkin tüm işlem ve faaliyetlerin denetleme ve düzenlemesinden, 18 Haziran 1999 tarih ve 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile kurulan ve 31 Ağustos 2000'de faaliyete geçen Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) sorumlu ve yetkilidir. BDDK tüm yetki ve sorumluluklarını, Türkiye'de faaliyette bulunan tüm banka işlem ve faaliyetlerini düzenleyen Bankalar Kanunu'ndan almaktadır.¹³⁴

Kanunun temel amacını dört ana başlık altında sıralanabilir:

- Yasal boşluğu doldurmak
- Uluslararası denetim ve kurallarını uygulamak
- Bankaların denetiminin bağımsız bir kuruluşça gerçekleştirilmesini sağlamak
- Bankaların kuruluş ve çalışmalarıyla (risk izleme ve yönetim anlayışının değiştirilmesi gibi) ilgili gerekli düzenlemeleri yapmak

Yeni bankalar kanunu ile, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na problemleri bankaların rehabilitasyonu için gerekli yetkilerin sağlanması, mevduat sigorta kapsamının yol açtığı sorunların giderilmesi konusunda önemli bir gelişmedir. Yeni kanun ile oluşturulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nu (TMSF), temsil ve idare edecektir. 4389 sayılı kanunda, 19 Aralık 1999 tarih ve 4491 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle Bankacılık Düzenleme

¹³³ Koç, a.g.e., s.60

¹³⁴ Yay, Yay ve Yılmaz, a.g.e., s.126

ve Denetleme Kurumu'nun yetkileri genişletilmiştir. Öncelikle sözü edilen kurumun (BDDK) karar organı olan, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, bir başkan ve ikinci başkan dahil olmak üzere 7 üyeden oluşacak ve üyeler, gerekli özelliklere sahip olan adaylar arasından ilgili bakanın önerisi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından atanacaktır.

Oluşturulan kurum ile özellikle gelişmelerin çok hızlı bir biçimde yaşandığı finansal piyasalarda önemli bir boşluğun doldurulması öngörülmüştür. Bankacılık piyasasının denetiminin tek ve özerk bir kuruma bırakılmasının sağlayabileceği yararlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Bankacılık sisteminin denetlenmesi ve düzenlenmesinde yetki karmaşasının yaratacağı sorunlar en düşük düzeye inebilecektir.
- Finansal piyasalarda ortaya çıkabilecek bir risk durumunda, karar alma sürecinin hızlandırılarak olumsuz gelişmelere daha çabuk müdahale edilebilmesi kolaylaşacaktır.
- Bankacılık sisteminin denetimi ve tasarrufların güvence altına alınmasından sorumlu birimler arasındaki işbirliği ve bilgi akımının artması, sistemin üstlendiği risklerdeki değişimin izlenmesini kolaylaştırabilecektir.¹³⁵

6. TÜRKİYE'DE BANKACILIK KRİZLERİNİ ÖNLEMENİN İÇİN ALINMASI GEREKELİ ÖNLEMLER

Sanayileşmiş ülkelerin tersine, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde bankacılık sistemi etkin bir rol oynadığı için, bu ülkelerde, bankacılık sistemi ekonominin temelini oluşturur ve bu yüzden de banka iflasları mali sistemin tümünün çökmesine yol açabilir. Nitekim, ülkemizde son yaşanan örneklerden de görüldüğü gibi, gelişmekte olan ülkelerdeki bankacılık krizlerini ekonomik krizler takip etmektedir. Bu itibarla, bankacılık sisteminin yapılandırılarak sağlıklı bir yapıya

---

¹³⁵ Oksay, a.g.e., s.10-11

kavuşturulması istikrarlı bir ekonomik ortam yaratılması açısından büyük önem taşımaktadır.¹³⁶

Ülkemizde sağlıklı bir bankacılık sisteminin kurulabilmesi için;

- Piyasa risklerinin izlenerek ayarlama düzenleme faaliyetleri iyileştirilmelidir. Öte yandan, yüksek bir risk profili altında çalışmak isteyen bankalar için daha yüksek bir sermaye zorunluluğunun getirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Mevduata verilen tam güvencenin, ekonominin gidişine paralel olarak zaman içinde kademeli olarak azaltılarak, sistemin tamamını tehlikeye atan yüksek faiz ödemelerinin bir anlamda engellenmesi, haksız rekabeti engelleyecek ve mali bünyesi kuvvetli ve zayıf olan bankalar arasındaki eşitsizliği çözecektir.
- Belirli bir ölçeğin altındaki bankaların çeşitli alanlarda uzmanlaşmaya gitmesi gereklidir. Aksi takdirde birçok bankacılık hizmetini tek çatı altında sunmanın getireceği maliyet avantajlarından yararlanılması zorlaşacak ve dolayısıyla rakip bankalara göre faaliyet maliyetleri nispeten daha yüksek olacaktır. Bu durumda bu bankaların faaliyetlerini devam ettirebilmeleri ekonomik açıdan zorlaşacağı için piyasayı çeşitli şekillerde terk etmek zorunda kalacaklardır.
- Avrupa Birliği'ne giriş ya da Basel Komitesi kararları çerçevesinde, kredi portföyleri kalitesinin yükseltilmesi ve sermaye yeterliliği standartlarına uyum sağlanması gerekmektedir. Öte yandan Basel Komite kararları gereğince kredi derecelendirme kuruluşları tarafından bankaların kredi ve menkul değer plasmanlarındaki risklerin ölçülmesi gerekmektedir. Bir tür rating kurumu olarak hareket etmek üzere, bütün bankaların müştereken katılacağı fakat idaresi özerk olan bir Risk Değerlendirme ve İstihbarat Merkezinin oluşturulması ve büyük miktarda kredi taleplerinin burada değerlendirilmesi, bankaların kredi ve risk değerlendirme/izleme yüklerini önemli ölçüde azaltacaktır. Öte yandan, kredi talep eden kuruluşların bilanço ve kar/zarar tablolarının burada ayrıntılı olarak incelenmesi, kredilendirme

---

¹³⁶ Oksay, a.g.e., s.17

yöntemlerinde standardı ve kaliteyi yükseltecek, kredi talepleri daha titizlikle inceleneceği için kredilerin batma riskini de büyük ölçüde azaltacaktır.

- Muhasebe standartlarının uluslararası seviyeye uygun hale getirilmesi ve enflasyon muhasebesinin uygulamaya konması, bankaların kar ve zarar oranlarını daha şeffaf hale getirecek ve bu durum yabancı bankalar ile olan evliliklere olumlu katkı yapacaktır.¹³⁷
- Döviz Tevdiat Hesaplarından Türk Lirası ile munzam karşılık ayırma yükümlülüğü kaldırılmalı, kredi faizleri üzerinden alınan Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu ile Banka ve Sigorta Muameleleri Vergi oranları düşürülmelidir. Diğer yandan bankalararası işlemlerden sağlanan gelirler üzerinden kaynaktan vergi kesintisi yapılmamalı, arbitraj işlemlerinden kar ve zarar olduğuna baskımaksızın alınan Kambiyo Gider Vergisi kaldırılmalıdır.
- Türk bankacılık sektöründe %50 gibi yüksek bir paya sahip olan kamu bankalarının verimsiz ve hantal yapıdan arındırılması için bunlar özelleştirilmelidir. Aktif karlılığı negatif olan bankaların özel kesime devriyle, Türk ekonomisinin üzerinde yarattığı yük de kalkmış olacaktır.

Yukarıda adı geçen önlemlerin büyük bir çoğunluğu bankacılık sektörü içerisinde ele alınarak sağlanabilecek önlemlerdir. Ancak, yüksek maliyetlerin oluşmasına neden olan, dolayısıyla karlılık ve verimliliği de azaltan pek çok unsur ekonomik istikrarsızlıklardan kaynaklanmakta, özellikle kriz dönemlerinde bankaların olumsuz etkilenmelerine neden olmaktadır. Böyle bir ortamda oluşan kamu açıkları ve yüksek enflasyonun giderilmesi, fiyat, faiz ve kur dengesinin bozulmasının önlenerek bankaların en başta yüksek faizlerin getirdiği kısır döngüden kurtulmalarını sağlayacaktır.¹³⁸

¹³⁷ Sayılğan, a.g.e., s.75

¹³⁸ Balak, Seymen, a.g.e., s.96-97

SONUÇ

Gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda bankacılık sektörü, mali sistemin temelini oluşturur. Bankacılık sektörü, sağlıklı olmayan ülkelerin ekonomilerinde istikrarlı büyüme ve kalkınma sağlanamaz, halkın refah düzeyi artırılamaz. Yabancı sermaye, bu tür ülkelere uzun vadeli kalıcı yatırımlar yapamaz. Kısaca bankacılık sektörü, bütün ekonominin aynası görünümünde olan bir sektördür. Bu sektördeki herhangi bir sorun bütün ekonomiye katlanarak yansımaktadır.

Bankacılık sisteminde meydana gelen krizlere neden olan faktörler ve bu krizlere çözüm önerileri, çalışmada ana hatlarıyla ele alınmıştır. Banka krizleri bir ülkenin makroekonomik dengelerindeki bozukluklar yanında mali sektördeki etkin olmayan yönetim, zayıf piyasa disiplini, zayıf denetim ve gözetim, şeffaflığın ve kamuoyu bilgilendirmesinin olmaması, zayıf kurumsal yönetim ile zayıf kredi kültürü gibi yapısal eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Banka krizine maruz kalan devletler bu krizlerin çözülmesi ve bir daha meydana gelmemesi için bazı önlemler almak zorundadırlar.

Bankacılık sisteminde meydana gelen sorunların en önemli nedenlerinden birisi yönetimde etkinliğin olmamasıdır. Bu nedenle, güvenin tekrar sağlanması için banka yönetiminin etkin hale getirilmesi alınması gereken en acil önlemlerdendir. Ayrıca, mevduat sigorta reformunun geliştirilmesi, finansal kırılganlık ya da oynaklığın azaltılması, fiyat istikrarının sağlanması, hükümet müdahalelerinin azaltılması ve sisteme uygun döviz kuru rejimlerinin seçilmesi de alınması gereken diğer önlemlerdendir.

Sağlıklı bir bankacılık sistemi ekonomik büyümenin finansmanı aşamasında önemli roller üstlenebilecektir. Böylece yeni istihdam alanları açılacak ayrıca sağlıklı bir bankacılık sistemi kriz ortamlarında krizin derinleşmesine değil krizin önlenmesine katkıda bulunacaktır.

1980'li yılların sonunda dışa açılma çabaları ve finansal liberalizasyonun sağlanması, uluslararası sermaye akımlarının gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere yönelmesine neden olmuştur. Ancak gerek ekonomik gerekse de finansal yapıları bu değişime uygun olmayan birçok gelişmekte olan ülke son yıllarda önemli

boyutlara ulaşan krizlerle karşılaşmışlardır. 1990'larda yaşanan bu krizlerin pek çok ortak özelliği vardır ama hiçbir kriz birbirinin aynısı değildir. Dünyadaki finansal krizlerin öne çıkan özellikleri ve bunların görece ağırlığının farklı olduğu görülmektedir. Örneğin ERM krizi sıkı para politikalarından kaynaklanan bir krizken, Meksika aşırı tüketim, Asya krizi ise aşırı yatırım özelliği taşımaktadır. Yine yapılan araştırmalar her ülkenin krizleri yönetmek ve önlemek için farklı yöntemler kullandığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte seçilen strateji ve politikalardan bağımsız olarak krizin başarılı bir şekilde yönetilmesi ve sona erdirilmesi bazı temel koşullara bağlıdır. Bunların başında, devletin sorunlara çok çabuk çözüm bulması, yasal ve yönetsel engelleri kaldırması, seçilen politika ve stratejiler için görüş birliği oluşturması ve yeniden yapılandırılarda yer alan kurumlar arasında işbirliği sağlaması sayılabilir.

Ülkemizde bankacılık sistemi, kurulduğu yıllardan günümüze kadar yetersiz tasarruf, artan kamu borçları, sistemdeki fonların üretime dönük yatırımlara yönlendirilememesi, genişleyen emisyon, yükselen enflasyon ve faiz gibi kronik sorunlarla yaşamak zorunda kalmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin ortak özelliği olan bu sorunlar, liberalleşme sürecinin kontrolsüz ve denetimsiz yaşanmasıyla, daha da derinleşerek, en küçük bir dalgalanmanın krize dönüşebildiği bir ortamın çıkmasına neden olmuştur.

Nitekim 2000'li yıllara gelindiğinde, Türk bankacılık sektörü, tarihinin en büyük finansal krizleriyle karşı karşıya kalmış, sektörün yeniden yapılandırılması ve bankaların mali yapı sorunlarının çözülmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri Türk bankacılık sektöründe yeniden yapılandırmanın acil olarak tamamlanması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu iki krizden önce Türk bankacılık tarihinde akademik anlamda bir yeniden yapılandırma gerçekleşmemiştir. Krizi aşmak amacıyla yeniden yapılandırma ve düzenlemeler çerçevesinde, Bankalar Kanunu'nda radikal değişiklikler yapılmış, bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesine ve denetimine AB'ye uyum çerçevesinde yeni bir yaklaşım getirilmiştir. Yapılan düzenlemelerde ve denetim anlayışında, uluslararası kabul görmüş prensiplere önemli ölçüde yaklaşmıştır. Bu düzenlemelerde, sermaye yeterliliğini karşılayamayan bankalar TMSF'na alınmış, bu bankalar ile kamu bankalarının görev zararlarını Hazine üstlenmiş, faaliyetteki bankalar yeni bir anlayışla denetime ve yeniden sermayelendirmeye tabi tutulmuştur. Ayrıca krediler yeniden sınıflandırılmış ve uzun

yıllar yüksek enflasyon ortamında çalışan bankaların bilançoları, enflasyona göre güncellenmiştir.

Sonuç olarak; AB'ye üyelik beklentisi, ulusal ve uluslararası rekabetin özellikle finans piyasalarında artarak devam etmesi ve TMSF kapsamındaki bankaların varlığı Türk bankacılık sektöründe banka birleşme ve satın alma eğilimlerini hızlandıracaktır. Tüm bu uygulamalar ve gelişmeler göstermiştir ki; 2000'li yılların Türk bankacılık sektörü, birleşme, devralma, özelleştirme ve satın almaların yoğun olarak yaşandığı, mali yapısı zayıf bankaların piyasadan çekilerek, güçlülerin piyasada kaldığı bir dönem olmuştur.

Türkiye'nin finansal sektör ve reel sektörde yaşanan sorunları çözmek için sektörlere, iyi tasarlanmış ve kuralları önceden belirlenmiş bir uyum ve geçiş süreci tanınması, her alandaki reformların uyum içinde, birbirini destekleyecek yönde yapılması ekonominin yeniden yapılanmasına, düşük enflasyona geçerken büyümenin yeniden başlamasına ve sürdürülmesine uygun bir ortam yaratacaktır. Bundan sonra ulaşılacak bankacılık sektörü Türkiye ekonomisinin ihtiyaçlarına cevap verebilir olmalıdır. Aksi halde, bankacılık sektörünün küçüldüğü, haksız rekabetin sürdüğü, hisselerinin değer yitirdiği, yerli ve yabancı yatırımcıların nezdinde kredibilitesi tartışmalı bir bankacılık sektörü ile Türkiye'nin dış dünyaya iletmek istediği sağlıklı yapı imajı verilemez.

KAYNAKÇA

- Acar Boyacıoğlu, Melek, “1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler, Krizlerin Sektör Üzerindeki Etkileri ve İyileştirici Öneriler” **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı No: 9, 2003.
- Afşar, Muharrem, **Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2004.
- Akgüç, Öztin, **Yüz Soruda Türkiye’de Bankacılık**, Ankara, Gerçek Yayınevi, 1987.
- Alp, Ali, “Bankacılık Krizleri ve Krize Kaşı Politika Önerileri”, **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt No: 32, Sayı No:38:41-65, Haziran 2001.
- Altan, Mikail, **Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık**, Konya, 2001.
- Aslanbaş, Mesut ve Odyakmaz, Nemci, “Para Krizleri”, **Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü**, 27.10.2002.
- Ataman Erdönmez, Pelin, “Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 39:73-85 Haziran 2001.
- Ataman Erdönmez, Pelin, “Ekonomik Kriz Sonrası Yeniden Yapılandırma”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 42: 12-45 Aralık 2002.
- Ataman Erdönmez, Pelin ve Tulay, Burçak, “Küresel Krizlere Yeni Yaklaşımlar”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 31 Aralık 1999.
- Ataman Erdönmez, Pelin, “Japonya Mali Krizi”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 40 2002.
- Aydın, Aydan, İnan, Alpan, Tulay, Burçak ve Ataman, Pelin, “Bankacılık Sisteminde Mali Bünye Sorunları ve Yeniden Yapılandırmada Ülke Uygulamaları”, **Türkiye Bankalar Birliği**, Sayı:32, Mart 2000.
- Balak, Deniz ve Seymen, Dilek, **Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Gümrük Birliği’nin Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Muhtemel Etkileri**, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1996
- Başar, Mehmet ve Coşkun, Mehmet, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlere Yol Açan Faktörler, Asya Krizi ve Türkiye’ye İlişkin bir Değerlendirme”, **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 17, Sayı:1, Eskişehir, 2001.

- Oksay, Serhan, "Küreselleşen Bankacılık Sektöründe Türk Bankacılık Sisteminin Sorunları ve Gelişimi", **Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Cilt:41, Sayı:481, Nisan 2004.
- Öcal, Tezer, Çolak, Ömer Faruk, Togay, Selahattin ve eser, Kadir, **Para Banka Teori ve Politika**, Gazi Kitabevi, Ankara 1997.
- Öcal, Tezer, **Para Banka**, Anadolu üniversitesi Açıköğretim Yayınları, Eskişehir 2000.
- Önder, İzzettin, Türel, Oktar, Ekinci, Nazım ve Somel, Cem, **Türkiye'de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara 1993.
- Önal, Yıldırım Beyazıt, Düzakın, Hatice ve Akyüz, Meltem, **Türkiye'de Mevduat Sigortası Sisteminin Gelişimi ve Bankaların Risk Değerlendirmesini de İçeren Aktif Bir Mevduat Sigortası Model Önerisi**, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1996.
- Özdemir, Mehmet Erkan, **Dünyada ve Türkiye'de Mevduat Sigorta Sistemi, Karşılaşılan Sorunlar ve Alternatif Yaklaşımlar**, Ankara: TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 1996
- Özer, Mustafa, **Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1996.
- Parasız, İlker, **Makro Ekonomi, Teori ve Politika**, Ezgi Kitabevi, Bursa 1993.
- Parasız, İlker, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi, Bursa 1997.
- Parasız, İlker, **Modern Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim**, İstanbul 2001.
- Sayılgan, Şevket, "Bankacılık Sisteminin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri", **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Cilt:18, Sayı:210, Eylül 2003.
- Süer, Cenk, "Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılmasında Ahlaki Bozulma Riski ve Banka Kredileri", **Banka – Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl:39, Sayı: 2, Şubat 2002.
- Şakar, Ünal ve Afşar, Muharrem, **Finansal Piyasalar ve Mali Aracı Kurumlar**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998.
- Takan, Mehmet, **Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetim**, Adana, Mart 2001.
- Tözüm, Haluk, "Banka Çözümlemesi: Teorik Bir Çerçeve", **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Yıl:6, Sayı:34, Ocak-Şubat 2004.

Uğur, İhsan ve Çelik, Selim Güray, “Doğu Asya Ülkeleri ve Japon Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması”, **Active Bankacılık ve Finans Makaleleri-II**, 2000.

Urgancı, Hikmet, **Para ve Banka**, Önder Matbaası, Adana 1982.

Yay, Turan, Gürkan Yay, Gülsün ve Yılmaz, Ensar, **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2001.

Yeldan, Erinç, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Yıldırım, Oğuz, “Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma ve Düzenlemeler”, **Finans-Politik ve Ekonomik yorumlar**, Yıl:41, Sayı:480, Mart 2004.

Yılmaz, Rasim, “Mevduat Sigortası, Ahlaki Tehlike ve Bankacılık Krizleri”, **Banka – Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl:38, Sayı: 5, Mayıs 2001.

Yücel, Sibel, “Meksika Bankacılık Sistemi 1995 Krizi ve Krizde Yapılanlar”, **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Yıl:5, Sayı: 28, Ocak-Şubat 2003.

Kurum Yazarlı ve Yazarı Belli Olmayanlar:

Activeline Araştırma Merkezi “Mali Sektöre Ankara Yaklaşımı”, Ocak 2002.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu-V, Kasım 2002.

Hürriyet Gazetesi, 24 Temmuz 2004.

Active Bankacılık ve Finans Dergisi, “Finansal Kırılganlığın Temel Sebepleri”, Cilt: 3, Sayı: 8:60-63 Mayıs-Haziran 2001.

